I. AL. Brătescu-Voineşti

Niculăiţă Minciună

BIBLIOTECA ŞCOLARULUI

8R32
I 16

BIBLIOTECA ŞCOLARULUI

https://biblioteca-digitala.ro

PREFAȚĂ

De mai multe decenii, iubitorii dialogului cu lumea de sclipiri ale minții și învolburări ale simțirii adunate pe portativele slovelor de carte de cei mai înzestrați fii ai acestui popor: Eminescu, Creangă, Caragiale, Coșbuc, Blaga, Arghezi — spre a nu aminti decît piscurile cele mai înalte ale mlădierilor cuvîntului românesc — au mulțumirea să întîlnească undele unui glas colorat cu deosebire spre lauda și prețuirea duioșiei, a gingășiei și a tuturor frumuseților și luminilor sufletului uman, de-atîtea ori întunecate și prăbușite în orînduirea nedrept alcătuită. Acest glas, care s-a alăturat cu sfioasă modestie și delicatețe făuritorilor de nestemate ale patrimoniului literar al poporului nostru, este cel al scriitorului *Ioan Alexandru Brătescu-Voinești*.

Cei care au răsfoit chiar și o singură dată paginile volumelor lui Brătescu-Voinești nu se poate să nu rețină ceva din trăsăturile alese ale unor personaje ca Andrei Rizescu, Niculăiță Minciună, Iorgu Popescu — „Microbul", Nicușor, Pană Trăsnea Sfîntul, Costache Udrescu și-atîtea altele, să nu-și amintească, înfiorați de suferința, de cele mai multe ori mută, dar cu atît mai răscolitoare a acestora, de împlinirea dureroasă a destinelor lor. Iar cei aflați la vîrsta anilor de școală, cred că nu o dată au trebuit să închidă coperțile

https://biblioteca-digitala.ro

manualelor cu emoția înduioșării prezentă în tremurul mîinii și în sclipirile ochilor, aflînd sfîrșitul impresionant al puiului de prepeliță, care, „părăsit la marginea lăstarului... cu aripa ruptă", îngheață de frig „și pică mort cu degetele ghearei împreunate ca pentru închinăciune", ori să se simtă și ei cuprinși de rușinea pe care o încearcă vînătorul din schița *Bietul Tric*, atunci cînd înțelege că și-a pedepsit pe nedrept cîinele pentru dovezile de *înțelepciune* pe care acesta le dăduse, căutînd să-i scoată sitarii în bătaia puștii.

După cum nu cred că se poate uita marea forță de concentrare a materialului de viață, calitate despre care criticul literar Garabet Ibrăileanu scria: „Nu cunosc în literatura românească — și nici în alta — un stil mai concentrat, o mai mare zgîrcenie de cuvinte, o mai mare pază de cuvintele neesențiale, cuprinse deja în cuvîntul unic, concentrativ. Sînt convins că d. Brătescu-Voinești concentrează cîteva pagini într-un rînd; sînt convins că în dosul acestui stil, aș zice banal de simplu și de *natural*, se ascunde o muncă infinită de compoziție, de concentrare" [1].

„Cel mai fin dintre scriitorii români", cum îl numește tot Ibrăileanu în studiul citat, a apărut în cîmpul literelor românești cu puțin înainte de stingerea „luceafărului" poeziei noastre — Mihai Eminescu — și s-a afirmat deplin la sfîrșitul veacului al XIX-lea și începutul acestui secol.

*
* *

În anul 1868, an în care se curma firul vieții ctitorului nuvelei românești — Costache Negruzzi — creatorul acelei

[1] Garabet Ibrăileanu: *I. Al. Brătescu-Voinești*, din vol. *Scriitori și curente*, Iași, Edit. „Viața românească", 1909, p. 252.

https://biblioteca-digitala.ro

capodopere a literaturii noastre cu subiect istoric — nuvela *Alexandru Lăpușneanul*, venea pe lume cel care avea să ajungă unul din cei mai talentați nuveliști români: I. Al. Brătescu-Voinești.

S-a născut la 1 ianuarie, în vechea cetate de scaun a Țării Românești — Tîrgoviște, oraș care mai dăduse literaturii și alți scriitori: Ienăchiță Văcărescu, Vasile Cîrlova, Ion Eliade Rădulescu, Grigore Alexandrescu.

Mediul familial, în care se naște și crește Brătescu-Voinești, are o înrîurire hotărîtoare asupra personalității viitorului scriitor. Fire blajină, iubitor al florilor (avea o seră celebră la Tîrgoviște) Alexandru Brătescu, tatăl scriitorului, era un boiernaș străin de năzuința parvenirii, deși soția sa, descendentă a familiei Voinescu, cu participanți la revoluția de la 1848, l-ar fi dorit om politic activ. În casa părintească, Brătescu-Voinești respiră atmosfera unor serioase preocupări artistice, în mod deosebit pentru muzică și literatură. Scriitorul de mai tîrziu, care avea să-și tragă substanța celor mai multe dintre creațiile sale din experiența de viață proprie, va valorifica în evocări duioase aceste preocupări de familie, viața părinților săi, pe care el a văzut-o ca pe un model de puritate și castitate, cultivat apoi în toată literatura sa. Scriitorul va regreta că nu s-a ocupat de muzică, dar va face ca pentru unii dintre eroii săi — Mișu Gerescu *(Scrisorile lui Mișu Gerescu)*, Andrei Rizescu *(În lumea dreptății)* ș.a. — muzica să fie o pasionantă preocupare.

În aceeași ambianță de familie, Brătescu-Voinești deprinde de la tatăl său dragostea față de natură, pasiunea pentru studiul acesteia. Este explicabil de ce personaje ca Nîculăiță Minciună, Nicușor etc. vor fi înzestrate cu darul observării ascuțite a tot ceea ce se află în jurul lor.

După ce termină școala primară la Tîrgoviște, continuă gimnaziul la București (1879—1883) și apoi liceul Sf. Sava

https://biblioteca-digitala.ro

(1883—1887). În afara limbii germane, deprinsă în familie, învață acum limba franceză. Începe să citească cu pasiune literatură română și străină. Descoperind poezia lui Eminescu, și-o transformă în adevărată hrană sufletească. Citește, de asemenea, sute de cărți în limba franceză. Tot în acești ani, își încearcă puterile în domeniul creației literare. Prin 1880—1881, destul de timpuriu, deci, se pare că a scris prima poezie — despre un copil sărac, lipsit de bucuria de a primi daruri. Spre sfîrșitul liceului scrie și primele lucrări în proză. Scriitorul a susținut că prima schiță creată a fost cea intitulată *Simbătă*, în care evocă atmosfera de familie, deși aceasta a fost publicată mai tîrziu, în 1892, în revista *Convorbiri literare*.

După luarea bacalaureatului, se înscrie la Facultatea de medicină, dar, peste un an, trece la Drept, în dorința de a obține mai curînd o diplomă. Acum îl cunoaște pe Titu Maiorescu și se apropie de cercul *Junimii*, începînd să publice în *Convorbiri literare* poezii și unele din cele mai semnificative lucrări ale sale în proză: *Simbătă*, *Pană Trăsnea Sfîntul*, *Microbul*, *Două surori*, *Moartea lui Castor* ș.a., care vor forma baza volumului *În lumea dreptății*, distins în anul 1907 cu premiul Academiei.

Ca să poată trăi, Brătescu-Voinești trebuie să funcționeze ca judecător în diferite orașe: București, Pitești, Craiova și Tîrgoviște, unde se stabilește pînă la urmă, devenind avocat. Viața dusă printre avocați și judecători corupți, care împărțeau dreptatea numai după interesele lor și ale maimarilor lor, contactul cu lumea de necazuri a celor nevoiași îl vor nemulțumi și îndurera adînc pe omul sensibil care era scriitorul Brătescu-Voinești. În sprijinul acestei afirmații vorbesc mai multe dintre scrierile sale inspirate din asemenea realități: *În lumea dreptății*, *Din carnetul unui judecă-*

https://biblioteca-digitala.ro

tor, Scrisorile lui Mîşu Gerescu ş.a., în care găsim, aidoma sau transfigurate, numeroase elemente din experienţa personală a autorului.

Colaborarea începută în 1906 la revista *Viaţa românească* este rodnică, aici văzînd lumina tiparului, în afară de nuvela *În lumea dreptăţii*, alte nuvele şi schiţe caracteristice ca: *Nicuşor*, *„Călătorului îi şade bine cu dramul"*, *Blana lui Isaia*, *Niculăiţă Minciună*, *Scrisorile lui Mîşu Gerescu*, *Privighetoarea*. Împreună cu altele, acestea vor fi adunate în volumul *Întuneric şi lumină*, tipărit în 1912.

În anul 1914, Brătescu-Voineşti este numit secretar general, iar mai apoi director permanent al Camerei Deputaţilor, funcţie pe care o păstrează pînă în 1940. Continuă să colaboreze la o serie de reviste şi ziare ca *Flacăra*, *Universul*, *Adevărul*, *Epoca* şi să conducă ziarul *Dacia* împreună cu Alexandru Vlahuţă şi revista *Lamura*, după moartea acestuia. Mai tîrziu, va publica în revista *Adevărul literar şi artistic*. În anul 1918, I. Al. Brătescu-Voineşti este ales membru al Academiei Române. După război tipăreşte volumul *În slujba păcii*, cu numeroase pagini în care scriitorul condamnă războiul, îşi exprimă încrederea în progres, speranţa într-o societate mai drept întocmită.

În anii următori mai apar cîteva volume purtînd semnătura lui Brătescu-Voineşti: *Rătăcire* (1923), *Firimituri* (1929), *Din pragul apusului* (1935), cuprinzînd mai ales pagini autobiografice, eseuri şi, din cînd în cînd, cîte o lucrare literară mai reuşită.

Scriitorul care îşi asigurase prin creaţiile valoroase publicate anterior un loc bine determinat în istoria literaturii noastre, bucurîndu-se de stimă aleasă şi caldă preţuire din partea multor cititori şi prieteni, cunoaşte, în anii din urmă ai vieţii, o perioadă de derută, abandonînd idealurile nobile pentru care militase decenii de-a rîndul, în favoarea susţi-

https://biblioteca-digitala.ro

nerii cercurilor reacționare, fasciste. Drama lui Brătescu-Voinești se încheie cu moartea acestuia, la 14 decembrie 1946, în București.

*
* *

Scriitorul care a închinat atîtea pagini emoționante punerii în lumină a valorilor sufletului omenesc, nu putea să nu aibă o concepție adecvată despre rosturile literaturii, ale artei, în general.

În *Predoslovia* la volumul *Întuneric și lumină*, Brătescu-Voinești își mărturisește cu claritate țelurile artei sale, dîndu-i acesteia o destinație socială, atribuindu-i o putere de înrîurire asupra oamenilor, de slujire a luptei lor pentru mai bine.

Rostul omului, arată scriitorul, este de a cuprinde în oglinda conștiinței sale „o cît mai mare parte a lumii pe care trăiește". Știința și arta nu sînt activități inutile, ci, dimpotrivă, reprezintă expresia unor eforturi nobile ale acelora care, „uneori cu prețul vieții lor au căutat să dezvelească tainele lumii", contribuind astfel la progresul cunoașterii umane.

Reflecțiile făcute în *Predoslovie* și întărite, mai tîrziu, într-o expunere cu caracter autobiografic — *Conferință* — subliniază faptul că adevăratul omagiu a fost adus artei scriitorului de un căpitan îmbătrînit în grad, pe care-l cunoaște într-o stație de cale ferată: „A! dați-mi voie să vă mulțumesc pentru ceasurile de fericire pe care ni le-ați procurat și mie și familiei mele, în vacanța trecută", spune căpitanul. Convingerea pe care o are scriitorul de a fi adus „un strop de fericire" în sufletul cititorilor săi este generatoare de elanuri pentru noi opere care să slujească un crez artistic profund uman.

https://biblioteca-digitala.ro

Condițiile istorice în care a trăit și a creat Brătescu-Voinești, ca și apartenența sa de clasă, mediul familial în care s-a format, în sfîrșit, configurația sa sufletească, toate acestea l-au determinat să-și concentreze atenția și direcțiile scrisului spre relevarea efectelor morale cauzate de dezvoltarea rapidă a capitalismului, în primul rînd în viața unor reprezentanți ai lumii aflate în proces de destrămare. Nuvele ca *Neamul Udreștilor, Pană Trăsnea Sfîntul, Sminteala lui Radu Finuleț, Scrisorile lui Mișu Gerescu* ș.a. sînt edificatoare: „boierii de neam", nemairezistînd asaltului lumii capitaliste, se sting încetul cu încetul. Scriitorul deplînge amurgul boierimii, care, de fapt, înseamnă și ruina propriei sale familii. Costache Udrescu (din *Neamul Udreștilor*, nuvelă semnificativă, cu elemente din biografia scriitorului) este descendentul unei familii boierești despre a cărei vechime se pomenește în documente „cu o sută de ani înainte de Mihai Viteazul". Conu Costache este „om de ispravă și cu scaun la judecată", gospodar desăvîrșit, cu un „cap de cronicar bătrîn", avînd în preocupările sale, pe lîngă buna administrare a moșiei, o grijă deosebită pentru „terfeloage", pentru acte, cu ajutorul cărora reface genealogia neamului Udreștilor. Trăiește retras, fără să se amestece în politică, deși trebuie să suporte reproșurile Sașincăi, soția sa, exponent al moralei burgheze, care nu poate suporta să-și vadă soțul înfrecut de oameni ce se trezeau peste noapte bogați datorită izvoarelor de păcură descoperite în împrejurimile Tîrgoviștei și de cei care, participînd la luptele politice, obțineau slujbe și demnități nesperate altfel.

Bătrînul se stinge cu regretul că fiul său Raoul, ultimul vlăstar al Udreștilor, a cărui educație fusese lăsată în seama soției, ajunsese un om de nimic, „cap ușor de fluture, ale cărui mișcări nu erau pricinuite decît de îndemnul și de imboldul clipei în care trăia". În scurtă vreme, după moar-

https://biblioteca-digitala.ro

tea lui Costache Udrescu, Raoul, care-şi risipise averea în petreceri, „s-a stins ca o candelă în care s-a sfîrşit untdelemnul". Iar din întreaga familie a mai rămas doar bătrîna soră a conului Costache, Luxiţa, care rătăceşte pe drum, cu minţile pierdute, „şoptind vorbe neînţelese, şi purtînd la subsuoară hrisoavele neamului Udreştilor".

Alt descendent al unei vechi familii boiereşti este Pană Trăsnea, om de o rară distincţie sufletească. După sfîrşitul tragic al tinerei şi iubitei sale soţii — Eliza — Pană Trăsnea rupe aproape orice legătură cu lumea, cufundîndu-se într-o suferinţă mută, dar mistuitoare. Se consacră în întregime îngrijirii grădinii şi florilor de pe mormîntul soţiei. Într-o lume ahtiată după parvenire, prezenţa lui Pană Trăsnea e anacronică, de neînţeles. El va intra în conflict chiar cu cei ce beneficiau de pe urma binefacerilor lui (îşi dăruise o casă în folosul şcolii). Astfel că Pană Trăsnea va ajunge să fie condamnat pe nedrept, în urma incidentului pe care-l are cu cocheta profesoară, imorala domnişoară Milicescu. În mijlocul acestei lumi, în care „ticăloşia era atotstăpînitoare", Pană Trăsnea arată ca o rază de lumină ce-a fost înghiţită treptat de întunericul corupţiei.

Comparaţia pe care Brătescu-Voineşti o face în acest sens este sugestivă şi edificatoare pentru marea artă cu care scriitorul reuşeşte să fixeze o situaţie, să evoce o anumită atmosferă: „Precum în unele morminte, dacă piere tot ce fusese îngropat, mai rămîne inelul mortului frumos şi strălucitor ca în ziua dintîi — aşa, în mijlocul goanei de prefaceri şi de înnoiri, a rămas Pană Trăsnea, neclintit şi acelaşi, uitat în mormîntul în care se îngropase singur de viu" (e vorba de izolarea eroului de lume, spre a trăi singur în casa şi grădina sa).

Un alt suflet curat şi o simţire aleasă este şi Mişu Gerescu *(Scrisorile lui Mişu Gerescu)*, care, ca şi ceilalţi doi eroi mai

https://biblioteca-digitala.ro

sus-amintiți, nu se poate adapta vieții de necinste și jaf a societății în care trăiește. Din nou, datele scrierii ne duc spre elemente de biografie a scriitorului.

Avocat, ca și scriitorul, Mișu Gerescu nu poate suporta meseria pe care-i nevoit s-o practice într-o lume de nedreptate. „Ca să fii avocat iscusit și căutat, va să fii șiret, pișicher, chițibușar, să poți ascunde cu meșteșug adevărul, care ar fi păgubit pricinii pe care o aperi. Trebuie să poți, fără greață de tine însuți, să susții astăzi una, mîine alta... Răutatea și nedreptatea omenească e gunoiul din care-ți ridici pîinea de toate zilele... Trebuie neapărat ca oamenii să se mănînce între ei, ba trebuie să-i ajutăm să se mănînce, ca să ne priască."

Dacă în fața suferinței resemnate a lui Pană Trăsnea și Costache Udrescu cititorul este impresionat, fiind vorba de prăbușirea unor valori morale, chiar dacă acestea erau legate de reprezentanți ai unei clase ce-și urma firesc cursul ireversibil al istoriei, contactul cu drama lui Andrei Rizescu, personajul principal al nuvelei *În lumea dreptății*, îi zguduie sufletul. Andrei Rizescu, tînăr de proveniență modestă („era fiul dascălului Rizea de la biserica Sfîntul Gheorghe din Pitești, om sărac", fără avere) ajutat de dragostea sa față de învățătură, de talent și de banii unui boier care avea interesul ca fiul său să învețe împreună cu Andrei, ajunge să absolve Facultatea de drept și Conservatorul la vioară. Numit judecător de ședință la tribunalul dintr-un orășel de provincie, se căsătorește cu o fată cu admirabile calități sufletești. Au și un copil — frumos, cuminte și talentat. Totul părea atît de bine orînduit, dar, în curînd, Andrei, prin capacitatea sa profesională și prin cinstea caracterului său, intransigent la compromisuri, năzuind să împartă cu adevărat dreptatea într-o lume atît de nedreaptă, devine incomod pentru judecătorii și avocații tîrgului, care, fără nici un fel

https://biblioteca-digitala.ro

de scrupule, prin puterea banilor, a relațiilor, a necinstei, îl doboară. Sfîrșitul tragic al lui Andrei (care înnebunește) — singurul personaj din galeria chipurilor create de Brătescu-Voinești care încearcă măcar pentru un timp să lupte împotriva răului social, fără însă să reușească — este direct și puternic acuzator pentru lumea capitalistă. Așadar, Andrei Rizescu, în această luptă singulară, este strivit de lumea cu care se află în dezacord.

Chipuri de intelectuali cinstiți, care încearcă să apere sau să împartă dreptatea, aflăm și în însemnările *Din carnetul unui judecător* sau în cele intitulate *Din carnetul unui jurat*. Citind aceste însemnări, ne impresionează zbaterile sufletelor tulburi de necazuri ale unor țărani amărîți, dar păstrînd, în orice împrejurare, lumini firești și trainice de cinste adevărată, de duioșie și omenie emoționantă. Notăm că impresia este sporită și de faptul că Brătescu-Voinești a surprins cu naturalețe felul specific de a gîndi, de a simți și a se exprima al acestor oameni în diferite situații.

Brătescu-Voinești, care, după cum sublinia Ibrăileanu „alege din realitate ceea ce e mai real : omenescul" [1], a dăruit literaturii noastre o adevărată capodoperă a prozei scurte — nuvela *Niculăiță Minciună*. Prin această scriere, poate cea mai reușită din întreaga sa creație, autorul face cunoscută, ca și în alte lucrări, aceeași sfîșietoare discordanță de valori în urma căreia cei buni își găsesc pieirea prin ce au mai de preț în ei. Acest contrast, care luminează și face plini de înțeles ambii termeni ai antitezei, constituie o trăsătură caracteristică, esențială, definitorie a întregului scris al lui Brătescu-Voinești.

Începutul fiecărei schițe sau nuvele iese înaintea curiozității și sufletului cititorului cu povestirea unei întîmplări interesante, cu fraze care mobilizează speranța. Dar, după

[1] G. Ibrăileanu, op. cit., p. 242.

https://biblioteca-digitala.ro

cîteva rînduri, ori după cîteva pagini, inima cititorului începe să fie străbătută de un fior de părere de rău. Ceva amenință, ceva prevestește un sfîrșit care generează durerea, fiindcă evocă sau înfățișează durere omenească. Sfîrșitul e totdeauna în contradicție, în antiteză cu ceea ce te determină să dorești pentru eroii ieșiți de sub pana lui Brătescu-Voinești. Bunătatea, gingășia, inteligența, spiritul de dreptate, în general ceea ce face frumusețea și valoarea omenească — trăsături ce pot fi identificate și în lumea viețuitoarelor (a păsărilor și animalelor) — toate acestea au, în opera scriitorului, contrariile lor. Emoționînd pînă la lacrimi, prin dezvăluirea unor asemenea situații, caracteristice, cum spuneam, unei orînduiri bazate pe nedreptate, opera lui Brătescu-Voinești este o pledoarie pătrunzătoare pentru apărarea și cultivarea a tot ce este demn de om.

„Niculăiță Gropescu, feciorul lui neica Andrei Gropescu, din cătunul Manga, comuna Măgureni, e un băiat cu judecată, blajin la vorbă, măsurat în mișcări..." — așa începe nuvela *Niculăiță Mînctună*. Pentru ca, mai departe, să aflăm că, din inteligența și dragostea de carte a copilului, concretizate în primirea premiului întîi la sfîrșitul fiecărei clase, nu s-a ales nimic, fiindcă părinții, neputîndu-l trimite să învețe mai departe, l-au ținut să lucreze la cîmp, ori să practice dulgheria, treburi la care Niculăiță se pricepea și pentru care avea tragere de inimă cît și pentru carte. Ce s-a ales însă din neobișnuitul dar de observație al flăcăului, care stătea ore întregi „să se uite cu băgare de seamă la ierburi și la lighioni", să observe „cum se luptau furnicile să ducă poveri de patru-cinci ori mai mari decît ele", să vadă „ce face lăcusta de țîrîie așa de tare" sau să privească, o dată, cum „o lăcustă d-ale de le zice «călugăriță»... s-a zbîrlit, a bîzîit, a prins între gheare o lăcustă mai mare ca ea, și-a început s-o mănînce", ori cum pisica făcea „din gîtlej ca

https://biblioteca-digitala.ro

vrăbiile", spre a se putea apropia de ele și a le prinde? Acest dar a determinat la oamenii din sat și chiar părinților și fetei pe care flăcăul o iubea părerea că Niculăiță „grozav știe să le mai croiască", deci că minte și că nici n-ar fi prea întreg la cap. Și, într-o zi, cineva i-a zis „Niculăiță Minciună", cum i-a și rămas numele.

„...Avea și Niculăiță partea lui de amărăciune, izvorîtă din netrebnicia întocmirii de azi a lucrurilor"... zice, cu amărăciune, scriitorul. Și, într-adevăr, pentru că la cele spuse trebuie să amintim cum cinstea deosebită a băiatului, care duce șefului de post portofelul cu 5 400 lei, găsit „în dreptul crucii Căminarului", spre a-l da păgubașului, care trebuie să se arate, este călcată în picioare de necinstea jandarmului, care-l face nebun și mincinos. După ce procurorul și doctorul, inculți, superficiali și interesați să mușamalizeze totul, *certifică* părerea că băiatul n-ar fi normal, după ce, din nou, și părinții își exprimă aceeași temere, iar Salomia fuge de Niculăiță ca de un nebun, flăcăul, cu toate resorturile sufletești prăbușite, nu găsește altă soluție de a scăpa de acest calvar decît spînzurîndu-se de crucea Căminarului cu betele primite, cîndva, în dar de la Salomia. Iar în urmă-i, mama disperată se bate cu pumnii în cap, strigînd și, o dată cu ea și scriitorul, și-aș zice și cititorul: „Lume, lume ticăloasă". Căci mare păcat este ca un copil cu minte și aptitudini de viitor savant, cu suflet de artist și cu mîini de mare făurar să sfîrșească atît de tragic! Dar cîți n-au pierit ca el în această lume despre care, de peste douăzeci de ani, noi, cu bucurie, vorbim la trecut!...

În opera lui Brătescu-Voinești întîlnim și alte chipuri de copii sau tineri cu trăsături alese, cu năzuințe frumoase, ale căror visuri se izbesc de răutatea lumii sau de întîmplări nefavorabile și se spulberă. Este potrivit să amintim în acest sens schițele: *Nicușor*, *Gheorghiță al Anghelinii* și *Microbul*.

https://biblioteca-digitala.ro

Nicușor, copilul de șase ani al odăiașului de la casierie, cel căruia îi plăcea atît de mult să asculte cîntecul privighetorilor, privește, în noaptea de Crăciun, „cu tot sufletul adunat în ochi", de la o fereastră a casei boierului vecin, minunăția pomului de iarnă încărcat cu-atîtea bunătăți. Dar, în clipa în care copiii boierului, fericiți, încep să cînte în jurul pomului, „dinspre terasă se aude lătratul gros al unui cîine și țipătul unui copil, țipăt de groază, lung, sfîșietor, care spintecă tăcerea și trece ca un junghi în inimile tuturor"... Iar Gheorghiță al Anghelinii din Bicaz, băiatul de 12 ani care dorea cu toate puterile sufletului să plece la București spre a deveni șofer, este nevoit să se întoarcă acasă, înainte de-a fi pornit cu boierul care-i promisese că-l duce în Capitală să-l învețe meseria dorită. Privind la cei cîțiva bani puși în palmă de boier, cu buzele tremurînd de plînsul care amenință să izbucnească din clipă în clipă, Gheorghiță spune: „Eu mă duc, că plînge maica degeaba după mine".

Răutatea colegilor, a „bacalaureaților", determină pe șeful „Microbului", tînărul funcționar Iorgu Popescu, să-l dea pe acesta afară din serviciu, lăsînd astfel fără pîine o mamă paralitică și trei surori mici, neajutorate de nimeni.

Suferință omenească condensată în imagini memorabile găsim în multe bucăți ale lui Brătescu-Voinești, printre care: *Blana lui Isaia* (asemănătoare ca tematică cu nuvela *Mantaua*, a marelui scriitor rus Gogol), *Două surori*, *Magheranul* ș.a.

Foarte cunoscute și îndrăgite de copii și nelipsite din manualele școlare sînt povestirile *Puiul*, „o capodoperă a literaturii române", cum o numește Ibrăileanu, din care se degajă o duioșie răscolitoare — una din puterile sufletești creatoare ale lui Brătescu-Voinești — și *Bietul Tric*, care cultivă dragostea copiilor pentru animale, prețuirea inteligenței acestora și a ajutorului pe care îl dau omului.

https://biblioteca-digitala.ro

În afară de „duioșia", caracteristică întregii creații a lui Brătescu-Voinești, o altă latură și notă specifică a scrisului său o constituie umorul. Scrieri ca *Metamorfoza, Moș Niță Hîrleț, „Un reghiment de antilerie", Cocoana Leonora, „Călătorului îi șade bine cu drumul", Contravenție* etc. sînt țesute cu fire luminoase de umor, care sînt departe de a micșora simpatia noastră pentru personajele îndrăgite de scriitor, ci, dimpotrivă, adesea o sporesc. Pentru că este fapt atît de evident că toate personajele purtătoare ale unor calități de preț sînt învăluite în calda și nedezmințita simpatie a scriitorului. În întreaga sa operă, scriitorul a păstrat neistovită credința în valoarea a ceea ce e bun și frumos.

Spiritul de observație și de analiză, puterea de a crea tipuri bine determinate și de a descrie succint, dar sugestiv, mediile în care aceștia se mișcă, știința de a construi situații de un intens dramatism, arta desăvîrșită a compoziției, concentrarea maximă, rezultată din stăpînirea materialului de viață și din folosirea cuvîntului potrivit cu situația socială a personajului, cu starea sa sufletească și cu împrejurările în care se află — iată trăsături care vor trebui ținute în seamă ori de cîte ori vorbim de literatura lui Brătescu-Voinești.

Lipsa zugrăvirii naturii în opera lui Brătescu-Voinești a fost pusă pe seama lipsei de imaginație a scriitorului. Dar trebuie observat că, în general, autorul n-a avut nevoie de prezența cadrului natural, acesta nefiind necesar în economia operei sale. Iar cînd a simțit, totuși, nevoia să descrie natura, a făcut-o cu măestrie. Găsim astfel pasaje admirabile în care sînt prezentate aspecte din natură. Iată, spre exemplu, munții ce se văd de la Udrești „ca niște spinări de vite uriașe, care dorm în marginea zării" *(Neamul Udreștilor)* sau imaginea unui incendiu, splendid sugerată în cîteva cuvinte: „Toată casa e cuprinsă din temelie pînă în creștet de flăcări mari care se zvîrcolesc și filfîie ca niște steaguri" *(Sminteala*

https://biblioteca-digitala.ro

lui Radu Finuleț). Și, în sfîrșit, un exemplu din evocarea unei nopți de vară, prilej cu care Brătescu-Voinești creează o imagine auditivă de mare frumusețe: „Iată-mă culcat în pridvorul luminat ca ziua de luna plină, neputînd închide ochii din pricina cîntecului pitpalacilor care se aud pretutindeni, aici aproape ca sunetul a două pietre lovite una de alta, colo în depărtare ca picăturile de apă căzînd într-un vas plin" *(Moartea lui Castor).*

* * *

În aceeași *Predoslovie* la volumul *Întuneric și lumină*, I. Al. Brătescu-Voinești, exprimîndu-și încrederea în forța artei, își exprimă totodată speranța într-un viitor de dreptate pentru țara sa: „Țară mică, țară nouă, țară de prefaceri... Cererile de dreptate, care-i răsună de la un capăt la altul, dovedesc că se trezește... Și cel mai puternic, cel mai sfînt temei al acestor cereri nu e numai alinarea durerii pe care o aduce căpătarea unui codru mai mare de pîine, ci e nădejdea că la adăpostul dreptății vor putea cît mai mulți să se ridice spre lumină și spre adevăr, și că din rîndurile lor vor răsări cîndva minți luminoase care să fie mîndria neamului nostru, împlinirea chemării lui pe lume..."

De peste două decenii, întregul nostru popor s-a înălțat spre lumină și adevăr, putînd să prețuiască, așa cum se cuvine, pe toți cei ce și-au închinat puterile minții și sufletului pentru „împlinirea chemării pe lume" a poporului român. Printre aceștia se află și I. Al. Brătescu-Voinești.

GHEORGHE ȘOVU

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

ÎN LUMEA DREPTĂȚII

De ce s-o fi ducînd Andrei Rizescu să-și petreacă seara la advocatul Vineanu, a cărui soție primește în toate joile, nu știe nici el. Afaceri și politică nu se pricepe să discute, cărți nu știe să joace, să danseze, nici atît, iar miopia lui îl face să tresară la fiecare mișcare, de teamă să nu răstoarne ceva. Se pricepe să cînte din vioară, că e absolvent al Conservatorului ; dar, din cei șase ani de rătăcire prin provincie, a învățat că lumea vine la sindrofie să rîză, să vorbească, iar nu să stea smirna ca să asculte muzica.

O să facă și astă-seară ce a făcut joia trecută : o să se miște cu precauțiune de la un grup la altul, o să privească portretele și litografiile de pe pereți, o să audă aceleași convorbiri și aceleași valsuri cîntate la pian de domnișoare, și o să plece obosit de urît, cu dorul Bucureștiului înzecit. Ajuns, văzu cu o tristă mulțumire că parcă n-ar fi altă seară, ci tot a de joia trecută. În odaia din dreapta, aceleași

https://biblioteca-digitala.ro

doamne cu figuri pătimașe, în care nu mai era nimic femenin, jucau maus scump, care le aduna galerie împrejur ; în odaia de alături jucau aceiași bărbați ; într-altă parte cîțiva alți inși vorbeau despre aceeași trădare națională și micșorare a prestigiului țării ; ca și în joia trecută, cîțiva ofițeri se plîngeau către domnișoare de lipsa unui lac pentru patinaj, ori împărtășeau cu bucurie hotărîrea colonelului de a pune la anul parchet în salonul clubului militar. Erau de față trei colegi de magistratură ai lui Andrei, dar procurorul și supleantul jucau pocher, iar cu președintele nu prea era în dragoste mare ; mai erau și advocați, dar parte erau tot la cărți, iar parte discutau politică ; cu altă lume nu se cunoștea bine, nefiind în oraș decît de vreo cîteva luni ; noroc că erau pe o masă albumuri de fotografii și de cărți poștale ilustrate, pe care Andrei puse mîna, ca să facă și el ceva.

Era adîncit în răsfoirea lor, cînd din odaia cu pian se auzi altceva decît obișnuitele valsuri. După o clipă de gîndire, își aduse aminte că e *Mondschein-Sonnate* a lui Beethoven, o bucată pe care o cînta și el la vioară.

Lăsînd albumurile, se strecură pînă la ușa odăii. Cînta o fată îmbrăcată într-o rochie modestă cenușie, care i se părea că-i e cunoscută. Se întreba cu nedumerire : unde a mai văzut el acest chip, a cărui frumusețe nu sta numai în frăgezimea tinere-

https://biblioteca-digitala.ro

ții, dar mai ales în distincțiune : o frunte bombată sub care străluceau ochi negri, sclipitori de inteligență, iar în părul negru pieptănat în sus, o viță de păr alb, ca un buchet de iasomie !

În vremea asta domnișoarele rîdeau de glumele unui ofițer ; în odaia de alături se iscase ceartă la o masă.

— Fugi, domnule, de-aici, se auzea strigînd vocea colonelului, joci ca o mazetă. O joci de patruzeci de ani și tot n-ai învățat-o. Apoi cînd mă vezi că-ți lepăd pică de-un ceas...

Lumea rîdea cu hohote.

Fata care cînta la pian, cu însușirea pe care o au femeile de a vedea fără să privească, observase pe tînărul cu ochelari, care sta în pervazul ușii de alături și singur asculta cu sfințenie ce cînta ea.

„Unde am mai văzut eu figura asta ?“ se frămînta Andrei și, simțind pe cineva care se apropiase de dînsul, se întoarse.

Era Antonescu, noul director al gimnaziului, cu care făcuse cunoștință cîteva zile mai înainte pe uliță.

— Eram să vă întreb cine e domnișoara care cîntă la pian, dar bănuiesc că nu știți, că sunteți venit mai de curînd decît mine.

— Ba știu, răspunse directorul. E domnișoara Murgu, sora nevesti-mi.

https://biblioteca-digitala.ro

— Așa!? Ce bine cîntă la pian domnișoara Murgu...

Deodată i se făcu lumină în minte și începu să rîdă.

— A, domnule Antonescu, să vezi ce lucru ciudat mi se întîmplă. De aproape un sfert de oră mă chinuiesc să-mi aduc aminte de unde cunosc pe domnișoara și acum îmi reamintesc.

— De unde?

— Acum doi ani, în vacanța mare, am fost în treacăt vreo trei zile la Govora. Într-o seară s-a dat o reprezentație în folosul cantinelor școlare. Nu e așa că printre alte domnișoare a cîntat și domnișoara Murgu?

— Așa e.

— Păstrez și acum afișul cu o însemnare de cît de bine a cîntat domnișoara, mi se pare, Elena Murgu.

— Asta e nostim, zise Antonescu zîmbind. Să i-o spunem.

— A, ba nu.

— Ba da, cum o isprăvi.

Se așezară pe canapea și urmară pe șoptite convorbirea, din care Andrei află că doamna Antonescu a rămas acasă, nefiind tocmai bine; că Antonescu, din pricina aerului Giurgiului, care nu-i pria, a obținut să fie mutat aci, în orășelul acesta de munte; că, măcar că nu era venit decît de două

https://biblioteca-digitala.ro

luni, simţea o mare îmbunătăţire în sănătate; că Elena îi era cumnată şi fiică tot într-o vreme, deoarece ei o crescuseră, fiindcă-i muriseră părinţii de cînd era abia de şase ani ; iar Antonescu află că nici Andrei n-are părinţi, că e şi el numai de şase luni în oraş.

În vremea asta fata sfîrşise şi întorcîndu-se îi privea.

Directorul se sculă şi luînd pe Andrei de mînă îl duse la dînsa.

— Eleno, dă-mi voie să-ţi prezint pe domnul Andrei Rizescu, judecător de şedinţă la tribunal şi absolvent al Conservatorului la vioară.

Apoi istorisi, cu toate împotrivirile lui Andrei, chestiunea afişului de la Govora.

— Admirabilă e sonata asta, domnişoară, zise Andrei, ca să schimbe vorba. Nu ştiu dacă aţi auzit-o vreodată la pian şi vioară.

— Nu.

— O ştii la vioară ? întrebă directorul.

— Da.

Gazda, doamna Vineanu, care auzi în treacăt cuvintele din urmă, veni să stăruiască de Andrei să-şi aducă vioara.

— Te rog frumos, domnule Rizescu. Sunt trei paşi pînă la dumneata.

— Altă dată da, astă-seară însă nu.

— Mă însoţesc şi eu la rugăciunea doamnei Vi-

https://biblioteca-digitala.ro

neanu, stărui Elena Murgu. Sunt aci, vă pot acompania la pian.

Îi suna vocea mai dulce decît pianul de care sta rezemată, şi privirea ei zîmbitoare ucidea orice putere de împotrivire.

După o clipă de codire se înclină :

— Fie.

Atunci fata făcu un pas către dînsul şi-i zise, privindu-l drept în ochi :

— Dacă nu v-ar pricinui prea multă căutare, v-aş ruga să aduceţi şi afişul.

— O ! asta nu, răspunse el îndreptîndu-se spre ieşire.

Totuşi l-a adus. Citise în grabă acasă însemnarea făcută pe el şi văzuse că nu era nimic de ascuns ; deci înainte de a începe să cînte, îl scoase din buzunar şi-l întinse fetei, care citi cu obrajii înfloriţi, desigur din pricina răsfrîngerii culorii afişului :

„Eram în picioare lîngă scenă. Cea din urmă care a cîntat a fost domnişoara Elena Murgu, îmbrăcată simplu într-o rochie civită [1], o fată palidă la faţă, cu ochii vii şi cu o viţă de păr alb în frunte. Nu ştiu ce mi-a dat de la început încredinţarea că, dacă va cînta şi această domnişoară, va cînta bine. O parte din public se pregătea să plece, sătul de atîta muzică. Dar de la primele acorduri a robit toată

[1] *Civit* — albastru-închis.

https://biblioteca-digitala.ro

sala, iar cînd a terminat, cu drept cuvînt i s-au făcut ovații."

După ce Andrei întocmi afișul cu îngrijire și-l vîrî în buzunar, încep să cînte, și cîntă amîndoi atît de bine și puterea muzicii e atît de mare, încît capetele se întorc, vorbele încetează, pînă și jocul de cărți se oprește, toți se înghesuiesc în cadrul ușilor, iar cînd sfîrșesc, lumea izbucnește în aplauze :

— Admirabil !

— Domnule Rizescu, nu te mai primesc fără vioară, zise gazda...

...Și acum, întors acasă, Andrei se gîndește ce rău i-ar fi părut să nu se fi dus la sindrofia lui Vineanu. Un bine nespus îi umple inima. Își ia vioara și cîntă de unul singur, pe cînd în minte îi flutură doi ochi negri, sub o frunte mare, cu o viță de păr alb, ca un buchet de iasomie...

*

O pornise de jos Andrei Rizescu. Era fiul dascălului Rizea de la biserica Sfîntului Gheorghe din Pitești, om sărac, fără altă avere decît venitul a trei pogoane din pămîntul parohiei. Ajutat la cheltuieli de boierul Mărescu, ctitorul bisericii, Andrei a învățat alături de băiatul Mărescului ; dar pe cînd

https://biblioteca-digitala.ro

feciorul boierului își trecea clasele cu propteli, băiatul dascălului ieșea printre cei dintîi.

La sfîrșirea liceului s-ar fi înscris la altă facultate decît la drept, dacă nu ar fi fost stăruințele bătrînului Mărescu, care vrea să-și aibă copilul alături cu Andrei, a cărui sîrguință și cumințenie puteau să-i fie un îndemn. Pe lîngă Facultatea de Drept, Andrei mai făcea și pe cea de filozofie și mai urma și Conservatorul la vioară, talent pe care-l moștenise de la tată-său, că și dascălul Rizea cînta la vioară. Și iarăși, pe cînd Andrei ducea o viață așezată, necunoscînd alte petreceri decît cititul, vioara, lungile plimbări împrejurul Bucureștiului și regulatele partide de șah cu Klein, un coleg de conservator, care-l învățase acest joc, socotindu-se vinovat și stricat după o seară petrecută prea tîrziu la berărie în discuții — tînărul Mărescu își cheltuia viața în cafenele și în petreceri desfrînate.

După ce și-au luat licența, pe cînd Mărescu pleca la Paris pentru doctorat, Andrei căpăta, cu sprijinul boierului, un post de substitut la Teleorman. Trecuseră doi ani de la intrarea lui în magistratură, cînd s-au întîmplat nenorocirile care au sfărîmat deodată toate legăturile de recunoștință ce-l legau de neamul Măreștilor.

Andrei avea o soră, Ana, care mergea în casa boierului de ajuta la cusut doamnei și domnișoarei Mărescu. Această soră, nespus de dragă lui Andrei,

https://biblioteca-digitala.ro

a fost sedusă de tînărul Mărescu, întors în vacanță de la Paris.

Rușinea ce fata făcuse tatălui și fratelui său a ispășit-o prin chinurile în care s-a sfîrșit, otrăvindu-se. Peste cîteva luni s-a răpus și dascălul Rizea, iar Andrei a rămas singur pe lume.

De atunci, fără sprijinul nimănui, numai prin purtarea lui bună și prin munca lui — (cîteva studii însemnate, publicate în reviste juridice, atrăseseră luarea-aminte a lumii judecătorești) — înaintase încet din treaptă în treaptă, ajungînd în timp de șase ani judecător de ședință aci, în acest oraș. Colegii lui îi găseau trei cusururi : ziceau că e zgîrcit, ursuz și mîndru ; dar n-aveau dreptate. Zgîrcit îi ziceau pentru că nu-și risipea banii la cărți, dar ar fi de cercetat și de numărat cîți magistrați cinstiți, fără nici o altă stare, au putut, ca Andrei, cu economii din leafă, să-și facă o bibliotecă frumușică, să călătorească o dată pînă la Roma și să aibă și două mii de lei puși deoparte. Mîndru și ursuz îi ziceau pentru că nu-i plăceau chefurile și nu da ghes cu dragostea nimănui, nu prea se ducea în lume ; dar asta ținea și de miopia lui, care-l făcea sfios ; iar dacă aveau nițică dreptate cînd ziceau că „fulgeră la cornul caprii cînd o rîde Rizescu", tot atît e de adevărat că nu l-au văzut niciodată necăjit, nici nu l-au auzit vorbind altfel decît cu blîndețe ; și apoi, cînd îți iei în serios misiunea de jude-

https://biblioteca-digitala.ro

cător și cînd nu privești cu nepăsare mersul stărilor sufletești ale oamenilor, fără să vrei, pe nesimțite, te simți împins spre mîhnire și spre mizantropie, văzînd zilnic pe oameni sub același unghi al sfîșierilor și întremîncărilor pentru un peticel de interes.

Așa cum era, în scurta vreme de cînd era în acest oraș, plăcuse multora și nu erau puțini acei care, avînd o fiică, o soră sau altă rudă de măritat, ar fi primit cu bucurie s-o dea după dînsul. Se poate, prin urmare, înțelege ușor ce vîlvă a stîrnit în acest orășel, în care orice căsătorie era un eveniment, vestea că Rizescu o să se căsătorească cu cumnata directorului gimnaziului. Auzi dumneata, să ia fată străină, abia venită, fără un ban de zestre, cînd, slavă Domnului, erau în oraș atîtea fete frumoase, binecrescute și cu stare.

Lucrurile s-au întîmplat în chipul cel mai firesc.

În duminica următoare sindrofiei de la Vineanu, Andrei se dusese la Antonescu.

Directorul locuia chiar în localul gimnaziului, avînd pe seama lui trei odăi jos, în aripa dreaptă a clădirii. Într-o altă casă, unde venea să facă întîia vizită, ar fi stat cel mult zece minute, cu mănușile în mîini, nemișcat de pe scaunul pe care ar fi apucat să se așeze ; dar aci, atitudinea prietenoasă și lipsită de etichetă a lui Antonescu îl făcuse să stea mai bine de un ceas.

https://biblioteca-digitala.ro

Cînd a intrat, soția și cumnata directorului nu erau în odaie. Îl primise el, într-o hăinuță de casă, pătată și arsă în mai multe locuri de fel de fel de acide, și întîia vorbă i-a fost :

— Mă rog, ții la etichetă ? să mă duc să-mi schimb haina...

— Te rog nu te deranja, răspunse Andrei zîmbind. Iar după ce veniseră cocoanele și după ce l-a înfățișat nevesti-si, îl întrebase dacă se grăbește, și față cu răspunsul negativ al lui Andrei :

— Apoi scoate-ți mănușile. Mă rog, nu te las așa cu una, cu două ; mi-ai spus dăunăzi că nu cunoști gimnaziul și vreau să ți-l arăt în amănunțimi.

Și au mers cu toții să vadă localul gimnaziului. Era în adevăr vrednic de văzut : săli de studiu curate, mari și luminoase, sală de desemn, sală de gimnastică, o bibliotecă cum nu s-ar fi așteptat Andrei să găsească într-un orășel atît de mic ; și în sfîrșit, păstrat pentru la urmă, laboratorul de fizică și chimie, specialitatea lui Antonescu, alături cu un amfiteatru încăpător.

La fiecare exclamare de admirație a lui Andrei, directorul se întorcea către fată și o întreba :

— Să-i spunem aci ? și răspundea tot el : Nu, lasă la urmă.

Antonescu era un om de vro patruzeci și cinci de ani, blond, slăbuț, chel ca sticla, vioi ca o vrabie ; porecla de „Neamțul", pe care o purta din școală,

https://biblioteca-digitala.ro

i se cuvenea și pentru înfățișarea lui, și pentru că în adevăr era german după mumă ; iar aplecarea lui pentru științele naturale o moștenise de la bunicu-său matern, răposatul Maller, farmacistul.

— Uite ce am combinat noi, domnule Rizescu, zise el după ce se întoarseră în odaia de primire... dar cum să încep, că trebuie o introducere ?

— Lasă mai tîrziu, Alexandre, zise nevastă-sa.

— A ! nu. Nu mă știi pe mine ? Eu cînd am ceva de spus, trebuie să-l spun îndată, că mă supără, parcă mi-ar umbla un fir de păr pe limbă. Uite ce e.

Și începu să explice cum îi lipseau din laborator multe lucruri esențiale, care trebuiau neapărat cumpărate ; că de la minister era greu de căpătat suma trebuincioasă, că județul, vorbise cu prefectul, n-avea fonduri.

Atunci ce s-a gîndit ? Așa e că Elena cîntă bine la pian ?

— O, foarte bine !

— Eleno, așa e că domnul Rizescu cîntă bine din vioară ?

— Mai mult decît bine, răspunse fata.

Atunci era foarte simplu : s-a gîndit că ar putea organiza în amfiteatrul gimnaziului un concert — era destul de încăpător amfiteatrul — și s-ar putea scoate o sumă destul de frumușică ; și părîndu-i-se că vede o mișcare de protestare a lui Andrei

https://biblioteca-digitala.ro

— Mai întîi, n-o să ai de cîntat toată seara, că o să mai fie și alte bucăți ; băieții o să cînte în cor, alții o să declame, alții o să mai facă scrimă. Mă rog, de toate. Să nu zici nu, domnule Rizescu. În orice caz lasă-mă să mai trag nădejde două-trei zile. Ce e azi ? Duminică ? Uite, îți acordăm trei zile de gîndire : luni, marți și miercuri, cînd te rugăm să vii să prînzești cu noi. Dacă primești, vii miercuri cu vioara, dacă nu, vii fără vioară.

Așa e că va să fie cineva afară din cale ursuz ca să nu se simtă atras către niște oameni așa de deschiși la inimă ?

Miercuri seara se dusese cu vioara. După masă venise și doctorul Georgescu, un coleg de școală al directorului, cu nevastă-sa, și petrecuseră o seară minunată, făcînd muzică cu Elena și discutînd împreună cu doctorul planurile de reforme pe care vrea să le introducă Antonescu în cursurile lui.

De atunci, pe măsură ce trecuse vremea, se încredințase ce oameni de ispravă erau Antoneștii. La fiecare reîntîlnire găsise noi cuvinte să-i fie dragi și să se apropie de dînșii. El, un om deștept, harnic, învățat nu numai în ramura științelor naturale, dar pe care-l interesa orice fel de cunoștințî ; Matilda, nevastă-sa, o femeie bună și simplă, care inspira de la întîia vedere o trainică simpatie. Nu era frumoasă, dar avea o blîndețe care te fermeca. Toate treburile casei le făcea fără nici un ropot, fără cea

https://biblioteca-digitala.ro

mai mică tevatură. Cu rost la toate, cu spor la muncă, mișcările ei aduceau aminte sprinteneala nezgomotoasă a unei furnici. Cu drept cuvînt zicea directorul despre ea că el n-are în tot laboratorul lui de fizică un aparat mai precis decît nevastă-sa. Elena, pe lîngă însușirile soră-si, care-i slujise de mamă (îi zicea Mama-Tilda), avea inteligența mai vie, era mai zglobie, era frumoasă și avea mare talent la pian. Cîteșitrei aveau în comun simplitatea, naturalețea, lipsa de supraveghere de tine însuți și de dorința de a produce efect, însușirile greu de lămurit pe care le au mai ades nemții decît românii, însușiri care sparg gheața și te îmbie la intimitate și la prietenie de la întîia întîlnire.

Om singur pe lume, mîncînd pe la birturi, trăind într-o odăiță rece de singurătate, la ușa căreia cînd se întorcea nu era nimeni să-l întîmpine cu un zîmbet ori cu o vorbă bună, e lesne de înțeles ce înrîurire a avut asupra gîndurilor și hotărîrilor lui Andrei fericirea casnică aflată în casa Antoneștilor. Citiri împreună, discuții interesante, muzică, pînă și șahul de odinioară, că și Antonescu juca șah, și toate astea sub lumina unor ochi zîmbitori, a căror pereche n-o întîlnise încă în viață — i se părea că după o lungă rătăcire printr-o negură umedă și rece a sosit într-o locuință curată, caldă și îmbălsămată. Gîndurile mohorîte despre zădărnicia străduințelor omenești, îndoielile neliniștitoare despre

https://biblioteca-digitala.ro

rostul lumii, care-l frămîntaseră atîtea nopți fără de somn, în pustietatea odăiței lui de om stingher, se risipeau acum ca valurile de ceață la razele soarelui. Viața dusă de el pînă atunci îl făcuse să ajungă pînă la vîrsta de 29 ani cu inima adăpostită de simțirea ce acum i-o cucerea cu furie, parcă vrea să-și recîștige întîrzierea. Ce altă înfățișare căpătau toate cîte pînă acum i se păruseră fără însemnătate... Și după lungi certuri cu sine însuși, după lungi șovăiri, cînd din fericirea fără de nume pe care o simțea alături de fată și din neliniștea dureroasă care-l rodea departe de ea, cînd din tăierea răsuflării pe care i-o pricinuia numai gîndul că s-ar putea să n-o mai vadă, s-a încredințat că fără dînsa nu se mai poate — a cerut-o lui Antonescu...

*

D-nei Adina căpitan Gh. Nicolau
Giurgiu

Nu ți-e rușine, Adino dragă, să răspunzi cu o pagină la scrisorile mele de șase și de opt pagini? Vream să-mi răzbun și să nu-ți scriu decît un rînd: „Sunt bine merci; sper că și voi idem", și să iscălesc; dar nu pot. Eu nu sunt ca tine, la un loc cu toate prietenele copilăriei noastre, avînd cui spune atîtea cîte aș avea de spus; eu n-am aici decît pe

https://biblioteca-digitala.ro

Mama-Tilda, dar cu ea nu pot vorbi așa cum aș vorbi cu tine. Ce n-aș da să te pot avea aici măcar o zi...

Am primit fotografia băieţelului tău. Numaidecît am poruncit la un tîmplar o ramă pe care s-o pirogravez (am găsit un model cu călţunaşi de toată frumuseţea) şi o s-o aşez într-un loc de unde s-o privesc toată vremea. Ce drăguţ e! Că o să am tot băiat şi eu nici nu mă îndoiesc. Prea o dorim din adîncul inimii şi Andrei şi eu, prea ne-am obicinuit cu ideea asta, pentru ca Dumnezeu să nu ne împlinească dorinţa. Şi Mama-Tilda tot aşa crede — la toate cîte lucrează pentru copil le-a pus panglici albastre.

Numai dacă ar fi frumos ca al tău. Andrei a sărutat fotografia de zece ori, mîngîind-o: „Feciorașul tatii, fecioraș". Gîndul c-o să aibă şi el un fecioraş îl înnebunește de bucurie. A! dacă ai şti ce bun, ce plin de atenţii e pentru mine Andrei, aşa de bun încît i-am spus că dacă o vrea să-şi resfeţe copilul cum mă răsfaţă pe mine, îl iau de sub creşterea lui (!!). Să ne auzi planuri ce facem; să vezi pe Andrei cum îşi notează fiecare cusur şi cum discutăm mijloacele prin care le-am putea înfrînge la copil. Am rîs ieri de ne-am prăpădit; mă rog, era să ne certăm, pentru că eu ziceam că o să-l pui la pian de la trei ani, şi Andrei zicea că nu, că e prea devreme.

https://biblioteca-digitala.ro

Sunt fericită, Adino dragă, așa de fericită încît parcă mă cuprinde o grijă.

Aș vrea să se împietrească lumea așa cum e acum, să rămîi totdeauna sub iubirea mîngîietoare și ocrotitoare a lui Andrei... Nu e frumos ca bărbatul tău Andrei, are însă o privire bună și un timbru de voce grozav de duios, între bas și bariton. Unele cuvinte spuse de el îmi plac la nebunie, parcă vibrează inima în mine cînd le aud : „marmură, bravură".

Parcă ți-am scris că avem o căsuță mică și drăguță ca un pahar, așezată în mijlocul unei curți pline de flori. Proprietarul, care șade în fundul curții în două odăițe, un pensionar bătrîn, nenea Mache, cum îi zice toată lumea, e un grozav iubitor și de flori și de păsări.

Am făcut aici cunoștința unui coleg de școală al lui nenea Alexandru, un doctor Georgescu, a cărui nevastă seamănă leită cu Victoria Nanu, doar nițel mai în vîrstă. Sunt amîndoi oameni foarte buni și care au prins mare dragoste de noi. Am primit de la ei mai multe daruri la nuntă. Dumineca trecută am petrecut la via lor : o poziție încîntătoare, din pridvorul casei lor se vede tot orașul. Nici nu mă încerc să-ți descriu frumusețea de rai a viei. Parcă n-am văzut de cînd sunt așa nuci uriași și umbroși, nici fîn atît de plin de flori și de miresme. Ne-am

https://biblioteca-digitala.ro

întors seara acasă tîrziu pe lună, cu sufletul îmbălsămat de fericire.

Zici că te duci la Cîmpulung în iulie. Poți să înțelegi cîtă plăcere mi-ar face să putem veni și noi; dar nici nu vreau să mă gîndesc la fericirea asta. Noi nu putem veni, atît din pricina poziției mele, cît și din altă privință. Andrei și-a cheltuit cu instalarea noastră tot ce-a pus deoparte și tocmai acum vin cheltuieli serioase. Voi însă... dar nu, ar fi prea frumos și bine. În orice caz, dacă s-ar întîmpla să veniți, te rog să mă înștiințezi. Sosirea voastră fără de veste mi-ar putea face rău de bucurie.

Măcar că în ropotul examenului, nenea Alexandru mi-a spus să nu uit să vă scriu sărutări din parte-i. Din partea mea salutări d-lui Nicolau; iar pe tine te îmbrățișez cu drag și cu dor ca pe o soră.

Elena Rizescu

P.S. Uitucă ce sunt! sărută-ți băiețelul de sute de ori, pentru Andrei și pentru mine.

*

Oricine trecea ziua prin dreptul caselor lui Matache Petrescu, în care acum locuiește Andrei Rizescu, se oprea să admire grădinița. Cum împrejmuirea de la uliță e de plasă de sîrmă, se poate vedea

https://biblioteca-digitala.ro

tot : cărările bătătorite cu nisip galben, netezit ca-n palmă, fără zare de buruiană, iarba tunsă cu mașina, rondurile de flori așezate și alese după culori, bețe de trandafiri vopsite verde, cu băsici de sticlă în vîrf ; la umbra unui ienuper un arap de ipsos cu joben galben, haină roșie și pantaloni albaștri, care, picior peste picior și cu țigara în gură, șade citindu-și gazeta ; dincolo, tolănit pe iarbă într-o rînă, un pitic bărbos care zîmbește trecătorilor ; împrejmuirea din dreapta și din stînga îmbrăcate pînă sus în iederă ; într-o parte bolta de viță, iar în mijlocul grădinii, simplă dar curată, căsuța.

Ce altă treabă are Mache Petrescu, văduv, acum de zece ani pensionar, decît să îngrijească toată ziua de flori și de păsări ? În dosul casei închiriată lui Rizescu, e altă căsuță cu două odăi și bucătărie, care nu se vede de la drum și în care locuiește el; tot acolo e și curtea păsărilor. Cei care au intrat pînă acolo au putut vedea găini cu adevărat vrednice de văzut : Paduane moțate de nu li se mai văd nici ochii, nici ciocul, încălțate de de-abia se pot mișca ; găini de Cochinchina uriașe ; găini de Bramaputra cu urechi mari, care le atîrnă ca niște cercei de mărgean ; găini de Iocohama în cozile cărora strălucesc toate culorile curcubeului și ale pietrelor scumpe.

Din zorii zilei pînă-n noapte, bătrînul, cu o pălărie cu margini mari înfundată pînă la ochi și veșnic cu un tartan cenușiu pe umeri, nu stă o clipă,

https://biblioteca-digitala.ro

umblă de colo pînă colo ; ici are de plivit o buruiană, dincolo are de tuns o ramură, într-altă parte de semănat ori de presădit o floare.

După patruzeci de ani de slujbă la tribunal, unde treptat-treptat de la practicant în arhivă ajunsese grefier, acum zece ani, cînd se retrăsese la pensie, și-a clădit căscioara pe care o da cu chirie și trăia cu florile și cu găinile, ajutat la treburile casei de o mătușă mai bătrînă decît dînsul.

Porecla de „inimă rea" i s-a născocit de lume, nu atît în înțelesul de om rău ori hain, cît în înțelesul de om amărît și iubitor de singurătate...

De cînd s-au mutat Rizeștii aci, trecătorii se opresc și seara în dreptul caselor, ca să asculte o clipă valurile de armonie care ies pe ferestre. Preajma e așa de tăcută în oraș, încît din uliță se aude nu numai pianul, vioara și violoncelul, dar se aude deslușit și un glas de om care zice din cînd în cînd: *„No, no, no! da capo, più sostenuto"* [1].

E glasul căpitanului Caselli, șeful muzicii reghimentului, care cîntă cu violoncelul și conduce.

Cu ăst Caselli au făcut cunoștință Rizeștii curînd după mutarea lor în casele lui Mache Petrescu.

Într-o seară cîntau împreună o melodie de Rubinstein.

[1] Nu, nu, nu ! de la început, mai susținut (it.).

https://biblioteca-digitala.ro

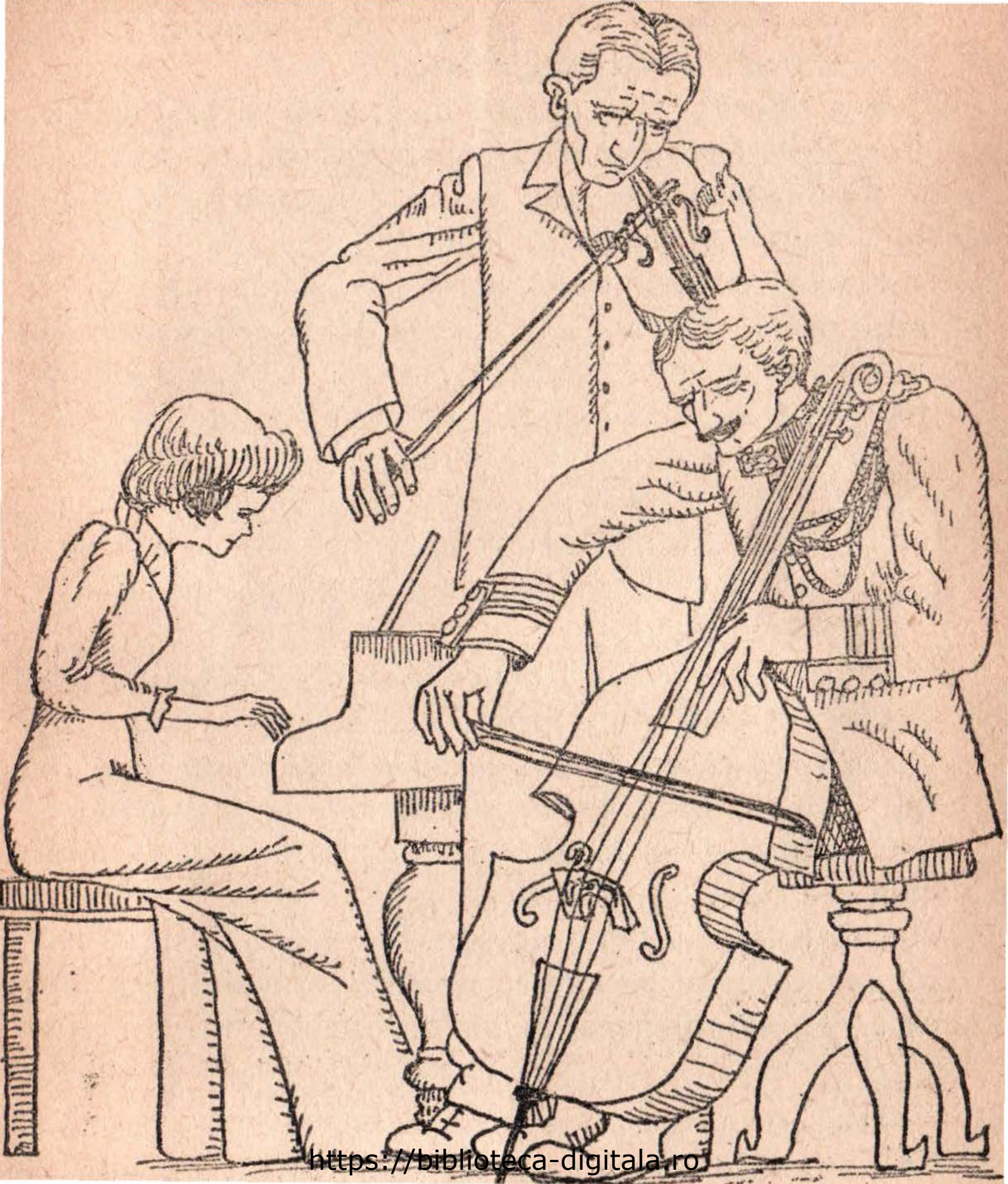

https://biblioteca-digitala.ro

Cînd au sfîrșit, au pornit din dreptul ferestrei niște aplauze puternice și un glas de om striga : *„Bravo ! bravissimo ! mio complimento !“* [1]

Era Caselli, care intrase în grădină și se furișase în vîrful degetelor pînă sub fereastră.

Antonescu și doctorul Georgescu, care-l cunoșteau din vedere, îl poftiseră înăuntru.

N-avea cuvinte italianul să-și exprime mirarea și mulțumirea pe care i le stîrnea descoperirea în oraș a unei case unde se făcea muzică. Și, într-o limbă italiano-francezo-română, nu tăcuse timp de un ceas, vărsîndu-și tot necazul și tot disprețul împotriva orășenilor, care au atît sentiment muzical cît teaca sabiei lui, în care bătea cu pumnul în semn de demonstrare, și împotriva colonelului reghimentului : *„una bruta, ve dico !“* [2]

A ! ce alte vremuri apucase el, cînd comanda reghimentul colonelul Opran... Gagiști plătiți bine, orchestră cu care organizase audiții muzicale la clubul militar, proiecte de cumpărare de instrumente perfecționate, saxofoane și de-a înființa o muzică cum n-a existat încă în țară, cînd, *„una bona mattina* [3], *crac !“* colonelul Opran mutat, și-n locul lui un om... un om care nu se gîndea decît la economii, un om care concediază gagiștii, un om căruia nu-i trebuie

[1] Bravo ! de două ori bravo ! felicitările mele ! (it.)

[2] O brută, vă spun eu ! (it.)

[3] Într-o bună dimineață (it.).

https://biblioteca-digitala.ro

muzică, ci fanfară, care să știe, acolo, un cadril, un vals... *„una bruta, ve dico !"*

Dar atunci pentru ce se plătea de județ și de comună subvenție muzicii ? Erau proști că i-o dădeau.

Și ridicîndu-și mîinile spre cer, se mira : *„Cristo!"* cum de nu înțelegea lumea că într-un orășel mic ca ăsta, lipsit de teatru, lipsit de muzee, lipsit de cor în biserici, lipsit de toate, singurul mijloc de a scoate pe oameni din lîncezeala, din trivialitatea vieții de toate zilele era înființarea unei muzici bune ! Dar nu înțelegeau ei ce important rol are în educația unui om muzica și cum îl îmbunează ? Iată aici un exemplu : În ce casă ar fi îndrăznit el să intre așa fără să cunoască pe nimeni ? Aici a intrat, pentru că e o vorbă : unde se cîntă, nu te sfii, intră, că sunt oameni buni. *„Meloterapia, signor dottore, nu așa ?"* Dar cu cine să se înțeleagă ? Și cu un ton de desăvîrșită deznădejde : „A ! Colonel Opran ! *da quando* a plecat *zé suis oun homme perdou"*... [1]

De aceea n-avea cuvinte să-și exprime mirarea și mulțumirea, auzindu-i cîntînd așa de bine. Și el cînta cu violoncelul și, dacă voiau, puteau organiza trio frumoase... A doua zi își adusese instrumentul și d-atunci cel puțin de două ori pe săptămînă venea regulat după masă.

Rizeștii îl primeau cu drag pentru mai multe cuvinte. Mai întîi cînta perfect și sub conducerea lui

[1] De cînd (it.)... sînt un om pierdut (fr.).

https://biblioteca-digitala.ro

făceau progrese vădite ; apoi doctorul Georgescu zisese într-un rînd că îndeletnicirile mumei din timpul sarcinei se moştenesc de copil, şi, în sfîrşit, atît Andrei, cît şi Antonescu şi doctorul simţeau desluşit ce bine le făcea această cură de muzică, cum îi lecuia de oboseală şi de supărarea muncii de peste zi.

Mai vîrtos simţea această binefacere Andrei, care se întorcea ades acasă istovit şi cu inima plină de o silă pe care i-o făceau atît cele şase ceasuri de muncă neîntreruptă, cît şi zilnicele lui neînţelegeri cu preşedintele tribunalului.

Era ăst preşedinte, Nicolae Zărnescu, o fire ciudată. Fiul unui negustor din Ploieşti, odinioară foarte bogat, în urmă scăpătat, ajunsese judecător de şedinţă în oraşul său natal. Perspectiva marii averi ce urma să moştenească de la tatăl său făcuse pe un ministru de justiţie de pe vremuri să-i dea în căsătorie o nepoată de vară din Ploieşti. Micşorimea zestrei ce aducea fata se compensa cu şansele de înaintare pe care le oferea înrudirea şi năşia ministrului dreptăţii. Înlocuit curînd după aceea, la schimbarea guvernului, încercase timp de un an, fără izbîndă, să practice avocatura în Ploieşti. Atunci s-a întîmplat falimentul tatălui său, care a înghiţit toată averea, din care n-a scăpat decît o moşioară de o sută de pogoane la Văleni, unde s-au retras şi fostul negustor şi fostul magistrat. Un an în urmă tatăl murise, iar Nicolae Zărnescu, urmînd să fie înscris de

https://biblioteca-digitala.ro

formă în baroul de Prahova, își vedea acum de mica lui gospodărie : livezi de pruni, fîneață și un petec de vie. Pledînd o dată pe lună la judecătoria din Văleni și la un an o dată un proces la tribunalul din Ploiești, înconjurat de stima concetățenilor, în ochii cărora calitatea lui de fost magistrat și rudenia ministrului erau titluri însemnate, urmase timp de opt ani o viață tihnită, care-i pria de minune.

Și desăvîrșită i-ar fi fost fericirea, cu preocupările sănătoase și neobositoare ale micii lor gospodării, în mijlocul naturii care-l cucerea necontenit, departe de frămîntările minții pentru care nu-și simțea nici o chemare, dacă dorul vieții de oraș, de care se ofilea nevastă-sa, nu ar fi pus în căsnicia lor sămînța unei neînțelegeri care creștea și se întindea mereu ca o buruiană rea.

Opt ani de-a rîndul, cu prilejul Sfîntului Gheorghe, cîntarul negustorului mai de seamă din localitate arătase că sporul de sănătate al soțului era egal cu scăderea sănătății soției.

Revenirea atît de dorită la minister a unchiului a pus capăt răului lor trai. Rugăciunile stăruitoare, lacrimile, îngenuncherile și amenințările ei cu sinuciderea pe de o parte ; statornicia sentimentelor lui politice și chipul în care fusese înlocuit și care făcea dintr-însul un fel de victimă politică pe de alta — au fost cuvinte destul de puternice, pentru ca unchiul

https://biblioteca-digitala.ro

să-l numească președinte, în locul rămas vacant printr-o moarte sosită parcă într-adins.

Bucuria soției că pleca din satul în care-și îngropase cei mai frumoși ani ai tinereții nu se putea măsura decît cu părerea de rău cu care se smulgea el din locul unde gustase dulceața odihnei și a consideraţiunii ieftine. A ! în primele vremi, ce greu apăsa pe grumazul dezobișnuit al bietului om jugul slujbei și al vieții ceremonioase și complicate la care-l îndatora situația sa de cel mai înalt magistrat al județului. Adio viața simplă și ticnită de odinioară, care nu cerea nici o frămîntare de creier, nici o supraveghere de sine ; adio plimbările în fînul plin de miresme al livezilor de la Văleni și dulceața celor două ceasuri de somn după dejun în cerdacul cu perdele de iederă și de zorele — adio libertatea !

Acum, cu mîncarea în gură era silit să dea fuga la tribunal, și, cu riscul unui atac de dambla la grosimea și la scurtimea gîtului său, trebuia să șeadă ceasuri întregi nemișcat, să asculte teorii de drept și împrejurări de fapt, care-l oboseau pînă la durere.

Ca un pom prea în vîrstă, smuls dintr-un loc și mutat într-altul, multă vreme a tînjit, buimăcit de mulțimea îndatoririlor ce-i impunea însemnata lui slujbă și îndurerat de schimbările firii sale, pe care le cerea îndeplinirea lor.

https://biblioteca-digitala.ro

A ! Nu era ușor ! Cîtă prudență și cît meșteșug trebuia, pentru a împăca atîtea interese care se băteau în cap.

Cu prilejul numirii sale, ministrul îi atrăsese luarea-aminte asupra marii puteri cu care-l învestea slujba lui, și-i spusese lămurit că e trimes acolo ca să echilibreze balanța justiției, care, prin purtarea predecesorului său, atîrna prea greu în partea advocaților din partidul advers. Se cerea deci îndeplinirea acestei misiuni la care-l împingeau credințele lui politice ; dar pe de altă parte, cazuri întîmplate chiar atunci și care dovedeau șubrezenia garanției inamovibilității [1], cereau o tactică întortocheată, prin care să se puie la adăpost de vrăjmășia puternicilor de mîine.

Multă vreme, inima lui de om simplu și cinstit în fond suferise din pricina complicației și pervertirii sufletești pe care i-o cerea noua lui situație ; dar încet-încet, ajutat pe de o parte de măgulirea pe care i-o procura considerațiunea aparentă a lumii și conștiința marii puteri cu care era învestit, pe de alta, de prețiosul sprijin al soției sale, femeie deșteaptă și plină de tact, păstrînd totuși în fundul inimii o nespusă foame de odihnă și regretul vieții ticnite de odinioară, începea să se dezmeticească, să se adapteze condițiunilor mediului în care intrase.

[1] Dreptul de a nu fi mutat, înlocuit sau destituit din funcție.

https://biblioteca-digitala.ro

Dragostea soției sale îi fusese de mare ajutor, și încet-încet îngrijirea dezmierdătoare de care-l înconjura și delicata stăruință cu care se căznea să plivească din mișcările, din înfățișarea și din tot modul lui de a fi, părțile aspre, greoaie și lipsite de grație, pe care le adăogaseră cei opt ani de viață la țară, au gonit din mintea lui hotărîrea de a demisiona, care-l stăpînise multă vreme...

Toată lupta asta vrednică de compătimire dispăruse, și acum, la sosirea lui în acest tribunal, Andrei Rizescu se găsea în fața unui om antipatic și la fizic și la apucături. Scurt, gras, lat în ceafă și în fălci, cu niște ochi mici, pierduți în grăsime, o frunte îngustă sub un păr des și aspru ca o perie, avea o atitudine protectoare și suficientă, căpătată din cei opt ani de raporturi cu oamenii inferiori lui, care nu se potrivea cu vulgaritatea vorbirii lui presărată de „țară eminamente agricolă", „fiul operelor sale", „cu o oră mai înainte", toate locurile comune și frazele făcute gata, învățate din gazeta partidului, care fusese atîta vreme, la Văleni, singura dar zilnica lui hrană intelectuală.

Neînțelegerea lui cu Andrei Rizescu se iscase de îndată.

Ochirea indiscretă, pe care Andrei o aruncase de la început în jocul lui, cu privire la stratagemele la care recurgea pentru a-și împăca simpatiile politice cu dorința de a nu nemulțumi pe nimeni, era unul

https://biblioteca-digitala.ro

din cuvintele neînțelegerii. Ori de cîte ori era un proces însemnat, în care pledau față-n față cei doi șefi adversari ai politicii locale, se ferea și se sustrăgea de la judecare, fie sub pretextul unei subite migrene, fie sub altul ; iar pe de altă parte, în mod pieziș și ascuns, căuta să înrîurească hotărîrea colegilor care judecaseră procesul.

Cu supleantul și cu predecesorul lui Andrei lucrurile merseseră de minune. Amîndoi, prin asemenea acte de supunere, găsiseră mijlocul de a-și căpăta indulgență pentru propriile lor greșeli : cel dintîi avînd de iertat nopțile albe petrecute la cărți, sau la chefuri, care-l făceau să vie întotdeauna la slujbă tîrziu, cu ochii umflați de somn; cel de-al doilea, desele întîrzieri la București pînă luni seara.

Pînă atunci intra în ședință la un proces, două, și apoi se retrăgea, ocupat cu redactarea unor pretinse rapoarte la minister, în cabinetul său, de unde pleca cel mai tîrziu la ceasurile patru.

Andrei înțelegea lucrurile cu totul altfel. De o exactitate în serviciu și de o scrupulozitate exemplară, pretinsese ca cinsprezece din cele patruzeci de zilnice procese să se ia de președinte.

Stratagema migrenei nu se mai putea prinde, de la descoperirea într-unul din sertarele biroului a unei grămezi de capsule de antipirină neîntrebuințate, pe care aprodul le cumpărase de la spițărie, de atîtea ori trimis în grabă de cum sosea la tribunal.

https://biblioteca-digitala.ro

Ba ceva mai mult. Andrei ceruse împărțirea vacanței din urmă și președintele fusese silit să-și ciuntească fericirea viligiaturii de la Văleni, întorcîndu-se în oraș de la 10 august. Și ce era mai supărător, e că de spiritul de independență al noului-venit se molipseau acum ceilalți colegi de magistratură. Judecătorul de instrucție, pînă atunci gata să intre în ședință la orice chemare, începea să refuze acum, zicînd că-i copleșit de treburi. În sfîrșit, rezerva și seriozitatea lui Rizescu, vădit intenționata lui abținere de la discuțiile în care se vîra el, licărirea de compătimitor dispreț ce i se păruse că vede uneori în privirea lui Andrei, cînd el se încumeta să vorbească despre lucruri pe care nu le știa, stăpînirea ce-și impuneau și unul și celalt pentru a păstra aparențele unei desăvîrșite armonii — toate aste pricini adunate la un loc aduseseră în camera de chibzuire a tribunalului o pîclă apăsătoare, înecătoare, ca în preajma unei vijelii. Durerea oboselii ceasurilor de lucru, petrecute într-o astfel de atmosferă, avea de vindecat Andrei cu muzica. De la primele acorduri toată mîhnirea pierea ca prin farmec.

De aceea acum, cel puțin de două ori pe săptămînă, trecătorii auzeau seara valuri de armonie ieșind pe ferestrele casei din strada Speranței, și din cînd

https://biblioteca-digitala.ro

în cînd glasul lui Caselli : *„No, no, no ! da capo, più moderato, molto più moderato"* [1].

La pian e Elena, în dreapta Andrei cu vioara, în stînga Caselli cu violoncelul. La o mescioară alături joacă şah doctorul Georgescu şi Antonescu. Pe cît de liniştit e cel dintîi, care-şi mănîncă tacticos vîrful favoritei stîngi, făurindu-şi greoi planurile, pe atît de nerăbdător e cel de-al doilea, care, calculînd cu repeziciune mişcările, e silit să aştepte prea mult. De aceea se sîcîie pe scaun, îşi scoate şi vîră ceasornicul, vîntură dintr-o mînă într-alta pionii mîncaţi, ori îşi scarpină cu furie chelia.

În antreu, în faţa unei mese pline de jurnale de modă şi de cataloage de la Louvre, stă Mama-Tilda şi soţia doctorului, adîncite în căutări de lucruri noi pentru rufăria copilului ce se aşteaptă în curînd...

*

Cînd aflase de la grefier avocatul Berlescu, deputat şi primar, că preşedintele lipsea, chemat cu telegramă la Bucureşti, încercase toate mijloacele ca să amîie procesul, dar îi fusese cu neputinţă. Protivnicul său, Vineanu, s-ar fi învoit bucuros la amînare, dacă nu i-ar fi fost de faţă clientul, care se împotrivise în ruptul capului. Şi aşa procesul se înfăţi-

[1] Nu, nu, nu ! de la început, mai moderat, mult mai moderat (it.).

https://biblioteca-digitala.ro

șase. După sfîrșirea dezbaterilor, tribunalul, prezidat de Andrei Rizescu, se rostise, fără a se ridica de pe scaun, respingînd acțiunea ca prescrisă. La auzirea hotărîrii, Berlescu, roș-vînăt la față, adunîndu-și hîrtiile și ghiozdanul, plecase fără o vorbă acasă și d-acolo la gară.

Furia cu care trăsese perdeaua și încerca să încuie ușa compartimentului era firească. Vrea să rămîie singur să-și mistuiască necazul și planurile. Pierdea cel puțin douăsprezece mii de lei, sumă cu care, la situația cam încurcată în care se găsea de vreo cîtăva vreme, ar fi putut astupa multe găuri. Nu pretindea că i se făcuse nedreptate. Încă de la pornirea procesului simțise puterea incidentului de tardivitate ce i se putea ridica. Chiar învoiala scrisă pe care o iscălise clientul, de a împărți cîștigul pe din două, dovedea nesiguranța pricinii. Lipseau 300 de pogoane din cele „ca două mii" arătate în actul de vînzare, ceea ce, socotit după prețul total, făcea 60.000 de lei — și se scula acum cumpărătorul să ceară micșorarea prețului peste doi ani de la vînzare, cînd legea spunea lămurit că așa proces va să fie pornit pînă într-un an ; iar scrisoarea prin care se încercase să dovedească recunoașterea dreptului său din partea protivnicului, își da bine seamă, că cuprindea, dimpotrivă, cea mai hotărîtă tăgăduire. Nădăjduise însă că cu sprijinul protivnicului său va putea sili pe vînzător să cadă la pace. Cu cîteva zile

https://biblioteca-digitala.ro

înainte de proces, întorcîndu-se amîndoi de la București, vorbiseră împreună. Nu încăpea codire între ăşti doi oameni, şefi politici din judeţ, în aparenţă adversari înverşunaţi, în realitate cei mai buni prieteni ; nu pentru întîia oară combinau ei o aşa afacere. De cîte ori însă aveau de pus la cale astfel de treburi, o rămăşiţă de pudoare îi făcea să simtă nevoia de a-şi împrumuta parcă o altă personalitate. Întotdeauna începeau cu glume, schimbîndu-şi glasul, imitînd la vorbă pe bătrînul conu Liţă Pitărescu, un tip caraghios din localitate, a căruia amintire îi înveselea întotdeauna.

— Cît îţi plăteşte ţie Costăchescu în proţes, Mateias neică ? întrebase Berlescu pe Vineanu, mîngîindu-l pe guşe şi vorbind peltic.

De la primele vorbe Vineanu pufnise de rîs.

— O mie de lei.

— Îţi dă nen-tu trei, Mateias neică. Să faţem cum e bine, Mateias neică.

— Nu se poate. Nu ştii cine e Costăchescu ?

— Îl stiu, Mateias neică. E un ursuz şi un ţufut, dar si tu esti mare smecher, Mateias neică.

Vineanu rîdea cu hohote. Andrei Berlescu, schimbînd tonul :

— Nu, ascultă, să lăsăm gluma... şi la rîndul meu... Îţi aduci aminte cu moşnenii Stăneşti... Fă-l să înţeleagă că depinde de suverana apreciere a tribunalului şi că s-ar putea şi să piarză.

https://biblioteca-digitala.ro

— Vezi că nu depinde.

— Fugi, mă, d-acolo. Nu e părerea ta că nu e proces, oricît de nedrept, care să nu se poată cîștiga cu abilitate ? Nu sunt vorbele tale : „Mare e puterea judecătorului cînd vrea" ? Am cerut șaizeci de mii de lei, să ne dea treizeci... douăzeci și cinci...

Și reluînd vorba peltică a lui conu Liță Pitărescu :

— Si are neica trei mii de lei pentru Mateiasu lui.

— Să încerc, răspunsese Vineanu. În orice caz tu fă tot posibilul să cîștigi procesul la tribunal și atunci mult mai lesne îl putem sili la pace.

Peste cîteva zile îi dase răspunsul : cu neputință ; Costăchescu nu vrea să audă de pace d-ar ști de bine că ar cheltui încă o dată prețul moșiei. Atunci vorbise cu președintele, care-i făgăduise că va face tot ce-i va fi cu putință. Nenorocul lui să fie chemat la București chiar în ziua procesului. Și acum, cercările de amînare zădărnicite — zădărnicită și ultima nădejde a demersurilor în zilele în care tribunalul ar fi deliberat. Auzi ! să-i respingă acțiunea fără a se ridica de pe scaun ! Să nu-i facă măcar cinstea unei deliberări... Cel puțin douăsprezece mii de lei !...

Indignarea și necazul care-l rodeau se puteau ghici din glasul cu care răcnea acum conductorului :

— Permanent ! Ți l-am arătat de douăsprezece mii de ori pînă acum !...

https://biblioteca-digitala.ro

Nici măcar cinstea unei deliberări ! Şi nu pentru întîia oară i-o făcea „ţîrcovnicul“ ! De mai multe ori, acolo, în sala plină de lume, care-i ascultase pledoaria şi aştepta nerăbdătoare rezultatul, îl „răsese“ fără a se ridica de pe scaun. A ! dar de rîndul ăsta nu mai merge aşa... De vreo cîteva ori preşedintele îi vorbise cu nemulţumire de atitudinea lui Rizescu, dîndu-i să înţeleagă că l-ar mulţumi mutarea lui. Avea deci ca s-o facă un împătrit cîştig : îndatorarea preşedintelui, sporirea în ochii tuturor a dovezilor atotputerniciei sale în judeţ, înlăturarea unui judecător a căruia purtare îi cam ştirbea influenţa, şi, în sfîrşit, mulţumirea sufletească de a se răzbuna de pierderea unui cîştig care-i era atît de trebuincios...

A fost cu desăvîrşire de prisos să vorbească ministrului răspicat, cum se hotărîse în ajun. Rugăciunea ce i-a adresat a doua zi venea nu se putea mai bine. În ajun trecuse pe acolo preşedintele, care, întrebat despre colegi, răspunse cu privire la Andrei : „M... da... băiat bun... cam prezumţios... cam încăpăţînat... cam prea dese divirgenţe, care pierd vremea tribunalului...“ Şi nu era un ceas de cînd plecase de la minister vicepreşedintele Camerei, care cerea cu stăruinţă pentru a zecea oară un loc într-un tribunal aproape de Bucureşti, pentru un partizan credincios, un băiat bun, talentat, autorul revistei hazlii, care biciuise regimul trecut —

https://biblioteca-digitala.ro

și care acum își mînca amarul la judecătoria din Urziceni...

„Zbîrnn" — sunase clopoțelul. Cîteva vorbe trecuseră de la ministru la secretar, de la secretar la șeful de birou, pînă la copistul care scrisese ordinul ale cărui litere jucau acum înaintea ochilor lui Andrei Rizescu, cu o iuțeală ametitoare.

Întîi nu pricepu. Întorcea hîrtia în toate felurile, ca un lucru fără însemnătate. Numai cînd i se ivi înaintea ochilor imaginea Elenei — așa cum o lăsase acasă, în brațele Matildei și ale doctorului, palidă ca ceara de accesele de friguri prin care trecuse după naștere, și din primejdia cărora scăpase ca prin minune — își dete seama de grozăvia lucrului.

I se părea că cuvintele erau scrise cu litere de foc și că furtuna care vîjîia în fereastra camerei de chibzuire arunca peste unele din ele pete de întuneric, stingîndu-le: „Am onoare... în urma propunerii... sa regele a binevoit a vă transfera... 1 noiemvrie... de judecător al ocolului Urziceni... Paul Albescu, care trece în locul ocupat de domnia-voastră." De zece ori s-a uitat la plic și la adresa din josul ordinului cu speranța că poate s-a înșelat ; dar nu, era deslușit, și nu mai încăpea nici o îndoială...

Totdeauna avusese el credința asta, că după o bucurie mare trebuie să urmeze o supărare ; socotise însă că cu frămîntările chinuitoare, prin care-l fă-

https://biblioteca-digitala.ro

cuse să treacă în zilele din urmă teama pierderii Elenei, plătise bucuria îmbătătoare pe care i-o adusese naşterea băieţelului. Şi acum această veste de mutare, în starea în care se găsea, îl lăsa ca trăsnit.

Ce să răspundă preşedintelui, care se închina ca de-o minune, ori procurorului şi supleantului, care-l întrebau dacă se duce la Urziceni ? Luîndu-şi pălăria şi paltonul, a plecat într-un suflet la gimnaziu. Era numai Antonescu acasă. Mama-Tilda era la Elena. La aflarea vestei Antonescu sări ca ars ; apoi, înţelegînd că nu era vreme de pierdut cu o indignare nefolositoare, se socoti cu Andrei că urma să plece îndată la Bucureşti, pentru a arăta ministrului starea în care se găsea şi pentru a încerca să-l facă să revie asupra acestei mutări.

— A ! Îmi spuneai odată că Dumitrescu, senatorul, îţi arată o deosebită dragoste. Du-te la el, vezi, poate merge şi el cu tine la ministru. Stai, să trimit după o birjă.

Asta era o idee bună. Senatorul Dumitrescu în adevăr îi arătase într-o vreme mare dragoste. Cum locuinţa lui Andrei, pe cînd era necăsătorit, era peste drum de casele sale, adeseori seara, pe la douăsprezece noaptea, întorcîndu-se din oraş, îl văzuse citind, ori scriind la masă, sau cîntînd din vioară ; şi comparaţiunea dintre viaţa aşezată a lui Andrei cu viaţa de petreceri a colegilor lui de tribunal neînsuraţi făcuse să-i licărească în minte pu-

https://biblioteca-digitala.ro

tința unei căsătorii pentru una din cele cinci fete ale cumnatului său. De aceea, de cîte ori îl întîlnea pe-atunci, avea pentru dînsul un zîmbet binevoitor și-l mîngîia cu dragoste, zicîndu-i „mînzule".

Se scula tocmai de la masă la sosirea lui Andrei. De la întîia aruncătură de ochi pe cartea de vizită, pe care i-o dase servitoarea, înțelese de ce era să-i vorbească. Se întorsese din București cu Berlescu și știa de mutare.

La auzul rugăciunii lui Andrei de a-l însoți la București, și mai ales la descrierea stării în care se găsea : casă închiriată, soția mamă numai de cinci zile, bolnavă, în primejdie de moarte... și toate astea spuse cu o voce tremurătoare de emoțiune, inima i se muie, avu pentru Rizescu o mîngîiere plină de duioșie :

— Mînzul neichii !

Dar îndată, înțelegînd nemulțumirea pe care ar fi pricinuit-o lui Berlescu intervenirea lui de altminteri nefolositoare pe lîngă ministru, și scuturîndu-se ca de-o slăbiciune periculoasă :

— Îmi pare rău, domnule Rizescu, dar nu pot. Peste putință.

Cu durere în suflet, Andrei se întoarse la gimnaziu. Îi trebuia ajutorul lui Antonescu ca să nu se trădeze față de Elena și pentru a explica nevoia plecării sale de îndată.

https://biblioteca-digitala.ro

Cînd ajunseră acasă, Elena se simțea mai bine. Sub plapăma de mătase albastră, cu chipul palid ca de ceară și cu părul ei negru, în care vița de păr alb din frunte părea un buchet de iasomie, era neînchipuit de frumoasă.

De cum intră, Antonescu începu :

— Ei bine, dar sunt nebuni ! pe supleant nu putea să-l trimeată ? Așa e, bine zici, lipsește ; dar pe judecătorul de instrucție ?

— E bolnav.

— Ce e ? întrebă Elena.

— Uite ce e, Andrei e nevoit să plece chiar azi la 5 cu trenul, să ia consimțămîntul unuia care-și face testamentul. Supleantul lipsește, judecătorul de instrucție e bolnav și cazul urgent.

Apoi, pe cînd Andrei, luînd mîna Elenei, îi spunea că se întoarce a doua zi și să n-aibă grijă, că Mama-Tilda va veni să doarmă la dînsa, Antonescu luă pe Matilda afară și-i spuse despre ce era vorba. La auzul vestei, Matilda își înnăbuși un țipăt în batistă.

— Ascultă, Tildo dragă, acum nu e vorba de bocete. Andrei pleacă la București. E cu neputință ca ministrul, aflînd situația în care se găsește, să nu revie. E vorba să supraveghezi ca nu cumva vestea să ajungă la Elena.

Se întoarseră în casă.

https://biblioteca-digitala.ro

— E! acum, Andrei, măcar că ceasurile nu sunt decît 3 și trenul pleacă la 5, ia-ți rămas bun, ia-ți ce-ți trebuie și vino cu mine la gimnaziu. Vreau să-mi mai ajuți la redactarea unor rapoarte.

Cînd ajunseră din nou la gimnaziu, Andrei scrise o lungă scrisoare lui Zătreanu, deputat de Vlașca, un bun prieten al său, care avea mare trecere la minister...

Toate au fost de prisos. Zătreanu era greu bolnav, nu putea să iasă din casă ; iar cînd a doua zi, după o așteptare de două ceasuri în anticamera plină de postulanți, Andrei pătrunse la ministru, gîndul acestuia numai la păsurile lui nu era. Pe ușa opusă ieșise nevastă-sa, care-i adusese vestea că trei dintre persoanele poftite la prînzul diplomatic ce da în acea seară se scuzau că nu pot veni ; și trebuia acum o nouă bătaie de cap de mai bine de un ceas pentru potrivirea locurilor fiecăruia din comeseni.

După ce a ascultat, moțăind din cap și scoțînd din cînd în cînd ceasornicul din buzunar, descrierea dureroasei situații în care se găsea Rizescu ; după ce a ascultat surprinderea lui de a se vedea (după aproape opt ani de magistratură, în care nu a dat prilej de cea mai mică plîngere împotrivă-i) retrogradat... „căci egalitatea în grad a judecătorului de pace cu judecătorul de ședință nu înseamnă nimic, domnule ministru ; și trecerea din capitala unui

https://biblioteca-digitala.ro

județ, din tribunal, la o judecătorie de plasă, e o adevărată retrogradare"... ministrul se sculase de pe scaun, pentru a-i da să înțeleagă că n-avea vreme de pierdut, și-i răspunse că singurul lucru ce putea face era acordarea unui concediu de zece zile, în care să se mute.

Ca la loviturile fizice care tocmai mai tîrziu dor, acum, la întoarcerea sa spre casă, Andrei își da seama nu numai de grozăvia situației în care îl punea această mutare, dar și de cît de singur și de lipsit de sprijin era pe lume.

De cîteva ori proprietarul căsuței în care locuia îl întrebase ce protector are și ce persoană cu trecere se interesa de soarta lui, și la răspunsul lui că n-are pe nimeni, nenea Mache arătase o mirare, al cărei rost acum îl pricepea. Și acum mai pricepea că toată situația la care ajunsese nu se datora atît meritelor bunei sale purtări, cît unor sprijine de care acum era lipsit. Pînă la sfîrșirea studiilor și pentru căpătarea întîiului loc în magistratură, avusese sprijinul boierului Mărescu ; de la ruperea legăturilor cu acesta, avusese sprijinul anonim al persoanelor influente din orașele prin care trecuse și care-l priveau cu dragoste, în vederea căsătoriei vreunei fete din neam. Acum își da seama pentru ce oameni, care pînă atunci erau plini de bunătate către dînsul, îi ziceau „Andreiaș", îndată

https://biblioteca-digitala.ro

după căsătorie îi ziceau cu răceală și cu ceremonie „domnule Rizescu"...

Și acum ce era de făcut? ce era de făcut? Iarnă... afară ningea cu viscol. Să-și lase nevasta și copilul și să plece la Urziceni? Dar se putea? A! toate le pusese la socoteală în planurile de viitor ce adesea își făurea cu Elena: economiile de făcut deocamdată în așteptarea înaintării ce nu putea să întîrzie prea mult, căci avea să se puie pe muncă, să scrie articole interesante care aveau să-i facă un nume în lumea judecătorească; și atunci, cînd o ajunge președinte și, cine știe? poate consilier la o Curte într-un oraș mare, unde copilul ar fi putut... a! numai putința unei reîntoarceri înapoi nu le trăsnise prin minte...

După cinci zile de frămîntări, și-a înaintat demisia...

De părerea asta fuseseră doctorul Georgescu, Antonescu, Amedeu Niculescu, un advocat tînăr din baroul local, băiat bun, prieten al lui Andrei, care-l asigura că-și va cîștiga leafa cu advocatura, și Caselli. Bietul italian! Cum amenința cu pumnul spre București, unde era ministrul: „a, bruta!" și cum se ruga de Andrei să nu plece, să rămîie: *„zé sérais oun homme perdou"*.

Numai nenea Mache fusese contra acestei hotărîri. De cîteva ori se amestecase în chibzuielile lor.

https://biblioteca-digitala.ro

Nu era bine să-şi dea demisia din magistratură. Mai bine să se ducă acolo, să aştepte vremuri mai bune, să scrie articole de drept, şi mai ales, mai ales, să-şi caute un protector puternic...

— Ascultă-mă pe mine, eu sunt om bătrîn şi am îmbătrînit în lumea asta a tribunalului. Dumneata nu faci de advocat! Advocatul, mai ales într-un orăşel d-astea micile, va să fie şmecher, şiret, şi la dumneata şiretenia ca la mine în palmă. Nu te văz eu? dumitale îţi plac altele: cititul, vioara; habar n-ai de lume şi de chichiţele ei... Afară numai dacă nu vrei să mori de foame.

— Ei bine, dar ăilalţi cum trăiesc?

— Care ăilalţi? Păi ţi-i număr pe degete. Sunt vreo cinci care cîştigă parale mai bune şi mai mult cu afacerile decît cu advocatura; dar ca ăştia n-o să ajungi niciodată, pentru că n-ai nici situaţia lor politică, nici firea lor, nici nu începi în condiţiile în care au început-o ei. E! cînd au început advocatura Vineanu şi Berlescu, nu erau aici în oraş decît doi advocaţi, şi ăia practicanţi, fără titlu. Azi sunt treizeci; vii şi dumneata al treizeci şi unulea... Afară de Vineanu şi Berlescu mai e Beneş, Urziceanu şi Amedeu, care cîştigă ceva; ăilalţi abia dacă îşi cîştigă pîinea de toate zilele; şi bagă de seamă, nu e unul din ăştia care să n-aibă ca dumneata nici o altă stare, nici legături de rudenie în oraş şi în judeţ. Şi să mai ştii

https://biblioteca-digitala.ro

de la mine : clientul nu vine la advocatul cinstit care ştie carte şi care vorbeşte frumos ; se duce la ăl care ştie că are trecere. Uite-te dumneata la Berlescu. Să zici că e vreun om învăţat ? Nu e. Cum vorbeşte, l-ai auzit ; la fiecare zece vorbe „ăă... ăă...", dar năpădesc clienţii la el, că ştie că e tare şi mare.

Antonescu îl întrerupse într-un rînd :

— Ia lasă, nene Mache, că prea vezi toate alea negre. D-aia îţi zice lumea „inimă rea".

— Aşa ? prea bine.

Îşi săltase tartanul pe umeri şi plecase, dar numaidecît se întorsese ca să adaoge cu un glas plin de duioşie :

— Numai Dumnezeu ştie cît mă mîhneşte pe mine gîndul plecării dumneavoastră. De cînd sunt, n-am avut chiriaşi mai de ispravă. Îmi plătiţi şapte sute de lei pe an şi pe deasupra muzică, alinare ; dar nu faci de advocat, nu ; ar fi păcat de firea şi de inima dumitale.

*

Au trecut mai bine de cinci ani de la înscrierea lui Rizescu în barou.

În vremea asta copilul a crescut şi e — nu numai pentru ochii lui de părinte, dar pentru toţi cîţi îl cunosc — cel mai drăguţ copil ce s-a văzut vreodată ; frumos ca un înger, avînd chipul Elenei, cu părul

https://biblioteca-digitala.ro

creț, numai inele castanii, o frunte bombată sub care sclipesc doi ochi negri, cu gene lungi, cu albul vioriu ; și e așa de înțelept, așa de cuminte. Avea dreptate doctorul Georgescu cînd zicea că îndeletnicirile mamei din timpul sarcinei se moștenesc de copil. Abia la toamnă o să împlinească șase ani și cîntă la pian cu mînuțele lui — să te închini ca de o minune, nu altceva. Cîntă și la patru mîini cu Elena și, cu drept cuvînt, cînd îl vede, Caselli strigă : „*Un zegundo Mozart, ve lo dico io !*“ [1]

Tot părintele își iubește copilul, dar puțini așa ca Andrei. Da, Radu lui, al cărui nume îl pronunță cu evlavie, e pentru el toată fericirea, toată mîngîierea, „toată nădejdea lui de mai bine“, și ce adîncă înrîurire a avut asupra întregului său suflet copilul ăsta...

Acolo, împrejurul patului lui, împrejurul rugăciunii lui de fiecare seară : „Doamne sfinte și-ndurate, varsă-ți marea bunătate peste noi cei umiliți“, zisă cu mînuțele împreunate și cu ochișorii ridicați înspre icoane — acolo și-a regăsit Andrei toată mîngîietoarea credință pierdută într-o vreme. Și acum cu adîncă convingere spune lui Antonescu și doctorului :

— Crez, da, crez într-o conștiință a întregii lumi. Cînd vezi armonia și echilibrul ăsta admirabil din tot universul, ce te poate îndreptăți să-i tăgăduiești o conștiință ? Ce e în creierul nostru ? Azot, cărbune, fosfor, mai știu eu ? și elementele astea ajung ca să

[1] Un al doilea Mozart, v-o spun eu ! (it.)

https://biblioteca-digitala.ro

producă conștiința noastră, de existența căreia nu ne îndoim. Dar de azot, de cărbune, de fosfor și de toate celelalte elemente din care se compune creierul nostru e plin universul, și cine poate afirma cu siguranță că combinarea lor numai sub formă de creier omenesc poate produce o conștiință? Chiar în organismul nostru sunt parcă mai multe conștiințe. Dumneata spuneai, nene doctore, că dacă-ți intră o țeapă într-un deget și o lași, se formează acolo puroi, care roade pielea, o subțiază, o crapă și iese cu el și țeapa, că dacă e prea adînc intrată și n-o poate goni, se formează un șanț, care încearcă să despartă restul corpului de partea rea, parcă ar fi acolo o minte și o putere care lucrează cu scop— și cînd mintea și puterea de-acolo nu-și pot ajunge scopul, atunci intervine mintea și puterea organismului întreg și taie cu cuțitul răul. Tot așa și în lumea asta, avem fiecare mintea și puterea noastră, și, dacă nu le întrebuințăm într-un anumit scop, crez, da, crez cu toată tăria că intervine o minte și o putere mai mare...

Nu e mîhnire pe care să n-o gonească din sufletul lui Andrei o rază din ochii frumoși și senini ai copilului, și simte că parcă i se topește inima dintr-însul cînd îl aude zicîndu-i cu duioșie: „Tăticule, dacă ești supărat și te doare capul, să-ți cînt eu ceva, ca să-ți treacă".

În copilul lui o să trăiască el viața curată și fericită pe care n-o poate trăi în el însuși...

https://biblioteca-digitala.ro

Antonescu știa ce o să ajungă copilul acesta : naturalist ; îl vedea el după apucături ; și e drept că avea un spirit de observație nemaipomenit. Cînd nu era în casă, era după nenea Mache la găini ori la flori, pe care nu se mai sătura admirîndu-le, întrebînd pe bătrîn și întrebîndu-l iar de fiecare lucru, să nu-i rămîie nimic neexplicat. Ceasuri întregi sta cu ochii ațintiți la cuibul de sub streașină, urmărind rîndunica cum pleacă și cum se întoarce.

Într-o seară, în amurg, Antonescu îl găsise privind cu mare luare-aminte spre turnul bisericii de alături.

— Ghici, nene Alexandre, ce fac ciorile alea de pe crucea bisericii ?

— Știu eu ? Stau.

— Dar de ce stă ?

— Ca să se odihnească.

— Nu, stă la pîndă !

— La pîndă ?

— Da, stă la pîndă după cărăbuși. Uite-o ! Uite-o !

În adevăr, o cioară se ridicase și urmărea un cărăbuș pe care l-a prins chiar deasupra lor.

Cea mai mare fericire a copilului era să-l ducă Antonescu la gimnaziu la laborator, ori să-i spuie într-o zi la ce slujesc păsările, într-alta la ce slujesc florile ; și-ți venea să-l mănînci în sărutări de seriozitatea cu care apoi povestea lui Andrei cele învățate de la unchiu-său : „Tăticule, mi-a spus

https://biblioteca-digitala.ro

nenea Alexandru azi ceva, care n-aș fi crezut niciodată ! Mi-a spus că furnicile"...

Cu un copil atît de drăgălaș, cu o nevastă frumoasă, bună și cuminte, ce viață fericită ar fi putut trăi Rizescu, dacă — în anii trecuți de la înscrierea lui în barou — fiecare zi n-ar fi venit cu învățămîntul ei, pentru a-i plivi cîte o iluzie și pentru a-i dovedi temeinicia prezicerilor lui Mache Petrescu, că nu face de advocat.

Din cele văzute de el însuși, din cele povestite de nenea Mache și din criticile reciproce ale confraților a făcut cunoștința desăvîrșită a tovarășilor săi de advocătură și a tainelor acestui meșteșug.

Azi nu-i mai rămîne nici o nedumerire.

Acum știe că lumea advocaților e împărțită în două tabere aproape egale, organizate militărește, avînd în cap una pe Vineanu, cealaltă pe Berlescu, „mari electori", rînd pe rînd, satrapi atotputernici în județ, după cum e la putere partidul unuia sau al celuilalt — amîndoi încărcați de procese. Împrejurul lor sunt grupați actualul și viitorul senator, actualul și viitorul prefect, actualul și viitorul advocat al statului, actualul și viitorul ajutor de primar : iar mai jos de cei cu grade vin soldații simpli, advocații care abia își cîștigă pîinea zilnică, făcînd parte dintr-o tabără sau dintr-alta, după cum îi povățuiesc interesele prezentului sau năzuințele viitorului. Măsura după care înăuntrul celor două tabere sunt cuvenite gradele o

https://biblioteca-digitala.ro

capitalul politic pe care-l reprezintă, fie în virtutea abilității, fie în virtutea rudeniei, cu un număr însemnat de voturi.

Pe șefi îi cunoaște acum bine. Sunt unele deosebiri între amîndoi.

Vineanu e un om simpatic, diplomat, insinuant, foarte muncitor, adînc cunoscător nu numai al codului, dar al tuturor regulelor „de tactică și de strategie", cum zice adesea : amorezat de meseria de advocat, așa de amorezat, încît încurcăturile, în care a băgat pe mulți, de dragostea artei, i-ar fi zdruncinat clientela, dacă n-ar fi avut — pentru ca să și-o poată păstra — pe de o parte sprijinul situației politice, pe de alta o putere de robire pe care o avea în ochi, în vorbă și în înfățișarea de patriarh pe care i-o da barba lui lungă și albă.

Pe cît de explicabilă părea lui Andrei ajungerea la situația de șef a lui Vineanu, pe atît îi părea de neînțeleasă șefia lui Berlescu.

Îi povestise nenea Mache că era furnizorul de procese grase în timp de opoziție al lui Stavrescu, care niciodată nu lipsea din minister cînd venea la putere partidul din care făcea parte Berlescu, și că grație creditului deschis de Stavrescu a ajuns aici — totuși nu-i intra în cap cum un întreg județ putea primi șefia unui om ignorant, netalentat, batjocoritor, cinic, fără altă însușire decît o șiretenie fără margini, care se citea cît de colo în iuțeala mișcărilor, în fi-

https://biblioteca-digitala.ro

gura spînatică, cu bărbia ascuțită, cu buze subțiri, cu ochii ascunși după niște ochelari negri, care îi dau o înfățișare desăvîrșită de scamator.

Curînd a trebuit să se încredințeze că, afară de doi-trei tineri naivi, șefi, cadre și soldați, toți aveau în comun lipsa de orice altă cultură decît a codului, de orice altă preocupare decît a afacerilor și a politicii militante, de orice altă aspirațiune, de orice alt ideal decît al cîștigului și al parvenirii.

Cum n-are decît foarte rare procese, are vreme să cugete la cele ce vede și aude — și cu propria experiență, pe care a făcut-o în fiecare zi, și cu ajutorul lui nenea Mache, își dă acum seamă de tot mecanismul mașinii care împarte dreptatea.

Acum pricepe. E limpede.

Zece la sută din dreptatea pe care are s-o împartă un judecător e îngrădită de articole de lege, și acelea încă tălmăcite în zeci de feluri — restul e lăsat la „suverana lui apreciere".

Aici cere dreptatea un om dibaci, priceput, meșter, care are sub mîna lui toată ocîrmuirea județului, care n-are decît să întindă mîna să sune la telefon, ca să dea porunci tuturor primarilor și notarilor; dincolo judecă un om care n-are nici experiența, nici timpul, nici putința de a pricepe dedesubturile pricinii, dar care cunoaște atotputernicia celui care-i cere dreptatea.

https://biblioteca-digitala.ro

Zilnic vede același tablou : de o parte Vineanu, ori Berlescu, ori Beneș, cîteodată doi ; la spatele lor clientul, de care se mai interesează și primarul sau preotul, care stă pe banca din fundul sălii ; de partea cealaltă un advocat neînsemnat, atîta advocat a putut plăti nenorocitul trențăros, care așteaptă cu privire aiurită dreptatea de la boierii care judecă cu crucea pe masă. Și procesul se pledează : cu atîta meșteșug din partea împilătorului, atît de slab din partea celui împilat, încît nimeni nu se îndoiește de dreptatea hotărîrii, decît cel care a cîștigat-o.

De cîteva ori refuzase procese care i se păruseră cu neputință de cîștigat, procese în care însăși partea mărturisise înaintea judecătorului de ocol dreptatea protivnicului — și apoi asistase la cîștigarea procesului înaintea tribunalului. Da, mărturisirea era anulată pentru un vițiu de formă : Vineanu asigura pe judecători că „suverana lor apreciere scapă de sub controlul casației". Și iacă așa, împricinatul trecea pe lîngă dînsul rîzînd : „Ziceai că n-o să cîștig, domnule Rizescu" — și se gîndea că ăst împricinat are să spuie întîmplarea în sat la dînsul ; iar ca să puie vîrf zdruncinării credințelor lui, cinsprezece advocați care erau de față întîmpinau cu hohote de rîs cinica zeflemea a lui Berlescu : „Procese drepte poate să cîștige orice dobitoc. Meritul e să cîștigi procese nedrepte. Aud ?"

https://biblioteca-digitala.ro

Avea dreptate nenea Mache : nu, nu făcea de advocat ! Pîinea cea de toate zilele pe care abia o cîștiga îl costa prea multă frămîntare și prea multă silă de el însuși și de toate. Pe lîngă pricinile dinafară care-i produc dezgustul astei meserii sînt și pricini dinăuntru. Moștenise de la tată-său o inimă bună, iubitoare de frumos și de adevăr. Ajutorul bănesc al boierului Mărescu, scutindu-l de nevoia de a munci spre a-și cîștiga existența, îi dase putința de a-și cultiva talentul la vioară și de a-și împodobi mintea cu cunoștinți frumoase, dar îl împiedicase de a cunoaște realitatea vieții ; și acum era silit să muncească pentru cîștigarea ei, într-o lume în care însușirile lui sufletești nu erau de nici un folos, monede fără curs în piață.

Ce caută el într-o meserie în care însușirea de căpetenie era șiretenia ?

Ce n-ar da să poată reîncepe învățătura altei meserii ! A ! dacă ar fi putut bănui — în vremea cînd, după îndemnul stăruitor al Mărescului, se hotărîse să învețe dreptul — amărăciunea sufletească și dezgustul de care se simțea acum înecat, ar fi primit mai bucuros s-o curme cu învățătura și să urmeze cu meseria simplă, dar curată și cinstită, a dascălului Rizea, în strana bisericii din Pitești...

Adeseori vorbea cu ai lui :

— Mă mir că nu pricepi dumneata, un om așa de inteligent. Dar nu e meserie care să-ți producă fră-

https://biblioteca-digitala.ro

mîntări sufletești și care să te silească la scamatorii cu propria ta conștiință, ca asta. Nu e meserie care să-ți producă atîtea indignări. S-o comparăm cu meseria dumitale de doctor. Ai în fața dumitale un bolnav. Dacă i-ai ghicit boala, dacă ai fost chemat la timp, dacă organismul bolnavului nu e cu desăvîrșire prăpădit și dacă îi dai doctoria prescrisă de știință, se produc în organismul lui reacții, operații chimice cîrmuite de legi statornice și bolnavul se vindecă. Așa e ?

— Așa, răspundea doctorul Georgescu.

— E ! la meseria noastră nu e așa. Vine un om la mine cu o pricină. Are dreptate, dreptate evidentă și absolută. Îi studiez procesul, adun jurisprudență, doctrină, i-l pledez cît se poate de bine. Ar trebui să cîștig ; și cu toate astea îl pierz ; pentru ce ? pentru că aici hotărîrea judecătorului nu se produce, ca în cazul dumitale, după o lege fizică, statornică, ci depinde de voința lui liberă, pe care, ca s-o cuceresc, nu e destul să am dreptate și să i-o fac evidentă ; mai îmi trebuie și altceva, pe care nu-l am și-l are protivnicul meu, care-mi tăgăduiește dreptatea.

— Bine, silește-te și cîștigă acest *altceva*, zicea Antonescu.

— Cum ?

— Adaptîndu-te la mediu, ți-am mai spus-o.

— Îmi pare rău de dumneata, nene Alexandre !... Aduceți-vă aminte de afacerea lui Manolescu. Știți

https://biblioteca-digitala.ro

cîtă dreptate avea. Am studiat și am pledat procesul cît nu se putea mai bine. L-am pierdut ! Și știți pentru ce. V-am spus cum am întîlnit pe Berlescu ducîndu-se în sus cu o trăsură în ziua pronunțării hotărîrii ; v-am spus cum am întrebat pe birjar unde-l dusese și cum mi-a răspuns că îl dusese la judecătorul de ședință... Se poate ceva mai revoltător ? Se poate altceva care să te ducă cu indignarea pînă la granițele nebuniei ? Și bagă de seamă, clientul ăla nu mai vine la mine cît o fi, și pățania lui, pe care o s-o istorisească tuturor, face ca nici alții să nu-mi vie. Și are dreptate bietul om. El n-a venit la mine ca să-mi asculte pledoaria, el a venit ca să-i cîștig pricina și i-am pierdut-o !

— *Ma il a raison il povero ragazzo* [1], zicea Caselli.

— Negreșit că am dreptate. Caut în zadar ceva analog, care s-ar putea întîmpla în meseria unui doctor. A ! uite : închipuiește-ți pe un prieten, pe un frate, care ți-e drag ca ochii și pe care-l cauți de o rană primejdioasă. Îl îngrijești, îl speli, îl pansezi și merge spre bine. Deodată vezi că rana se agravează. Tai, raclezi, cauterizezi, iei cele mai riguroase măsuri de antisepsie... zadarnic ! Îi e rău, mîine mai rău, poimîine și mai rău. Te silești, te zbați, te frămînți și simți că-l pierzi, fără ca să poți pricepe pricina

[1] Dar (it.) are dreptate (fr.), bietul băiat (it.).

https://biblioteca-digitala.ro

răului și... deodată descoperi că îngrijitorul bolnavului, cînd pleci dumneata de lîngă el după ce i-ai spălat rana, i-o infectează înadins cu puroi de la altul. Spune-mi dacă nu ți-ar veni să-l ucizi... Cît despre chestia adaptării la mediu, ce pretinzi dumneata, nene Alexandre ? că putința de a te adapta mediului e o dovadă de superioritate ?

— Da.

— Ba nu.

— Ba da !

— Ba nu ! Adaptarea la mediu e o condiție de existență la care se supun orbește plantele și animalele inferioare. Cu cît o ființă e mai sus pe scara viețuitoarelor, cu atît caută să se dezrobească de sub greutatea acestei nevoi. Omul seacă bălțile ; omul spintecă munții și scobește tuneluri ; omul primește să fie schingiuit și zice : „*e pur si muove !*“ [1], omul pune mîna pe bici și gonește zarafii din templu. Omul transformă mediul.

— Dacă poate, dacă nu...

— A ! nu, pentru stima pe care ți-o port, te rog să nu-mi mai spui vorba asta... Pe urmă e altceva care mă... știu eu ?... e gîndul că permanența ticăloșiei sufletului omenesc e condiția existenței noastre.

— Aici n-ai dreptate, zicea doctorul. Tot așa și la meseria noastră : permanența boalelor și a durerii e condiția existenței noastre.

[1] Și totuși se mișcă ! (it.)

https://biblioteca-digitala.ro

— Da, și cu toate astea e o nuanță. Mai întîi, durerea, vezi, are rostul ei, slujește la ceva în lume ; dar la ce poate sluji ticăloșia ? Pe urmă voi sunteți chemați să alinați, să vindecați durerea, nu s-o exploatați. Noi nu avem chemarea de a vindeca ticăloșia omenească ; dimpotrivă, o exploatăm. Uite, nu mai departe, alaltăieri seară — știe și nenea Mache, că era de față — mi-a venit un țăran de la Mîndrești, țăran chiabur, se cunoștea după port. Avea a doua zi un proces la tribunal. Îl dase în judecată fratesău, cerînd să împartă cu el cele douăzeci de pogoane de pămînt rămase pe urma lui tat-su ; îl întreb dacă-l recunoaște de frate și-mi răspunde : „Da, mi-e frate, dar de ce să se scoale tocmai acum, după optsprezece ani de la moartea taichii ?" „Păi bine, zic, d-asta n-ai să te plîngi dumneata. El stăpînește ceva din avere ?" „Păi cum ? i-am dat un pogon." „Are copii fratele dumitale ?" „Are". „Cîți ?" „Șapte." „Dar dumneata ?" „Am și eu doi." Zic : „Bine, nu e păcat, el cu șapte copii să stăpînească un pogon, și dumneata numai cu doi copii să stăpînești nouăsprezece ? De ce nu vrei mai bine să le împarți cu el frățește ? să nu mai cheltuiți nici dumneata, nici el cu judecata, că costă o groază de parale. Mai bine ia-l, vino cu el la mine, să vă fac un act de împărțeală, să renunțe și el la venitul pămîntului pe ăi optsprezece ani, că șade rău să vă mîncați între voi, frați ce sunteți." După ce s-a gîndit nițel a plecat, zicînd că

https://biblioteca-digitala.ro

o să vie cu frate-său. Nenea Mache, care era de față, mi-a prevestit că n-o să mai vie, că o să-l ducă vreun samsar la altul și o să-i dea parale bune și o să-l aibă client doi-trei ani, în care vreme o să-i vie în curte de treizeci de ori, întotdeauna cu mîna plină de plocoane. Și așa s-a întîmplat. Asta a fost alaltă-seară. Ieri l-am văzut la tribunal cu Beneș. Să-l fi auzit cu ce tărie tăgăduia frăția lui frate-său, un nenorocit trențăros pe care d-abia se ținea zeghea : „Nu-l cunosc ! nu e frate cu mine. E crescut de suflet de taica !" Procesul s-a amînat peste șase luni, ca să-și dovedească creștinul frăția. Pe urmă l-am văzut pe omul meu într-un colț, se scobea de parale. A venit în pragul camerei advocaților, a făcut un semn cu capul. Beneș a trecut în odaia de alături. L-am auzit cum îi zicea : „Lasă, că am să ți-l duc pînă i-o ieși părul prin căciulă, pînă s-o lipsi" ; apoi s-a întors radios zornăind un fișic de patace... Și n-ar fi de mirare să cîștige procesul. Cine știe ce forme scapă din vedere frate-său !...

Nu, nu face de advocat, avea dreptate nenea Mache.

Și ceea ce-l mîhnește mai mult decît toate, mai mult decît greața nevoii de a ieși grăbit după client și de a se precupeți pentru onorariu, e pierderea liniștii și a seninătății de odinioară. Se simte nervos, supărăcios și — ce e mai dureros și mai dezgustă-

https://biblioteca-digitala.ro

tor — își simte inima năpădită de ură și de invidie, el care nu cunoștea ce sunt aceste înjositoare patimi.

Purtarea față cu dînsul a lui Berlescu și a președintelui Zărnescu i-a aruncat în inimă sămînța lor.

Zărnescu — iată unul care se adaptase grozav mediului, dacă el, omul bun de odinioară, care în vremea vieții la Văleni n-ar fi fost în stare să vateme pe nimeni, putea acum pe de o parte să-l întrebe cu un zîmbet prietenos : „Ce mai faci, Andreiaș — băiețaș ?“, iar pe de altă parte să-l lovească de cîte ori avea prilej.

Pe lîngă pricinile neînțelegerii din trecut, au mai venit și alte împrejurări care au sporit-o. Într-o zi Andrei pierduse un proces, a cărui dreptate era vădită tuturor. Nemaiputîndu-și stăpîni mînia, strigase în camera advocaților : „Aștia nu sunt judecători, sunt slugi !“ Atunci se ridicase Vineanu, care-i fusese adversar :

— Nu e permis unui advocat să se exprime astfel!

— Ce, nu e permis să spui adevărul ?

— Adevăr-neadevăr, nu știu, dar eu în calitatea mea de decan al baroului...

— Nu vreau să știu !

— ...am dreptul să observ pe advocații care se exprimă necuviincios la adresa...

— Nu vreau să știu !

— Am să-ți dau avertisment !

— Poftim !

https://biblioteca-digitala.ro

Striga unul, striga și celalt. În dreptul ușii se adunase lume, copiștii din grefa de alături, arhivarul ; și de la unul la altul vestea ajunsese la Zărnescu, care a chemat pe Vineanu să-i istorisească ce s-a întîmplat.

Se poate înțelege ce indignare l-a cuprins, auzind că „țîrcovnicul" îl făcuse slugă, pe el, căruia venerabilul Vineanu, cu barbă albă de patriarh, îi zicea în ședință : „De cînd avem distinsa onoare de a vă avea în capul justiției acestui județ"...

D-atunci pornise împotriva lui Andrei cel mai supărător război. A ! nu lovea cu sabia, să se cunoască ; dar în fiecare zi împungea cu acul. Și are un judecător la îndemînă niște ace subțiri-subțiri, care nu lasă nici cea mai mică urmă. Acolo, în cuptorul „suveranei aprecieri, care scapă oricărui control", coace judecătorul un cozonac mare, din care dacă n-o vrea să împărtășească pe un advocat cu nici o firimitură îl lasă pe drumuri ; și mai are un președinte și putința de a face să fie vădit pentru toată lumea din sală care advocat îi e drag și care nu. Unul intră la el de-a dreptul, altul va să aștepte : „Domnul președinte e ocupat". Pentru unul se găsește în condică orice termen cere : „Ce termen vă convine ?" ; pentru altul termenul vine la rîndul condicii : „Optsprezece noiemvrie". „Domnule președinte, optsprezece noiemvrie vine peste șase luni și omul n-are ce mînca." „Optsprezece noiemvrie. Domnule grefier,

https://biblioteca-digitala.ro

strigă alt proces." Unul e lăsat să vorbească în liniște, fără întreruperi; poate să facă zeflemele la adresa adversarului și e ascultat cu încordare; celălalt e ascultat cu silă, cu priviri aruncate în tavan, sau cu șoapte către celalt judecător, ori e întrerupt: „Veniți la chestiune... treceți peste asta, cunoaștem... scurtați... avem încă zece procese". Unuia, măcar că cere cuvîntul pentru a treia oară, i se dă cu politeță: „Poftiți, aveți cuvîntul!"; celuilalt, dacă cere replica, i se răspunde scurt și tăios: „Tribunalul e luminat".

Și iată acum că de purtarea președintelui se molipsesc și ceilalți funcționari.

Mai dăunăzi Ilieș, ajutorul de grefă, căruia Andrei îi ceruse frumos un dosar, îi răspunsese țipînd: „Nu se poate. Citește regulamentul grefei! La ora 3!"

A! ce val de sînge vijîitor îi adusese în urechi răspunsul ăsta. Ast Ilieș era ajutor de grefă și în vremea cînd era el judecător — și fiind prins într-un rînd că sfănțuia împricinații, se tîrîse ca o rîmă dinaintea lui Andrei luîndu-i mîna în mîinile lui veșnic înnădușite și rugîndu-se să stăruiască să nu-l dea afară. Și uite acum cum îi vorbea. Și dacă se plînsese în camera advocaților, era acolo și Berlescu să-i răspundă: „Ai început să suferi de mania persecuției".

Cinismul ăstui om și zeflemeaua ieftină, întîmpinată întotdeauna de hazul tuturor, sub care își as-

https://biblioteca-digitala.ro

cundea cu atîta meşteşug nulitatea, scotea din fire pe Andrei. De cîte ori nu plecase de la tribunal nebun de mînie. Acum îl cunoştea perfect. Ştia că, de două ori ales în parlament, nu deschisese o dată gura să spuie un cuvînt asupra păsurilor celor care-l trimiseseră acolo ; că pentru dînsul deputăţia nu era decît un prilej de gheşefturi, ca afacerea indigenatelor [1] şi a canalizării oraşului, de care vorbea în şoapte toată lumea. Şi ăst om necinstit, ignorant şi netalentat îl pălmuia în fiecare zi cu o zeflemea care-l înjunghia în inimă.

Adeseori, cînd n-avea procese, venea cu cîte o carte la tribunal, cu gîndul ca la plecare să iasă undeva la cîmp şi să citească. Pentru Berlescu, Spencer era Laibăr şi Nietzsche era Niţă ; şi cum rîdeau ăilalţi, cînd îl întreba : „Iar ai venit cu Laibăr ?"

Alteori, ştiind că Andrei era în odaia de alături şi poate să audă, zicea unuia dintre advocaţi : „Măi, să întrebi pe Rizescu, dacă zici că e citit, să ne spuie el nouă de ce fel de cireş erau tunurile lui Mihai Viteazu, de cireş dulce ori de cireş amar ?" Şi toţi se prăpădeau de rîs.

Iacă azi. Andrei a pierdut un proces, în care de cealaltă parte a pledat Berlescu, şi acum, în camera advocaţilor, istoriseşte unuia că la început venise la el clientul lui Berlescu, dar că-l refuzase văzînd că

[1] *Indigenat* — înrobire.

https://biblioteca-digitala.ro

n-are dreptate — și în hohote de rîs, care fac să zbîrnîie geamurile, Berlescu îi aruncă în față cu cinism :

— Tot aceeași soartă aveai și dacă erai de ailaltă parte.

Și iată-l acum pe el, liniștitul, măsuratul de odinioară, venind acasă ca un nebun și spălîndu-se pe cap cu apă rece... apă rece... apă rece... ca să-și gonească sîngele care vîjîie și zvîcnește în urechi, pe cînd Elena speriată îl dojenește :

— Andrei ! Pentru numele lui Dumnezeu ! Ești de nerecunoscut.

Atunci se liniștește deodată. Da, are dreptate Elena. Așa e. Uitase că i-a făgăduit să nu mai vie așa acasă, să nu-i mai otrăvească și pe ei, să se întoarcă cu zîmbetul pe buze ; și trecîndu-și mîna peste frunte ca să gonească cel din urmă rest de supărare :

— Vrei să ieșim niței împreună, să ne plimbăm ?

— Da, dar a venit adineauri o cocoană bătrînă, care zicea că are treabă cu tine. A spus că se întoarce la șase. Dacă vrei, așteapt-o. Eu mă duc niței la Didi Urziceanu. Cum isprăvești, ia-l pe Radu și vino de mă ia, să mergem cu toții să ne plimbăm.

— Bravo, viu neapărat...

La șase vine femeia. E o cocoană bătrînă, uscățivă, îmbrăcată în negru, pe cap cu o bonetă de dantelă tot neagră. Intră, se așează jos și începe să vorbească

https://biblioteca-digitala.ro

cu voce blîndă și duioasă, oprindu-se din cînd în cînd :

— Uite la ce-am venit, cocoșelul maichii. Mă vezi, sunt bătrînă, neputincioasă... Am venit la dumneata că am auzit că ești un om cinstit și cu frica lui Dumnezeu... Eu n-am pe nimeni decît o nepoată, fata fii-mi, care e la azil la București... Din pensia răposatului, din ce-am mai cîștigat și eu cu cusutul pe la unul și pe la altul, și din vînzarea viei — c-am avut și eu o vie zestre de la părinți, dar am dat-o, că mi-o culegeau vecinii și nu puteam îngriji de ea — și așa, am pus și eu deoparte, coconașul maichii, ban cu ban, Dumnezeu mă știe cum, să adun și eu o zestre Viorichii, nepoati-mi, cînd o fi să se mărite, să nu fie silită să ia pe cine i-o ieși-nainte... că acum, vezi, în ziua de azi, o fată fără zestre, mai bine să nu dea Dumnezeu — și așa, cu spargerile astea de se tot fac de la o vreme în oraș, singură cum sunt, mi-e frică, Doamne ferește ! să nu vie și la mine... și nu mi-e de viața mea, dar mi-e de zestrea copilței...

— Și cîți bani aveți ? întreabă Andrei.

— De ! cocoșelul maichii, banul se prăsește dacă nu-l risipești... am douăsprezece bonuri de cîte o mie... Și mi-a deschis și mie capul unul și altul că la ce să țin banii în bonuri ? De ce să nu-i dau cu ipotecă, să iau o dobîndă de zece ori de doisprezece la sută ?... Dar tot mi-a fost teamă să-i dau, să nu pierz zestrea și viitorul fetei... Și acum am auzit de

https://biblioteca-digitala.ro

dumneata că ești om cinstit și cu frica lui Dumnezeu... Și d-aia am venit să-ți spui că dacă mi-ai găsi dumneata un loc bun și sigur, i-aș da după vorba dumitale... Și nu degeaba ; te plătesc, cocoșelul maichii, cu ce mă-i îndatora, și dacă are coconița ceva de cusut, bucuros o ajut... Și văzînd pe Radu, care intră îmbrăcat, gata de plecare : Aoleu ! vin la maica, îngerașul maichii, ptiu ! ptiu ! ptiu !... de cînd sunt n-am văzut așa copil frumos.

— Bine, cocoană dragă, zice Andrei, cu dragă inimă, o să mă căznesc să-ți găsesc un loc sigur...

— Sigur, coconașul maichii, să nu pierd viitorul fetei.

— Și cînd voi găsi, te înștiințez. Unde stai dumneata ?

— Lîngă Bărăție, cocoșelul maichii... o căsuță mică și roșie. Zinca Sărdăreasa, mă cunoaște domnul Mache.

— Prea bine.

— Așa. Bună ziua. Dumnezeu să te bucure de copilaș.

Și aplecîndu-se să mai sărute o dată copilul pleacă...

— Mergem, tăticule ?

— Mergem.

Își ia pălăria și o pornesc...

Pe strada Salcîmilor copilul zice:

https://biblioteca-digitala.ro

— Tăticule, uite mămica, vine încoace cu un domn.

— Unde ?

— Tocmai colo în capul uliţii.

Andrei nu vede bine de departe. Peste cîtăva vreme o vede şi el : vine iute-iute însoţită... de cine oare ?... a ! de Beneş, colegul de advocătură al lui Andrei.

S-au întîlnit drept în poarta clubului.

— Bună ziua, Andrei.

— Bună ziua.

— Veneam din colo şi ţi-am însoţit cocoana, care ieşea de la Urziceanu. A ! Ce mai faci, domnule Radu ? Nu-mi zici bună ziua ?

— Bună ziua.

— Mi-a vorbit Caselli de tine. Cică eşti un muzicant şi jumătate.

Copilul se uită cu admiraţie la el. Ce elegant e ! Haine civite, ghete fumurii, mănuşi roşii, pardesiul cu căptuşeala de atlas pe mîna stîngă, iar în dreapta, baston cu mîner de aur.

— Şi unde vă duceţi ?

— Să ne plimbăm niţel afară din oraş.

— E ! petrecere bună. Sărut mîna. La revedere.

Şi învîrtindu-şi bastonul intră la club.

Andrei dă braţul Elenei şi o pornesc.

E acolo, la marginea oraşului, o punte peste gîrlă, care duce înspre vii. De-o parte şi de alta a drumului

https://biblioteca-digitala.ro

sunt sălcii, anini mari și tufișuri dese în care cîntă privighetorile de la Paști pînă la începutul lui iunie.

— Ia auzi, mămico, ce frumos cîntă privighetorile — și colo, și colo, și colo. Ai auzit cum a făcut aia? Clings! Clings!

— Da.

Ajunși pe punte, copilul arată peștii care se văd jos în apa limpede ca sticla. Sunt sute. Unii stau în loc ficși, la suprafață, alții înoată repede pe dedesubt, licărind ca niște scîntei argintii.

— Ia uite, mămico! unul mare, colo. A! ce mare.

— Da, răspunde Elena, fără ca să se uite.

— Eleno, ia te uită colo ce de nuanțe sunt în dealurile alea. Civit, violet-închis, violet-deschis — și cîte feluri de albastru! Uite albastrul ăla din fundul zării, ca fumul de țigară.

— Da.

— A! Dacă mi-o ajuta Dumnezeu să cîștig ceva parale în lunile astea, să nu intrăm în vacanța mare fără un ban, ca anul trecut, cum m-aș duce și eu la vie la nenea doctorul, să-mi dăruiesc zece zile de repaus, de odihnă desăvîrșită... desăvîrșită...

— Da.

— Dar ce ai tu? Nu ți-e bine? Ai ceva.

— Mă doare capul. Am stat acolo la Urziceanu lîngă niște stînjinei, care miroseau așa de tare, încît m-a apucat capul îngrozitor...

https://biblioteca-digitala.ro

— Vrei să ne întoarcem acasă ?

— Ba nu, mai bine să ne plimbăm...

*

Printre advocați erau doi înscriși în barou în urma lui Andrei, băieți tineri, fără experiență, pe care Andrei îi privea cu sentimentul cu care te uiți la un portret al tău însuți de cîțiva ani din urmă. Unul din ei e Titu Vasilescu, cu care pleacă acum de la tribunal.

— Mergi spre casă, domnule Rizescu ?

— Da.

— Mergem împreună.

Și iată-i mergînd alături.

— Zău ! ce dreptate ai dumneata, domnule Rizescu, cînd zici că ți-e silă de meseria asta. Mă uit la noi cum stăm dimineața pe sala tribunalului, ca tăietorii de lemne la București pe Piața Sfîntului Gheorghe, așteptînd să ne pice un împricinat în mînă... Să stai să te certi cu samsarii care forfotesc de colo pînă colo și întind clienții de mînică.

— Așa e ! răspunde Andrei.

După o tăcere, Vasilescu zice :

— Am văzut azi ceva !...

— Ce ?

— Marinescu a făcut azi un act, prin care nevasta vindea bărbatului niște pămînt. Lăsase actul pe masă.

https://biblioteca-digitala.ro

Din întîmplare mi-am aruncat ochii pe el. Văz : vînzătoarea — Maria P. Diaconescu ; cumpărător — P. Diaconescu. Cînd a venit să-și ia hîrtiile îl întreb : „Sunt rude părțile din actul acesta ?“ Zice : „Da, e nevastă-sa“. „Păi, zic, actul e nul, nevasta nu poate să vînză bărbatului.“ Ei, ce crezi c-a făcut ?

— Ce ?

— Zice : „Ti ! bine că-mi atrăseși atenția. Mă duc să-l dau judecătorului de instrucție, că el nu pretinde să-i citești actul dacă părțile știu carte, și n-o să bage de seamă.“ Și a băgat actul.

— Ei aș !

— Pe onoarea mea !

După o nouă pauză, Vasilescu urmează :

— Știi care mi se pare mie ăl mai imoral dintre toți ?

— Berlescu ?

— Nu, Beneș. Lasă că are în permanență trei samsari. Bine, aș mai înțelege să se slujească de samsari un începător, dar el, om cu stare, fost prefect... lasă că l-am auzit de nu știu cîte ori înfricoșînd pe martorii protivnicului și învățîndu-i ce să spuie... dar chiar în afară de meseria advocaturii... Moral lucru e să intri în casa omului, să profiți de prietenia lui, ca să-i furi cinstea și încă să te și lauzi, cum face el cu Văleanu ?... Îmi spunea Panțiu mijloacele perfide pe care le întrebuința ca să întoarcă capul veri-si. I le-a spus chiar ea. Zice că oriunde o întîlnea îi

https://biblioteca-digitala.ro

şoptea : „Unei femei tinere şi frumoase îi trebuie un cadru demn de tinereţea şi de frumuseţea ei. Virtutea e o calitate negativă..." Altă dată îi zicea : „Lumea tot vorbeşte că..."

A ! poate să spuie de-acu Vasilescu ce-o vrea, că tot nu-l mai aude Andrei. Ajunşi la o răspîntie îi întinde mîna :

— La revedere.

— Ziceai că mergi acasă.

— Mi-am adus aminte că trebuie să merg într-un loc.

Şi pleacă. Unde ? Nici el nu ştie. Aşa, înainte... unde-o fi... unde-o nemeri... ah ! numai de-ar fi un loc unde să-i piară din minte gîndurile chinuitoare care-i sfredelesc creierii... E cu neputinţă ! Elena lui la care se închină ca la o icoană ! Mama lui Radu !

— Ei ! Ei ! păzeşte, păzeşte ! strigă cît poate un birjar, care numai printr-o minune nu-l calcă.

A ! acum îşi explică distracţia ei de alaltăieri, cînd s-au plimbat pe punte, după ce i-a întîlnit împreună ! Şi nu e o săptămînă de cînd la sindrofia de la căpitanul Toporanu ea era la pian, iar el îi întorcea foile notelor, aplecat peste dînsa. Ticălosul ! desigur şi ei îi cînta în urechi acelaşi cîntec : „Virtutea e o însuşire negativă..."

Ce nedrept e în presupunerile lui. Dacă ar şti el în ce chip demn şi hotărît Elena a tăiat lui Beneş orice nădejde, chiar atunci, în ziua în care i-a întîlnit îm-

https://biblioteca-digitala.ro

preună. Dacă ar ști că neliniștea ei din ziua aceea era pricinuită numai de indignare și de sforțările pe care le făcea să nu-i spuie lui nimic, ca să nu-i sporească nemulțumirile... Dacă ar ști toate astea poate n-ar suferi chinul care-l face acum să întinză cît poate de gulerul care-l strînge de gît, îl înnăbușe. Cu toate că, mai știi ? împotriva astei otrăvi nu e leac. Atunci și-ar zice : „Da, a rezistat acum, dar o să poată rezista totdeauna ?" Acum îi răsună în urechi cuvintele lui Beneș, auzite de atîtea ori în camera advocaților : „Femeile sunt ca perele : toate cad, totul e să știi să le culegi la vreme", ori : „Dacă o femeie rămîne cinstită, e că sau e prea proastă, sau nu e de loc ajutată de împrejurări".

Și ce rost avea să-i vorbească Vasilescu de nevasta lui Văleanu și de vara lui Pantu, dacă nu ca să-i deschiză lui ochii ? Și iată că lucruri cărora nu dase odinioară nici o luare-aminte iau acum o însemnătate înspăimîntătoare. Acum își aduce aminte numele tuturor femeilor de care se vorbește că au avut legături cu Beneș... Compară îmbrăcămintea lui simplă cu eleganța desăvîrșită a celuilalt, stîngăcia — pe care i-o dă miopia și neaverea lui — cu grația și siguranța pe care o dau mișcările lui Beneș, averea și conștiința izbînzilor lui. Cu ce gentilețe știe el să ofere *șampanie* cocoanelor la cofetărie și cu ce liniște știe să se scoale de la masa de cărți la care a pierdut cîteva sute de lei...

https://biblioteca-digitala.ro

Dar încet-încet, aerul curat, plin de miros de sulfină, în care umblă de mai bine de un ceas, primenește sîngele, gonește otrava, îl liniștește, îi aduce gînduri bune. Nu, e o nebunie ! Ce ? nu cunoaște el mintea sănătoasă și inima cinstită a Elenei ? Nu e cea mai bună mamă ce se poate închipui ? Nu ! ochii ăia frumoși și limpezi, care nu au altă pereche pe lume decît ochii lui Radu, nu pot să înșele niciodată.

Ceasurile sunt aproape opt cînd se întoarce acasă, unde pe banca de la poartă îl așteaptă Șerb Călugăreanu, un țăran chiabur din Cărbuneni.

— Iar pentru afacerea aia ai venit ? Îl întreabă Andrei.

— Da, răspunde omul.

— Ți-am mai spus o dată că nu se poate. Pămîntul nu e al dumitale, e al copiilor, și nu poți să-l ipotechezi dumneata.

— Dacă vreți dumneavoastră se poate, domnule Andrei, și plătesc bine.

— Haide, haide ! ți-am spus : nu se poate ! răspunde Andrei intrînd în curte și închizînd poarta.

Sub boltă îl așteptă Elena, îngrijată.

— Unde ai fost ?

— M-am plimbat spre via lui nenea doctoru. Ce frumos era.

https://biblioteca-digitala.ro

Își sărută copilul, o sărută pe ea, strîngînd-o cu putere la piept și silindu-se să întoarcă înapoi un suspin care i se urcă în gîtlej.

— Iar te-ai supărat la tribunal ? zice Elena.

— Nu, zău nu, răspunde el vesel.

Dar Elena simte și își zice : „Bietul băiat ! nu mai vrea să ne amărască și pe noi istorisindu-și neajunsurile", și jucîndu-se cu mîna în părul lui :

— Las', că am să-ți cînt ceva frumos după masă, să-ți treacă...

— Da, să-mi cînți...

— Tăticule, să-ți cînt eu ceva care-ți place ție. Am învățat-o într-adins pentru tine. Știi, partea aceea din *Cavaleria* [1] : *„Voi lo sapete o ! mama"* [2]...

*

Au trecut două luni, două luni lungi, lungi, nesfîrșite.

Îndoiala d-atîtea ori batjocorită și gonită, dar întoarsă tiptil pe căi piezișe în nopțile de nesomn, pune acum stăpînire pe sufletul lui cu brutalitatea și cu cruzimea unui cuceritor. Rezerva lui Beneș față cu Elena, vădita lui ferire de a vorbi cu dînsa, el care mai înainte, de cîte ori îi întîlnea, trecea strada ca să le strîngă mîna — iau acum în mintea lui înțelesuri

[1] *Cavaleria rusticana*, operă de compozitorul italian Pietro Mascagni (1863—1945).

[2] „Dumneata știi, mamă" (it.).

https://biblioteca-digitala.ro

chinuitoare. Teama de a nu jigni pe Elena îl împiedică de a-i cere ei lămurirea acestei schimbări ; iar ea pune neliniștea lui în socoteala lipsei de procese, care-i face să intre în vacanța de peste cîteva zile mai săraci ca oricînd.

Ce ticălos vierme e gelozia, dacă poate lăsa în sufletul soțului unei femei cinstite și bune ca Elena veninul gîndurilor, care-l împiedică acum să închidă ochii, venin care-i aduce pînă și în gură un gust coclit, ca de otravă ! Nu-i erau lui de ajuns zbuciumările dinafară, de la tribunal ? Nu mai departe, ieri, pe cînd vorbea cu unul, se întorsese Berlescu și-i zisese : „Eu mă mir ce cauți aici dacă nu-ți place advocatura. De ce nu te faci subșef la muzică ? O sută cincizeci de lei pe lună, ăia sunt bani. Aud ?“ Îi răsună încă în urechi vorbele astea, care-l usturaseră ca o plesnitură de gîrbaci peste obraz... Nu-i era de ajuns indignarea pe care i-o pricinuia în fiecare zi duplicitatea lui Zărnescu ? Și pentru ce-și permiteau oamenii ăștia să se poarte așa cu dînsul, decît pentru că-l știau sărac ? Dar cel puțin îi rămînea fericirea și liniștea căsuței lui, la care se-ntorcea ca la un liman, cum se întoarce corăbierul în port după o noapte vijelioasă... Și acum... a pierdut și fericirea asta !... Și ce să facă ? Să se scoboare la ticăloșia de a-și supraveghea, de a-și urmări pe Elena lui ? E ! și dacă s-o încredința că presupunerile lui sunt întemeiate, ce o să aibă de zis ? Ce ? n-are dreptate

https://biblioteca-digitala.ro

Beneș? Are dreptate, ticălosul! „Frumuseții și tinereții unei femei îi trebuie un cadru vrednic de ele"; și ce cadru face el tinereții și frumuseții Elenei? Firea lui mohorîtă de om mîhnit și amărît? Bucățica de pîine de toate zilele? Pălăriile și rochițele alea de zece ori cîrpite și prefăcute, la care privesc zîmbind femeile celorlalți? A! acum înțelege pentru ce nu vrea ea să meargă nicăieri sub pretextul că nu prea e bine. Acum pricepe ce trebuie să se petreacă în sufletul ei, cînd aude pe altele istorisind cum au petrecut la Constanța, ce frumos era la București la teatru, la curse, ori la bătaia de flori.

Încă o noapte în care n-a închis ochii nici măcar o clipă; și acum slujnica, intrată în vîrful degetelor ca să aducă apă, văzînd că nu doarme, îl înștiințează:

— Domnule, te așteaptă un om afară.

Se îmbracă pe tăcute, ca să nu deștepte pe Elena, și iese. E Șerb Călugăreanu, țăranul de la Cărbuneni, care se roagă de Andrei de atîta vreme să-i dea lui cu împrumut banii cocoanei Zinchii Sărdăresii.

— Faci rău că nu vrei, domnule Andrei... Da, așa e, nu e pămîntul meu, e de la nevastă-mea; dar n-ai grijă; nu-și pierde femeia banii. Nu-i iau decît pentru un an. Eu sunt om vrednic, și acum am o ocazie care cine știe cînd s-o mai ivi: o pădure mare pe care pot s-o iau pe nimic și din care pot cîștiga mai bine de o sută de mii de lei. Sunt în stare să dau oricît

https://biblioteca-digitala.ro

pretindeți. Are douăsprezece mii de lei ? iau eu zece și dumneata două.

Două mii de lei ! Ce n-ar putea face cu suma asta ! Cinci sute de lei Elenei să se ducă la București cu Mama-Tilda să-și cumpere tot ce-i trebuie ; cu alți cinci sute și-ar putea mobila odaia în care e pianul și să împlinească dorința d-atîtea ori visată și exprimată de Elena : „Știi, Andrei, dacă ar da Dumnezeu să-ți meargă bine, ăl dintîi lucru pe care aș vrea să-l facem ar fi să mobilăm salonașul, să am și eu unde primi pe ale patru-cinci prietene la care mă duc"... Și ar putea chiar să plece cu Elena și cu copilul, să trăiască liniștit măcar două săptămîni undeva, departe de tribunal, de Zărnescu, de Berlescu, de toată atmosfera asta otrăvită, înveninată...

Andrei, nu face asta ! Știi bine că Șerb Călugăreanu nu e un om muncitor cum zice ; chiar marea sumă pe care ți-o dă ca plată dovedește că ia banii să-i risipească în petreceri desfrînate, cum și-a risipit toată starea lui. Andrei, riști fericirea și viitorul fetiței frumoase cu codițele pe spate, pe care ai văzut-o dăunăzi, Andrei, te vede Dumnezeu.

Care Dumnezeu ? Dumnezeu care îngăduie parodia de dreptate la a cărei desfășurare asistă zilnic la tribunal ? Dumnezeu care nu numai că trece cu vederea netrebnicia unui om ca Berlescu, dar face ca toată lumea să se descopere cu respect înaintea lui ? Ce !

https://biblioteca-digitala.ro

nu știe el că de atîția ani s-a hotărît de minister împărțirea la țărani a moșiei Păunești ; că toate lucrările de plan și de parcelare sunt sfîrșite și că de cinci ani, în schimbul unei mituiri grase din partea arendașului, Berlescu împiedică împărțirea moșiei țăranilor rupți, hărtăniți, galbeni de foame și de mizerie, pe care îi vede în fiecare iarnă în curtea prefecturii, veniți să cerșească un pumn de porumb stăpînirii ! ? Dumnezeu care-i trimite în fiecare zi cîte o amărăciune și care îngăduie să i se răpească pînă și ultima comoară, ultimul liman, ultimul balsam ! !...

•

— Coconașul maichii, scoate-mi un ghimpe de la inimă. Toată noaptea n-am dormit. Adevărat să fie ce am auzit, c-ar fi murit Șerb ?

E adevărat. Andrei o știe de acum o săptămînă, de cînd s-a întors din călătorie. În vremea asta a putut să-și făurească liniștea cu care acum răspunde cocoanei Zinchii.

— Da, a murit.

— Vai de mine, maică ! Ce mă fac eu cu ipoteca mea ?

— Cum ce te faci ? Dumitale nu-ți era dator Șerb, îți e datoare moșia. A murit el, plătesc moștenitorii. N-or vrea să plătească ? Scoatem moșia în vînzare, care face de trei ori atîta.

https://biblioteca-digitala.ro

— Păi, maică, mi-a spus un vecin că i-a spus un om de la munte, d-acolo de unde e Șerb, că pământul pe care mi l-a zălogit mie n-ar fi al lui, c-ar fi de la nevastă.

Cum perdelele sunt lăsate, lumina cenușie a odăii în care se găsesc împiedică ochii bătrînei de a vedea schimbarea feței și tremurarea mîinilor lui Andrei. Cu o voce străină pe care parcă nu și-o recunoaște, răspunde :

— Te iei după o vorbă aruncată așa de un om din lume, ca să te frămînți degeaba... E al lui pămîntul... Am cercetat eu înainte de a te sfătui să-i dai banii.

— Dumnezeu să-ți dea bine, cocoșelul maichii. Nu știi ce ghimpe înveninat îmi scoți de la inimă... De, ce să faci cu pustia de frică ? Dar mă gîndeam eu că nu se poate... că dumneata ești un om cinstit și cu frica lui Dumnezeu... Și-ți mulțumesc că mi-ai risipit grija c-o vorbă bună.

— ...

— Ați fost de v-ați plimbat, coconașul maichii.

— Da.

— Ați fost departe ?

— Am fost pe la Brașov, pe la Sibiu și ne-am întors pe valea Oltului.

— Frumos ! Eu nu m-am putut învrednici să mă duc niciodată, dar îmi spunea bietul răposatul că e grozav de frumos la Brașov și prin munți.

https://biblioteca-digitala.ro

— Da, frumos de tot...

În curte coana Zinca întreabă :

— Ai fost bolnav, maică, ori de oboseala drumului ? c-ai mai slăbit, ești tras la față.

— Acum, de-o săptămînă, de cînd m-am întors, nu prea mi-a fost bine...

Și luîndu-și rămas bun, bătrîna pleacă vorbind singură... În tăcerea serii care se lasă, se aud unele vorbe : „cinstit... cu frica lui Dumnezeu..."

Da, cu frica lui Dumnezeu, și o frică grozavă, care l-a împiedicat să guste toată fericirea călătoriei în locuri frumoase, întovărășit de drăgălășia Elenei și a copilului ; o frică grozavă, care o să-i mănînce și cel din urmă dram de liniște sufletească și care o să-l mistuie, încît toți au să se mire : „Cum a îmbătrînit Rizescu, și numai acum, de curînd, de vreo cîteva luni !"

*

A trecut un an. În vremea asta a avut două momente în care se miră că nu și-a pierdut judecata. Unul, cel mai grozav, a fost cînd a aflat de la arhiva tribunalului că moștenitorii lui Șerb Călugăreanu au pornit proces de anularea ipotecii, și cînd i s-a părut că tăierea răsuflării ce simțea era pricinuită de năruirea întregii clădiri a tribunalului peste dîn-

https://biblioteca-digitala.ro

sul... ; al doilea a fost cînd i-a venit cocoana Zinca cu citația. În răstimpul trecut de la aflarea despre pornirea procesului pînă la darea citației în primirea bătrînei, avusese vreme să culeagă niște informații care-l mai liniștiseră.

A putut dar îndura zbuciumarea pe care i-o pricinuia spaima și durerea bătrînei.

Venise liniștită, cu citația în batistă.

— Mi-a adus azi un om de la tribunal hîrtia asta și a lăsat-o în mînă slujnicei, că eu eram dusă pentru un parastas la cimitir, coconașul maichii. Eu zic că-mi pune în vedere c-a murit Șerb. Ia vezi dumneata.

Cînd a auzit pe Andrei zicînd : „Ce șarlatani ! Încearcă marea cu degetul, s-o prinde ori nu s-o prinde ? Te cheamă în judecată, ca să strice ipoteca", a închis ochii și s-a făcut la față ca turta de ceară ; dar tăria de convingere cu care îi zisese Andrei : „Să n-ai grijă, cocoană Zinco, sunt eu aici. ca să te apăr", și mai ales iluziile de existența dreptății, ce poartă în suflet mai toate femeile, o făcuseră să-și deschiză ochii, să ia și dînsa mîinile lui în mîinile ei tremurătoare și să-i zică :

— Da, sufletul maichii, să mă aperi... să aperi norocul... și viitorul... și cinstea fetiței... să le aperi, sufletul meu... că eu aș muri... Se oprise ca să-și șteargă ochii... Și ce s-ar face ea singură... frumoasa

https://biblioteca-digitala.ro

maichii... un copil... fără sprijin... fără un ban... pe drumuri, ca fetele lui Nisipeanu...

*

Acum e mai liniștit. Muzica de care s-a reapucat cu patimă îi aduce un ritm egal în mersul sîngelui și ordine în judecată — și are mare trebuință de ordine în judecată...

A fost la Cărbuneni, unde s-a încredințat cu ochii lui cum stau lucrurile... De nenumărate ori și-a spus sie însuși pricina și s-a încredințat c-o s-o cîștige... A lăsat Călugăreanu doi moștenitori : un băiat de douăzeci și patru de ani și unul de șaptesprezece — și a rămas pe urma lui, ca avere a sa proprie, casa și ograda de două pogoane. De la moartea tatălui, băiatul cel mare, care era băgat la o prăvălie la Ploiești, s-a mutat în casele tatălui său, pe care le-a stăpînit și le stăpînește și acum ; a vîndut prunele și finul din livede, a luat banii care s-au găsit asupra tatălui său, patru mii de lei. A declarat el că renunță la moștenire, dar aia nu se prinde, să declari că renunți și să stăpînești... prin urmare el răspunde de datoria tatălui său, nu numai cu ce a moștenit de la el, dar și cu averea moștenită de la mamă-sa. Și ce bine a făcut că a chemat și el în judecată pe moștenitori ca să-i plătească banii împrumutați și că a cerut și înființare de sechestru pe partea de avere a băiatului virstnic, rămasă de la mamă...

https://biblioteca-digitala.ro

I se pare limpede ca lumina zilei, și inima lui, plină de dorința nemărginită de a cîștiga procesul, îi făurește iluzii. Ce ? Cînd o auzi tribunalul cum spun martorii găsiți la Cărbuneni, și pe care o să-i aducă la înfățișare, oameni bătrîni, doi dintre cei care au cumpărat prunele și fînul, alți trei care erau de față cînd s-au numărat banii găsiți la Șerb, patru mii de lei luați de băiatul vîrstnic, n-are decît să deschiză gura ca să cîștige procesul...

Da, așa ar fi, dacă protivnicul cocoanei Zinchii ar fi un bătrîn neputincios ca dînsa, cu locuință la două poștii de Cărbuneni — dar protivnicul ei e un băiat ager la minte și la mișcări, chiar d-acolo din Cărbuneni, dintr-un sat cu martorii ; așa ar fi, dacă advocatul băiatului ar fi un advocat naiv, nepriceput ca dînsul — dar adversarul lui e Vineanu, adînc cunoscător nu numai al codului, dar și al tuturor regulelor „de tactică și de strategie"... Și iată că în ziua procesului are certificat de la primăria din Cărbuneni, care sună ritos că băiatul vîrstnic „n-a stăpînit nici un moment averea rămasă pe urma defunctului său părinte Șerb Călugăreanu"... și iată că și martorii nu știu nimic, se miră de ce i-a „prepus" martori ; abia doi care îngînă fără convingere că da... l-au văzut și pe băiatul ăl mare prin casa lui Șerb, dar dacă stăpînește ori nu...

Zadarnic se frămîntă Andrei cu deznădejde. Zadarnic, cu toate protestările lui Vineanu de a lăsa ca

https://biblioteca-digitala.ro

întrebările să se facă de „onor tribunal", se apropie el de martor și-l întreabă privindu-l în ochi : „Nu mi-ai mărturisit dumneata mie, pe bătrînețele dumitale, că erai de față cînd s-au numărat cei patru mii de lei găsiți la Șerb și că i-a luat dumnealui ?" martorul răspunde cu tărie : „Ferească Dumnezeu !"

Are dreptate tribunalul să hotărască anularea ipotecii, rămînînd ca creditoarea să se despăgubească urmărind casa, casa care nu face nici două mii de lei...

Bătrîna n-a înțeles cum s-a rostit tribunalul. Ședința fiind suspendată, e îmbrîncită pînă la ușă de lumea care dă năvală să iasă. Acolo se îndură s-o lumineze aprodul, care-i strigă la ureche :

— Ai pierdut, cocoană. Ți s-a anulat ipoteca.

Ea cade pe banca de lîngă ușă, vorbind fără șir : „Viorica... viitorul... norocul... fără sprijin... fetele lui Nisipeanu".

Și văzînd pe Andrei, care iese, îi zice cu mîna dreaptă întinsă a blestem :

— Dumnezeu să-ți plătească și să te miluiască.

El pleacă, scoboară scara și repede cotește pe după tribunal ; pe-acolo ajunge iute la zăvoiul din marginea orașului, unde e o fîntînă cu un șipot de apă rece ca gheața. Ajuns, își smulge gulerul și legătura de la gît, le bagă în buzunar, se apleacă, și pune capul în bătaia apei. Aaa ! ce bine face răceala asta

https://biblioteca-digitala.ro

care-i curge în creștet ! Cum potolește zvîcneala din tîmple și zgomotul din urechi... Multă vreme stă așa : apoi se scoală, se șterge și pornește prin zăvoi spre punte...

Atîta vreme de cînd umblă într-una și nici frumusețea locurilor prin care a rătăcit, pline de mireșme și de cîntece de greieri, cu orizontul ăla frumos de dealuri verzi și de munți cu atîtea nuanțe de albastru, nimic nu i-a putut goni din auz sunetul propriilor lui cuvinte spuse odinioară doctorului : „Avem fiecare mintea și puterea noastră, și dacă nu le întrebuințăm într-un anumit scop, crez, da, crez cu toată tăria că intervine o minte și o putere mai mare“...

Cu ele în urechi a plecat de la tribunal acum patru ceasuri și tot cu ele în auz intră acum în strada Speranței...

Ce însemnează asta ?... Lume adunată la poartă ? Copii spînzurați pe uluci ? Grăbește pasul după ritmul bătăilor inimii. În curte îl întîmpină nenea Mache :

— Nu e nimic, nu te speria, nu e nimic.

El îl îmbrîncește și intră în sală. Acolo îi iese înainte Antonescu.

— Ce s-a întîmplat ? îl întreabă Andrei cu o voce stinsă.

https://biblioteca-digitala.ro

În locul lui Antonescu răspunde glasul doctorului din odaia de alături :

— Nu așa. Ridică-i capul mai sus, mai sus.

Aceste vorbe aduc în mintea lui lumina orbitoare a unui trăsnet. Dă năvală în ușa odăii de culcare, care se bate de perete... Într-o privire de-o clipă vede tot : Elena leșinată... doctorul... două femei... sticle... ligheanul plin de sînge și copilul ! !... Vrea să înainteze dar nu poate, și scoțînd un răcnet înspăimîntător, ca de uriaș înjunghiat, se năruie în pragul ușii...

*

— Fraților, zice Urziceanu intrînd în camera advocaților, să vă spui o veste tristă : a înnebunit bietul Rizescu.

— Tocmai ce le spuneam eu, adaogă altul.

— Da. întîlnii chiar acum pe doctorul Georgescu ; venea d-acolo ; plîngea săracul. Copilul scapă, e în afară de orice primejdie.

— Eu, zice Berlescu, întotdeauna îmi ziceam că are s-o sfîrșească așa omul ăsta. Ce era mania aia a persecuției de care suferea ?...

Viața românească, I. 1906, n-rele 2 (aprilie), pp. 263—272 ; 3 (mai), pp. 432—438 ; 4 (iunie), pp. 32—39 ; 5 (iulie), pp. 197—209 ; 6 (august), pp. 355—365.

https://biblioteca-digitala.ro

Sandi, să asculți pe mămica

Într-o primăvară, o prepeliță aproape moartă de oboseală — că venea de departe, tocmai din Africa — s-a lăsat din zbor într-un lan verde de grîu, la marginea unui lăstar. După ce s-a odihnit vreo cîteva zile, a început să adune betigașe, foi uscate, paie și fire de fîn și și-a făcut un cuib pe un moșoroi de pămînt, mai sus, ca să nu i-l înece ploile ; pe urmă, șapte zile de-a rîndul a ouat cîte un ou, în tot șapte ouă mici ca niște cofeturi și a început să le clocească. Ai văzut cum stă găina pe ouă ? Așa sta și ea, doar că ea în loc să stea în coteț, sta afară în grîu ; și ploua, ploua de vărsa și ea nu se mișca, ca nu cumva să pătrunză o picătură de ploaie la ouă. După trei săptămîni i-au ieșit niște pui drăguți, nu goi ca puii de vrabie, îmbrăcați cu puf galben ca puii de găină, dar mici, parcă erau șapte gogoși de mătase, și au început să umble prin grîu după mîncare. Prepelița prindea cîte o furnică, ori cîte o lăcustă, le-o firimița în bucățele mici, și ei, pic ! pic ! pic ! cu cioculețele lor, o mîncau numaidecît. Și erau frumoși, cuminți și ascultători ; se plimbau prinprejurul mamei lor și cînd îi striga : „Pitpalac !“ repede veneau lîngă ea. Odată, prin iunie, cînd au venit țăranii să secere

https://biblioteca-digitala.ro

grîul, ăl mai mare dintre pui n-a alergat repede la chemarea mă-si, şi cum nu ştia să zboare, haţ ! l-a prins un flăcău sub căciulă. Ce frică a păţit cînd s-a simţit strîns în palma flăcăului, numai el a ştiut ; fi bătea inima ca ceasornicul meu din buzunar ; dar a avut noroc de un ţăran bătrîn, care s-a rugat pentru el :

— Lasă-l jos, mă Marine, că e păcat de el, moare. Nu-l vezi că de-abia e cît luleaua ?!

Cînd s-a văzut scăpat, fuga speriat la prepeliţă să-i spuie ce-a păţit. Ea l-a luat, l-a mîngîiat şi i-a spus :

— Vezi ce va să zică să nu mă asculţi ? Cînd te-i face mare, o să faci cum ăi vrea tu, dar acum, că eşti mic, să nu ieşi niciodată din vorba mea, că poţi să păţeşti şi mai rău.

Şi aşa trăiau acolo liniştiţi şi fericiţi. Din seceratul grîului şi din ridicarea snopilor se scuturaseră pe mirişte o groază de boabe cu care se hrăneau şi, măcar că nu era vreo apă prin apropiere, nu sufereau de sete, că beau dimineaţa picături de rouă de pe firele de iarbă. Ziua, cînd era căldură mare, stau la umbră în lăstar ; după-amiaza, cînd se potolea vipia, ieşeau cu toţii pe mirişte ; iar în nopţile răcoroase se adunau grămadă, ca sub un cort, sub aripile ocrotitoare ale prepeliţei. Încet-încet puful de pe ei s-a schimbat în fulgi şi în pene, şi cu ajutorul mamei lor au început să zboare. Lecţiile de zbor se făceau dimineaţa spre răsăritul soarelui, cînd se îngîna ziua cu noaptea, şi

https://biblioteca-digitala.ro

seara în amurg, căci ziua era primejdios din pricina hereților, care dădeau tîrcoale pe deasupra mirиștii.

Mama lor îi așeza la rînd și îi întreba : „Gata ?“ „Da“, răspundeau ei. „Una, două, trei !“ Și cînd zicea „trei“, frrr ! zburau cu toții de la marginea lăstarului tocmai colo lîngă cantonul de pe șosea și tot așa îndărăt. Și mama lor le spunea că-i învață să zboare pentru o călătorie lungă, pe care trebuia s-o facă în curînd, cînd o trece vara. „Și o să zburăm pe sus de tot, zile și nopți, și o să vedem dedesubtul nostru orașe mari și rîuri și marea.“

*

Într-o după-amiază pe la sfîrșitul lui august, pe cînd puii se jucau frumos în miriște împrejurul prepeliței, aud o căruță venind și oprindu-se în drumeagul de pe marginea lăstarului. Au ridicat toți în sus capetele cu ochișorii ca niște mărgele negre și ascultau.

„Nero ! înapoi !“ s-a auzit un glas strigînd. Puii n-au priceput ; dar mama lor, care înțelesese că e un vînător, a rămas încremenită. Scăparea lor era lăstarul, dar tocmai dintr-acolo venea vînătorul. După o clipă de socoteală, le-a poruncit să se pitulească jos, lipiți cu pămîntul, și cu nici un preț să nu se miște.

https://biblioteca-digitala.ro

— Eu o să zbor ; voi să rămîneţi nemişcaţi ; care zboară, e pierdut. Aţi înţeles ?

Puii au clipit din ochi c-au înţeles şi au rămas aşteptînd în tăcere.

Se auzea fîşîitul unui cîine care alerga prin mirişte şi din cînd în cînd glasul omului :

— Unde fugi ? înapoi, Nero !

Fîşîiitul se apropie — uite cîinele : a rămas împietrit cu o labă în sus, cu ochii ţintă înspre ei.

— Nu vă mişcaţi, le şopteşte prepeliţa şi se strecoară binişor mai departe. Cîinele păşeşte încet după ea. Se apropie grăbit şi vînătorul. Uite-l : piciorul lui e acum aşa de aproape de ei, încît văd cum i se urcă o furnică pe carîmbul cizmei. Vai ! cum le bate inima. După cîteva clipe prepeliţa zboară ras cu pămîntul, la doi paşi de la botul cîinelui, care o urmăreşte ; vînătorul se depărtează strigînd : „Înapoi ! înapoi !“ Nu poate trage, de frică să nu-şi împuşte cîinele ; dar prepeliţa se preface aşa de bine că e rănită, încît cîinele vrea cu orice preţ s-o prindă ; iar cînd socoteşte ea că e în afară de bătaia puştii, zboară repede spre lăstar.

În vremea asta puiul ăl mai mare, în loc să stea nemişcat ca fraţii lui, după cum le poruncise mă-sa, zboară ; vînătorul îi aude pîrîitul zborului, se întoarce şi trage. Era cam departe. O singură alică l-a ajuns la aripă. N-a picat, a putut zbura pînă în lăstar ; dar acolo, de mişcarea aripii, osul — la început numai

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

plesnit — s-a crăpat de tot, și puiul a căzut cu o aripă moartă. Vînătorul, cunoscînd desimea lăstarului și văzînd că trăsese într-un pui, nu s-a luat după dînsul, socotind că nu face truda de a-l căuta prin lăstar.

Ailalți pui nu s-au mișcat din locul unde-i lăsase prepelița. Ascultau în tăcere. Din cînd în cînd se auzeau pocnete de pușcă și glasul vînătorului strigînd : *„Apporte !“* Mai tîrziu căruța s-a depărtat înspre vînător pe drumeagul lăstarului ; încet-încet pocnetele și strigătele s-au pierdut, s-au stins, și în tăcerea serii care se lăsa, nu se mai auzea decît cîntecul greierilor ; iar cînd s-a înnoptat și răsărea luna dinspre Cornățel, au auzit deslușit glasul mamei lor chemîndu-i din capul mirișteî : „Pitpalac ! pitpalac !“

Repede au zburat înspre ea și au găsit-o. Ea i-a numărat ; lipsea unul.

— Unde e nenea ?

— Nu știm, a zburat.

Atunci prepelița desperată a început să-l strige tare, mai tare, ascultînd din toate părțile. Din lăstar i-a răspuns un glas stins : „Piu ! piu !“...

Cînd l-a găsit, cînd i-a văzut aripa ruptă, a înțeles că era pierdut ; dar și-a ascuns durerea, ca să nu-l deznădăjduiască pe el...

D-atunci au început zile triste pentru bietul pui ; se uita cu ochii plînși cum frații lui se învățau la zbor dimineața și seara ; iar noaptea, cînd ăilalți adormeau sub aripa mamei, el o întreba cu spaimă :

https://biblioteca-digitala.ro

— Mamă, nu e așa că o să mă fac bine ? Nu e așa c-o să merg și eu să-mi arăți cetăți mari și rîuri și marea ?

— Da, mamă, răspundea prepelița, silindu-se să nu plîngă.

Și a trecut vara. Au venit țăranii cu plugurile de au arat mirișteа ; prepelița s-a mutat cu puii într-un lan de porumb de alături ; dar peste cîtăva vreme au venit oamenii de au cules porumbul, au tăiat cocenii și au întors locul ; atunci s-au mutat în niște pîrloage din marginea lăstarului.

În locul zilelor mari și frumoase au venit zile mici și posomorîte, a început să cadă brumă și să se rărească frunza lăstarului. Pe înserate se vedeau rîndunici întîrziate zburînd în rasul pămîntului, ori pîlcuri de alte păsări călătoare, iar în tăcerea nopților friguroase se auzeau strigătele cocorilor, mergînd toate în aceeași parte, către miazăzi.

În inima bietei prepelițe era o luptă sfîșietoare. Ar fi vrut să se rupă în două : jumătate să plece cu copiii sănătoși, care sufereau de frigul toamnei înaintate, iar jumătate să rămîie cu puiul schilod, care se agăța de ea cu desperare. Suflarea dușmănoasă a crivățului, pornită fără veste într-o zi, a hotărît-o. Decît să-i moară toți puii, mai bine numai unul — și fără să se uite înapoi, ca să nu-i slăbească hotărîrea, a zburat cu puii zdraveni, pe cînd ăl rănit striga cu deznădejde :

https://biblioteca-digitala.ro

— Nu mă lăsaţi ! Nu mă lăsaţi !

A încercat să se tîrască după ei, dar n-a putut, şi a rămas în loc, urmărindu-i cu ochii pînă au pierit în zarea despre miazăzi.

Peste trei zile toată preajma era îmbrăcată în haina albă şi rece a iernii. După o ninsoare cu viscol, urmă un senin ca sticla, aducînd cu dînsul un ger aprig.

*

La marginea lăstarului, un pui de prepeliţă, cu aripa ruptă, stă zgribulit de frig.

După durerile grozave de pînă adineaori, urmează acum o piroteală plăcută. Prin mintea lui fulgeră crîmpeie de vedenii... miriște... un carîmb de cizmă pe care se urcă o furnică... aripa caldă a mamei. Se clatină într-o parte şi într-alta, şi pică mort, cu degetele ghearei împreunate ca pentru închinăciune.

Vol. *În lumea dreptăţii*, Iaşi, Ed. „Viaţa românească", 1906.

MICROBUL

Patru copişti avea cancelaria parchetului curţii : trei bacalaureaţi, şi anume : Lipescu „Nababul", numit aşa pentru că era foarte bogat ; Tomaidi, zis şi

https://biblioteca-digitala.ro

„Grecușorul" ; Ionescu, supranumit „Musicus", pentru că avea darul de a cînta frumos, și, în sfîrșit, un nebacalaureat, Iorgu Popescu, poreclit „Microbul".

Gălbeneala feței acestuia din urmă îi cîștigase din partea lui Tomaidi porecla de „Floarea dovleacului", iar micimea și urîțenia lui făcuseră pe Nababul să-i zică într-o zi „Microbul" ; și pentru că acest nume avea, pe lîngă asemănarea cu dînsul, și meritul actualității, așa-i rămăsese porecla. Trebuie recunoscut Nababului că avea talent la născocirea poreclelor, căci în adevăr nu s-ar fi putut găsi una mai nimerită pentru Iorgu Popescu, strîmb și prăpădit cum era.

Musicus, căruia îi plăcea latineasca și care susținea că ar fi descoperit uneori în ochii lui Iorgu Popescu o lumină blîndă și tristă, propusese într-un rînd să i se complecteze numele în „Microbus melancholicus" ; dar această moțiune a fost respinsă după stăruințele Nababului, care nu voia să-și micșoreze meritul originalității printr-o colaborațiune.

Vîrsta Microbului era, pentru cei trei studenți în drept, obiectul unei perpetue controverse.

Tomaidi, întemeindu-se pe lipsa de mustață, pe pipernicia trupului și pe ascuțimea vocii, susținea că are cel mult cincisprezece ani ; iar disproporția dintre cap și trup, creturile de pe frunte și de pe lîngă ochi, seriozitatea și mai ales oboseala zugrăvită pe întregul lui chip erau cuvintele care făceau pe Na-

https://biblioteca-digitala.ro

babul și pe Musicus să pledeze pentru părerea că are cel puțin treizeci.

Acum, este adevărat că Microbul venea la nouă dimineața și ieșea la șase după-amiaz, pe cînd ceilalți veneau la unsprezece și ieșeau la trei ; este adevărat că lucra mai mult și mai bine decît toți ; este adevărat că fără dînsul lucrările cancelariei n-ar fi putut fi la zi ; dar aceste considerațiuni erau de o prea mică importanță, pentru a-l fi putut pune la adăpostul batjocurii veselilor săi colegi.

Și apoi „micile lor glume" erau atît de hazlii, încît nici chiar șeful cancelariei nu se putea împiedica de a lua parte la veselia lor.

Cum era bunioară să se stăpînească de rîs cînd îl vedea căutînd cu disperare, prin buzunare, pe sub masă, pe sub dosare, cheia de la sertarul mesei, în care îi era închis dejunul, o bucată de pîine și o uscătură oarecare ? Faptul că Microbului îi era rușine să mărturisească ce avea în sertarul mesei îl împiedica să spuie ce căuta, cu toate desele întrebări ale Nababului, în buzunarul căruia era cheia. Și așa dejunul i se amîna întotdeauna, pînă cînd din întîmplare, Musicus, ajutîndu-l la căutat, găsea o cheie printre hîrtiile de pe masă.

— Dacă ești prost și nu știi să cauți.

Cum era iar să nu rîdă cînd s-a lăsat Microbul de tutun, și cînd ceilalți îi trimeteau rotocoale de fum, care-l făceau să înghită în sec și „să-i vie ameți",

https://biblioteca-digitala.ro

cum zicea el, rugîndu-se să-l lase în pace ? Scena cea mai frumoasă era cînd se întorcea cu banii de la Finanțe. Atunci să-i fi văzut rîzînd cu lacrimi cînd îl vedeau intrînd pe ușă speriat, parcă-l urmărea cineva, în mîna dreaptă ținînd strîns pachetul cu hîrtii și cu mîna stîngă peste buzunarul cu argint.

Tomaidi învățase să-l imiteze de minune ; și adesea auzeai pe Musicus :

— Tomaidi, ia fă pe Microbul întorcîndu-se de la minister.

Tomaidi își ia pălăria și iese, cerînd mai întîi scuze pentru faptul că nici hainele, nici pălăria lui nu au „acea înfățișare de respectabilă bătrînețe a hainelor și pălăriei Microbului". Apoi deodată deschide ușa cu zgomot, intră speriat, parcă l-ar urmări cineva, cu mîna dreaptă ținînd strîns un pachet de hîrtie, iar cu stînga peste buzunarul pantalonilor. Vine pînă la masa șefului... pune hîrtiile jos... scoate banii din buzunar, tot timpul cu capul aplecat spre dreapta, tot timpul tremurînd. Începe să numere... se încurcă... începe iar... iar se încurcă... îi cade pălăria... se întoarce repede la dreapta, crezînd că vrea să-l fure cineva... se necăjește că-i lipsește o hîrtie, pe care o găsește sub dosar...

— Bravo ! bravo, Tomaidi ! admirabil !

Iar Tomaidi, ca să complecteze scena, imită și pe Lipescu. Se face că primește din mîna Microbului pa-

https://biblioteca-digitala.ro

tru hîrtii, pe care le apucă cu două degete la un colţ, suflă peste ele şi le scutură cu bobîrnacul.

— Bravo, Tomaidi, admirabil !

*

Atitudinea celor trei copişti bacalaureaţi faţă cu colegul lor nu trebuie să surprindă pe nimeni. Fenomene analoage se observă şi la cîini. Căţelul cel mai mic, dacă trece ţanţoş şi isteţ, este lăsat să-şi urmeze drumul în pace ; îndată însă ce va călca umilit, strecurîndu-se pe lîngă zid şi căutînd să treacă nevăzut, este înhăţat şi hărţuit pînă la sînge. Iar dacă şi cîinii se poartă aşa cu cei slabi, cum erau să se poarte altfel aceşti trei tineri, care nu erau decît oameni şi încă bacalaureaţi, cu Microbul, care toată vremea parcă era rebegit de frig, parcă vrea să treacă nebăgat în seamă, parcă se ferea să nu-l lovească cineva în cap.

*

— Priviţi, domnilor, zice Tomaidi cu un ton profesoral, profitînd de un moment în care şeful cancelariei lipseşte, şi ţinînd cu cleştele de la sobă un şoşon. Aceasta este o piesă de cea mai mare însemnătate. Unii din dumneavoastră vor crede, poate, că este o cutie veche de sardele ; alţii vor crede că sunt

https://biblioteca-digitala.ro

rămășițele unei serviete de advocat ; alții.... Ei bine, nu, domnilor ! Aci, în fața dumneavoastră, aveți unul din șoșonii cu care Anibal, pe o iarnă viforoasă, a trecut Alpii, înaintînd spre Roma.

— Microbule, adăugă Musicus, du-i lui Tocilescu. Îmbogățești muzeul național și te îmbogățești și pe tine.

Cine rîde cu zgomot, răsturnîndu-se în scaune ? Bacalaureații. Cine e surprins în picioare de procurorul general ? Microbul, care se dusese să-și ia șoșonul rămas în mijlocul odăii.

— Ce e asta ? Ce e aici ? Cîrciumă ? Și procurorul vorbește cu o iuțeală ametitoare.

— D... d... domn...

— Nu vreau să știu nimic. Atîta lipsă de cuviință pentru localul în care te găsești nu s-a mai văzut. Te anunț că *a doua oară* cînd te-oi mai prinde făcînd zgomot aici lîngă cabinetul meu, te dau afară imediat.

Și, silabisind încă o dată cuvîntul „imediat", procurorul reintră în cabinetul său, trîntind ușa.

— Așa-ți trebuie, Microbule, dacă nu stai la un loc.

*

A doua oară s-a întîmplat peste cîteva zile.

— Domnule, zice Nababul, nu mi-ar fi necaz ; dar după ce e urît, mai e și posac. Parcă i s-au înecat corăbiile cu sacîz.

https://biblioteca-digitala.ro

Microbul își ridică fruntea plecată peste un rechizitor și, privindu-l țintă în ochi :

— Domnule Lipescu, lasă-mă, te rog, în pace. Eu nu-ți spui dumitale nimic, niciodată.

Sunt întrerupți de un procuror de secție, care trece în cabinetul procurorului general.

Microbul începe iar să scrie, dar azi e o zi nenorocită ; Nababul nu-l lasă.

— Păi atît ți-ar mai lipsi, să-mi spui ceva, și apoi ai vedea tu.

Microbul își lasă condeiul jos și-l privește tremurînd. Neapărat, azi trebuie să fie o zi nenorocită, de nu poate fi răbdător.

Musicus propune să fie botezat „Microbus furiosus". Și ei încep să rîdă, și rîsul e boală lipicioasă ; se ia de la unul la altul — de la unul la altul, pînă la aprodul cancelariei, care rîde lîngă ușă, ca prostul, cu mîinile peste gură.

El își ia iar condeiul și scrie.

— Tomaidi, uite-te bine la el. Să știi să ni-l faci cînd ți-om cere pe „Microbus furiosus". Ei, bată-te să te bată ! Zi ai și furii dumneata ? Bromură de potasă. Ori n-ai cu ce ! Vin' diseară la mine să-ți dau parale și o să profit de ocazie ca să-ți dăruiesc și o cravată pembe, să te mai deschizi la față.

— Domnule, lasă-mă în pace, strigă Microbul, ridicîndu-și capul.

https://biblioteca-digitala.ro

Nu e o picătură de sînge în fața lui, nici în buzele lui tremurătoare. Tot e dus la inimă, ale cărei zvîcnituri se simt în masa de care stă rezemat cu pieptul.

Dar e scris într-o carte, din care nu se poate șterge nici o literă, că azi e sorocit sfîrșitul.

Haide, Nababule, supără-te de acest ton amenințător pe care nu i-l cunoșteai. Dă-i înainte.

— Stîrpitură, îi fi amorezat de ești așa țîfnos ?

Foarte bine ! Mai caută ; trebuie să mai știi și altele.

— Musicus, teoria care o citeam. Desigur unul din părinți a fost beat în momentul concepțiunii.

Așa !...

Și acum zadarnic te-ncerci, Microbule, să-ți iei condeiul picat din mînă.

El îl ia, dar în loc să scrie, spintecă cu el de sus pînă jos hîrtia dinaintea lui și ridicîndu-se în picioare strigă :

— Ticălosule !

Ușa cabinetului se deschide, intră procurorul general și alți doi procurori de secție. Microbul pune mîna pe călimări, le ridică, răspîndind cerneala peste masă și peste hainele unuia din procurori, și le aruncă din toate puterile...

Călimările trec pe lîngă capul Nababului și izbind zidul se fac țăndări... El se repede de la locul lui... se împiedică de un scaun și cade, se ridică și urmărește pe Nabab... Unul din procurori îl prinde, dar el se

https://biblioteca-digitala.ro

zbate... își rupe haina și strigă... și înjură, cu ochii turburi și rătăciți.

Apoi, cînd ultimul rest de putere s-a dus, cade moale ca o cîrpă, cu glasul stins :

— Nu știu ce mă doare... Nu știu ce mă doare...

•

Însoțit de cîțiva prieteni, Musicus merge la „Luther", să joace popici. Ajunși pe podul care trece peste linia ferată și fiind seară, se opresc cîtva ca să privească aspectul încîntător al gării.

Sute de lumini de toate culorile : aici în apropiere perechi-perechi de ochi mari roșii ; mai încolo alte lumini mai mici — și verzi și galbene — care se apropie, se depărtează, se încrucișează, mișcîndu-se necontenit ; iar colo în fund un lanț de stele mici și dese. Nu e pe tot cerul o constelație mai frumoasă.

Dar de cealaltă parte a podului o umbră stă rezemată de parapet. O femeie ? Musicus se apropie s-o vadă...

— Haide. Nu mai vii ? îi strigă de jos prietenii, care s-au scoborît.

— Duceți-vă înainte. Vă ajung, le răspunde el, deodată încremenit. Nu era o femeie ; era Microbul, fără pălărie, fără cravată, cu ochii pironiți spre o lumină care se apropia.

https://biblioteca-digitala.ro

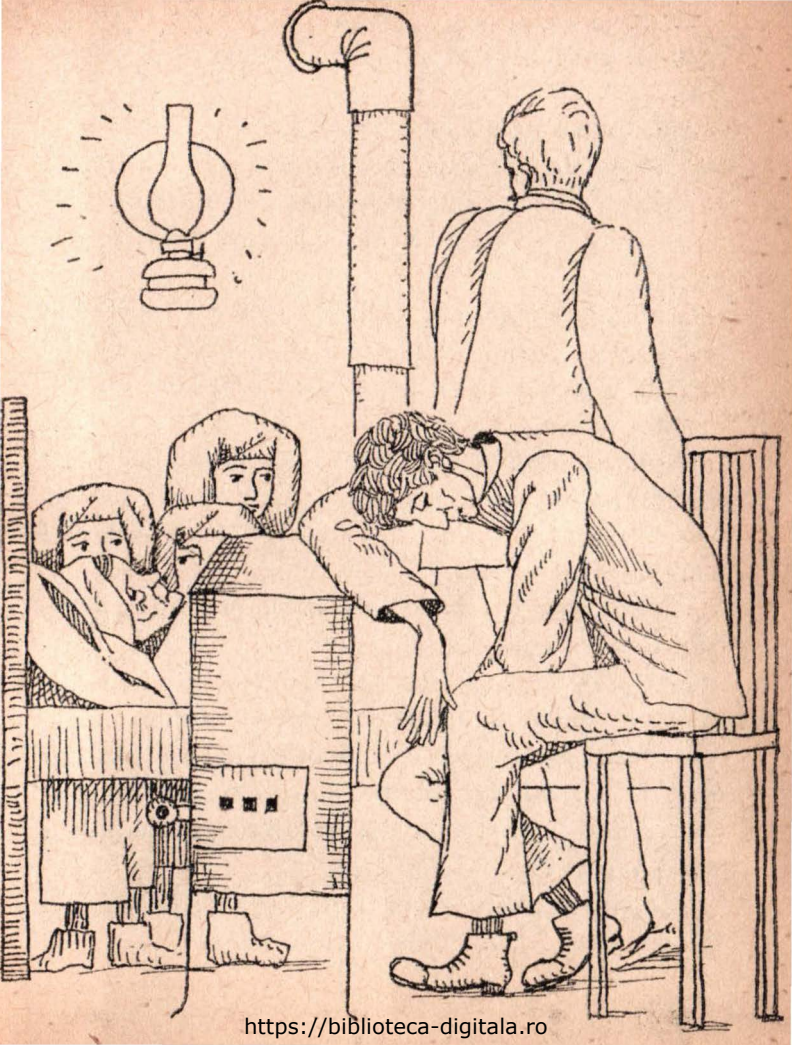

https://biblioteca-digitala.ro

— Ce ai ? Ce cauți p-aici ?

— Ce am ? Vrei să știi ce am ? Vino să-ți arăt ce am.

Apucîndu-l de mînă, coboară scara. Și Musicus se lasă să fie tîrît. O clipă îi trece prin minte bănuiala că vrea să-l atragă într-o cursă și să-și răzbune ; dar nu se poate opri de a-l urma, mînat de o putere nepricepută.

O uliță la stînga, o uliță la dreapta și se opresc în fața unei case mici, frumoase și curate, cu o grădiniță în față, neavînd nici o înfățișare de înrudire cu Microbul.

O intrare strîmtă care servă și drept bucătărie. La stînga o odăiță mică, albă, luminată, la dreapta o altă odaie mai măricică, în care sunt trei fetițe, cea mai mare ca de zece ani.

Într-un pat, o femeie paralitică, prăpădită, care, cum îi vede, începe a plînge :

— D... de ce l... l...-au dat afară ? Spune-le, domnișorule, să vie să mă omoare. Să vie acum...

Întrebați pe Musicus ce a făcut cînd a aflat că erau surorile și mama Microbului, de care el îngrijea, singur, scriind copii pînă la ziuă, ca un rob, la lampa din odaia vecină ?

Întrebați pe Musicus cum erau șoșonii Microbului în acea seară ? L-a trimis cu ei la muzeu ?

https://biblioteca-digitala.ro

Ori — văzînd că Microbul, în loc să puie mîna pe un cuțit și să-l omoare, plîngea în tăcere cu capul rezemat de o sobă rece — a îngenunchiat el lîngă pat și a luat să sărute mîna bătrînei paralitice ?

Convorbiri literare, XXVII, 1893, nr. 8 (1 dec.), pp. 625—631.

MOARTEA LUI CASTOR

Acum cîțiva ani, într-o zi de septembrie, cuprins de un nespus dor de ducă pe care mi-l pricinuia albastrul nesfîrșit al cerului și acel farmec ametitor al toamnei, mă plimbam de mai bine de un ceas pe stradă singur, fără rost, cînd la o răspîntie mă întîlnii piept în piept cu Maiorul.

— A ! bună ziua. Ce ? Aici ? Eu te țineam plecat acasă.

— Cum acasă, cînd am slujbă aici ?

— Vezi, că știam că... mama ți-e bolnavă.

Și eu nu știam nimic.

— Dar d-ta de unde știi ?

— Soră-mea, care s-a întors ascară de acolo, îmi spunea că a găsit-o foarte rău.

https://biblioteca-digitala.ro

Ca să-mi spuie Maiorul că mama era foarte rău, trebuia să fie în adevăr așa, trebuia să aibă altceva decît patima ei obișnuită.

În aceeași seară, după un drum care mi s-a părut cel mai lung din cîte făcusem în viață, soseam acasă. Teama care-mi strîngea inima și mă făcuse să trec fără o întrebare printre slugile ieșite în întîmpinarea mea mi se risipi, găsind pe mama în adevăr mai slabă decît o lăsasem, dar bine.

— Tu, dragă !

Și săraca oarbă, neputîndu-mă vedea, mă pipăia peste piept, peste față. Eu îi luai mîinile și i le sărutai, certînd-o încet că nu mă vestise.

— Dar n-am fost bolnavă. Cine ți-a spus ? A ! Maioru ? Acum înțeleg. A fost soră-sa p-aici. Ea nu m-a văzut după nenorocire, și-și închipuia să mă găsească tot așa cum mă știa... și acum....

În adevăr, dacă sora Maiorului n-o văzuse de cînd cu moartea tatii, era de înțeles cum spusese că e foarte rău, găsind pe femeia — acum un an încă tînără și frumoasă — fără vedere și îmbătrînită cu zece ani în așa de scurtă vreme.

— Iar dacă acum mă găsești mai slabă, adăogă mama, e că de două nopți nu pot dormi din pricina bietului Castor.

— De ce ?

Ca răspuns la întrebarea mea, auzii afară, lîngă fereastră, un urlet lung și sfîșietor.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

— Uite, așa urlă de două nopți. Asta e a treia. Săracul ! Nu știu ce are. Femeia zice c-ar fi otrăvit. Eu crez că bătrînețea...

Liniștit dinspre partea mamei, acum îngrijit de starea cîinelui, ieșii în curte, unde găsii pe Castor zăcînd prăpădit lîngă fereastră, cu gura deschisă. Femeia, care știa cît de mult țineam la el toți ai casei, era aplecată deasupra lui : se încerca să-i dea lapte dulce.

— Ce are, Mario ?

Nu știa nici ea. De două zile de cînd nu mai mînca nimic, zăcea la soare și urla. Îi făcuse ea toate cîte le-a știut, dar degeaba, îi era tot mai rău...

— Ia să încercăm să-i dăm laptele.

Și ajutat de femeie, dedei cîinelui, cu de-a sila, tot laptele din ceașcă. Simțindu-se parcă mai bine, se ridică greoi, mă mirosi dînd din coadă, apoi se culcă iar, urlînd prelung și dureros.

*

Era tîrziu. Mama dormea. Îi auzeam, prin ușa deschisă dintre odăile noastre, răsuflarea regulată — și trebuie să fi vegheat două nopți pentru ca să fi putut dormi acum, cu toate desele gemete ale lui Castor.

Ce mă ținea pe mine deștept nu erau însă urletele, ci atîtea amintiri și atîtea gînduri trezite deodată în mine la vederea suferinței lui.

https://biblioteca-digitala.ro

Cît de limpede văd nopțile de vară cînd mă duceam la moșie pentru vînătoare. Iată-mă culcat în pridvorul luminat ca ziua de luna plină, neputînd închide ochii din pricina cîntecului pitpalacilor care se aud pretutindeni, aici aproape ca sunetul a două pietre lovite una de alta, colo în depărtare ca picăturile de apă căzînd într-un vas plin. Castor se scoală din cînd în cînd și vine să mă miroase, îngrijat de neodihna mea.

Iată-ne la vînătoare într-o miriște aurie. Castor caută la cincizeci de pași, în galop, cu capul în sus. Deodată, trăsnit, se oprește în loc, nemișcat, ca de bronz, cu coada dreaptă, cu un picior ridicat în sus. La un pas înaintea lui stă prepelița pe brînci, înfricoșată, hipnotizată. Mă apropii și-i strig : *„Pil !“* El sare, prepelița zboară și eu trag. *„Apporte !“*, și mi-o aduce. E încă vie, numai aripată.

Iată-ne primăvara după sitărușii, în păpurișul de la Lazuri, unde Castor caută domol și amănunțit, pe cînd în cîmpul de alături țăranii aclamă sosirea berzelor cu chiote și cu zvîrliri de căciuli în sus.

Cînd mă întorceam acasă în vacanță, mi-l aduceau înainte la gară, și era o arătare. Se opreau călătorii grăbiți în loc, să admire bucuria de nedescris a cîinelui care-și revedea stăpînul după trei luni de lipsă ; iar după ce plecam, îmi scria mama cum intra în fiecare zi în odaie să miroase și să mîngîie hainele mele de vînătoare spînzurate în cuier.

https://biblioteca-digitala.ro

Mi-l dase tată-meu... Parcă-l văd : în ziua cînd m-am întors după examenul de bacalaureat, mă întîmpină în capul scării și, după ce mă îmbrățișează și el și mama : „Să trăiești, fătul meu, și să-ți dea Dumnezeu bucuria pe care ne-o faci".

Apoi mă ia de mînă și mă duce în odaia mea, unde mă aștepta cea mai neașteptată surpriză. În perete o panoplie cu toate trebuincioasele pentru vînat, patima mea ; iar de sub pat iese Castor, întîi lătrînd, apoi bucurîndu-se de parcă mă cunoștea de cînd lumea.

A ! fericirea mea de atunci ! Și nu numai pentru ăst dar frumos, ci pentru toate cîte mă înconjurau. Căci în clipa aceea, în fața lor, care întinereau de mulțumirea mea, pentru întîia oară înțelegeam ce mare lucru e pentru cineva să aibă părinți cinstiți, buni și uniți : o mamă care se lipsea de toate pentru copiii ei — un tată în fața căruia toți se descopereau cu respect — o casă bătrînească moștenită din moși-strămoși, și slugi îmbătrînite în curte, iubitoare și credincioase.

Da, pe *tată-meu* mi-l aduceau aminte gemetele lui Castor. Mă vedeam întorcîndu-mă cu dînsul de la vînătoare, de unde venea să mă ia întotdeauna cu chibitca lui cu un cal, auzeam sunetul neuitat al arcurilor chibitcei, auzeam și glasul lui și corul nesfîrșit de greieri.

https://biblioteca-digitala.ro

Zădarnic îmi astupam urechile pentru a putea adormi. Mintea, acum plină de trecut, nu se lăsa să fie adormită, ci depăna atîtea lucruri trăite, care mă minunau prin limpezimea cu care le vedeam.

Abia era un an de atunci. Era ziua lui. Masă întinsă de la un capăt al sufrageriei la celălalt : toate rudele și prietenii. Lăutarii cîntă cîntece bătrînești. Unul din copii se scoală și închină în sănătatea lui. El se ridcă supărat de mult ce se silește să nu pară mișcat, își ia paharul : „Dragii mei, pilde bune v-am dat și eu și mama voastră. Dea Dumnezeu..." dar cuvîntarea i se topește în lacrămile care-i dau năvală din ochi. Atunci mama se apleacă peste dînsul și-l sărută lung, în aplauzele tuturor și în cîntecul de urare al lăutarilor...

Și acum, ce departe erau toate !

La pierderea lui, moartea nu l-a luat numai pe dînsul — iubitul, dus la groapă într-o zi de toamnă rece și ploioasă — ci a luat cu ea tot rostul neamului nostru, acum atît de risipit.

Mă întrebam, și nu-mi puteam răspunde, ce ne despărțise așa și pentru ce nu veneam să trăim cu toții împreună, cu mama, îngrijind-o, ajutînd-o. Nebuni ce eram ! Dar negreșit, cît mai în grabă, aveam să mă întorc lîngă dînsa și să încep a reclădi fala casei noastre, dărîmată de suflarea morții.

https://biblioteca-digitala.ro

„A ! dar e peste putință !“ îmi ziceam tot eu. Și acum gemătul lui Castor era glasul tăcutei mele deznădejdi în fața ruinei neamului.

*

A doua zi de dimineață mă trezește același glas tînguitor al cîinelui. Mă îmbrac, îmi iau pușca din cui, două cartușe din cutia mesei, și ies în curte.

— Castor, vin-aici !

Castor, care zăcuse toată noaptea nemișcat, se scoală ca prin minune și mă urmează.

Femeia, care m-a văzut și m-a înțeles, fuge în bucătărie plîngînd.

— Castor, vin-aici !

Castor se tîrăște cu greutate după mine pînă la maidanul de peste drum. Aici se culcă pe partea dreaptă, lăsînd descoperit locul inimii...

După ce s-a isprăvit, m-am întors acasă ca gonit de cineva, am intrat în odaie, am trîntit pușca pe pat...

Ușa din dreapta s-a deschis. Mama a înaintat pe dibuite și m-a cuprins în brațe. Pe cealaltă ușă au intrat Maria și Dinu, amîndoi slugi de peste treizeci de ani în curtea noastră ; și cu toții am plîns pe tăcute moartea lui Castor, care ducea departe, mai departe, vremea unor fericiri apuse pentru totdeauna.

Convorbiri literare, XXX, 1896, nr. 6 (1 iunie), pp. 1197—1204.

https://biblioteca-digitala.ro

ÎNTUNERIC ŞI LUMINĂ

Predoslovie

De unde mi-au venit valurile de amărăciune, care încet, pe nesimţite, îmi umpluseră sufletul de întuneric? Pînă adineauri mi-era bine, glumiserm — şi acum, în trăsura care mă ducea la gară, mă simţeam năpădit de o silă nemărginită: silă de alţii, silă de mine, silă de tot... Desigur, vremea mi-o strecurase în suflet picătură cu picătură: frigul şi umezeala acestei seri cenuşii de iarnă, lipsită pînă şi de înseninarea zăpezii — vrăjmăşia ciinoasă a vîntului, care frămînta, chinuia crengile pomilor.

Gara cu trepte murdare şi alunecoase, cu înghesuiala unor oameni grăbiţi şi brutali venea numai bine să umple paharul...

Era încă devreme pentru trenul meu. Deocamdată, pe linia întîia, lîngă peron, aştepta un expres gata de plecare. Privelişlea luminii vii din vagonul restaurant, a luminii discrete din vagonul de dormit, răsuflarea rară şi gravă a locomotivei strălucitoare îmi adăugă adînca părere de rău că nu-mi era în-

https://biblioteca-digitala.ro

găduit și mie să plec așa, departe, undeva cu cer senin, cu lucruri frumoase de văzut...

Un domn elegant, care venea să se urce în expres, dînd cu ochii de mine, se opri o clipă și, întinzîndu-mi mîna :

— Ce mai faci, măi ?

— Bine.

— Nu te-am mai văzut de mult... Ai îmbătrînit...

Era în privirea lui, în accentul vocii lui, în toată înfățișarea lui, un fel de mărinimoasă compătimire. Un general, care-și întîlnește o fostă ordonanță, cam așa i-ar vorbi.

Apoi, fără să-l întreb, cu tonul cu care spui lucruri fără nici o însemnătate :

— Mă duc prin Italia : Roma, Florența, Neapole... De-acolo la Monte-Carlo și pe urmă la Paris.

— Călătorie bună și petrecere bună.

— Mulțumesc.

După un pas spre tren, se întoarse în loc :

— Apropo ! Mai deunăzi se vorbea într-un loc de unul care a scris niște poezii, nuvele, nu-mi aduc bine aminte... Tu ești ?

— Poate.

— Ei bravo ! Îmi pare bine. Te laud. *Parole d'honneur...* [1]

Peste cîteva clipe expresul pieri în întunericul nopții, ducînd cu dînsul parcă o parte din mine...

[1] Pe cuvînt de onoare (fr.).

https://biblioteca-digitala.ro

Singur, în compartimentul friguros cu lampa afumată, îmi doream un somn adînc și vindecător, cînd ușa se deschise cu zgomot, pînă la clanță, ca să poată intra concetățeanul meu Gheorghiu.

Numai de pe înfățișarea lui — de pe umbletul îndrăzneț, cu pieptul scos nainte, cu capul în sus — de pe privirea cînd hotărîtă, cînd șireată — cineva, fără să-l cunoască, bănuiește că e un învingător. Și bănuiala e întemeiată. Învingător e — căci, prin toate mijloacele care i-au stat la-ndemînă, și-a făcut o situație ades criticată, dar mai ades pizmuită.

După ce, înfruntînd frigul din vagon, își scoase paltonul de pe dînsul, îmi zise, zîmbind cu dispreț uitoare compătimire :

— Mă uitam la tine adineauri... Hm ! de, băiete, cine e de vină că nu poți pleca și tu ca alții ?

— Dar cine ți-a spus dumitale că aș vrea să plec și eu ?

— Cine ! ? Tu însuți, cu ochii care ți se scurgeau după expres ; cu oftatul adînc cînd a pornit-o. Doar că nu strigai : „Luați-mă și pe mine !"

Era așa de adevărat, încît simțeam că mă roșesc.

— E ! dragă. Dacă mă ascultai pe mine, azi erai departe și nu duceai jindul după fericiri atît de ieftine... Dar ți-a plăcut să visezi, să nu te trezești niciodată... Și, în vremea cînd toți cu care ai plecat într-un pas ți-au luat-o înainte, tu stai de fleacuri, de nuvele, ca un băietan de optsprezece ani... Au și

https://biblioteca-digitala.ro

astea haz pînă la o vîrstă. Fiecare trece în viața lui printr-o epocă de astea. Poate că și eu am rimat în viața mea o strofă... Dar m-am trezit. Am înțeles rostul lumii, am înțeles că omul o dată trăiește și că prin urmare trebuie să stoarcă toată fericirea pe care poate să i-o dea viața — și m-am vindecat de *meteahna* poeziei și m-am înhămat la muncă serioasă... O fi avînd și scrisul rostul lui, în alte țări cu cititori nenumărați, unde un scriitor poate să trăiască numai din munca lui de scriitor ; dar într-o țară păcătoasă, cu douăzeci la sută știutori de carte, dintre care nici a zecea parte nu citesc ! Dar ți-am mai vorbit eu de-astea, și degeaba...

Prietenul tăcu, ridică din umeri și se lungi pe canapea cu mîinile sub căpătîi. După o pauză adăogă cu ochii închiși :

— Și apoi acum e și prea tîrziu...

Și iar după o pauză mai lungă, căscînd :

— ...'ai ...'ine luai în arendă o moșie de-Academiei...

Nu răspunsei nici un cuvînt... De mai multe ori îmi spusese prietenul că el are somnul la poruncă, dar nu-l crezusem... Acum însă răsuflarea lui egală și șuierătoare îmi dovedea că adormise frumos, lăsîndu-mă pradă gîndurilor pe care le sădiseră vorbele lui în sufletu-mi pregătit parcă înadins pentru asemenea răsaduri... Și mă gîndeam : „Nu cumva a avut și are dreptate ? Așa e. Toată viața e un

https://biblioteca-digitala.ro

război. Toate vieţuitoarele se luptă aprig, se luptă fără preget, ca să-şi cîştige un loc mai prielnic la masa vieţii... Şi e o singură lume şi o singură viaţă, din care va să scoţi cu străşnicie toată fericirea cu putinţă. Aşa se merge, poate, în pas cu rostul lumii. Şi orice înclinare care ştirbeşte vitejia în lupta vieţii e o slăbiciune care te face să rămîi în urmă, învins şi strivit... Şi nu cumva ştiinţa şi arta sunt deşertăciuni ca toate deşertăciunile ?..."

Mi se părea că vîntul, care acum şuiera în ferestre, pătrundea pînă în inima mea urlînd a pustiu...

Cu o astfel de stare sufletească m-am coborît să-mi cumpăr ţigări într-o staţie de încrucişare, în care trenul se oprea cîteva minute. Restaurantul era gol. Numai colo, la masa de lîngă sobă, un căpitan de infanterie, bătrîn, cu tîmplele albe, sta cu capul rezemat în palmă, dus pe gînduri. Desfăcînd încet pachetul de ţigări, mă uitam la el şi mă gîndeam : „De ce o fi rămas căpitan pînă la o vîrstă aşa de înaintată ? Viţios ? mărginit ? ori împrejurări nenorocite ? ori un învins ?..."

Băiatul care-mi adusese ţigările mă întrebă, pomenindu-mi numele, dacă mai doresc ceva.

La auzul numelui meu, căpitanul se uită lung la mine, se codi cîteva clipe — apoi, ridicîndu-se, înaintă spre mine cu chipiul în mînă şi mă întrebă cu blîndeţe :

https://biblioteca-digitala.ro

— Dumneavoastră sunteți scriitorul ?

— Da.

— A ! dați-mi voie să vă mulțumesc pentru ceasurile de fericire pe care ni le-ați procurat și mie și familiei mele, în vacanța trecută... Am o fată care citește foarte bine... Seara, după masă, ne citea din cartea dumneavoastră... Ne-ați produs o mulțumire... Ce bine o să le pară cînd le-oi spune că v-am cunoscut !

— Domnule căpitan, sunt foarte măgulit de omagiul...

Atît am apucat să îngîn căpitanului, pe care nu știu cum îl cheamă, pe care nu l-am mai văzut niciodată, dar pe care niciodată nu-l voi uita...

Acum, întors în vagon, privind somnul liniștit al prietenului, mă gîndeam la glasul blînd al căpitanului și la vorbele lui, și-mi ziceam : „Va să zică am dus un strop de fericire în casa lor... Cîteva clipe i-am făcut să uite propriile lor nefericiri și să se înduioșeze de ale altora... Are o fată care citește bine... Seara, după masă... desigur în sufragerie, după ce s-au adunat tacîmurile și firimiturile... Un cerc mare de lumină jos, care îmbrățișează întreaga familie, și un cerc mai mic sus pe tavan... Desigur prisloa cere ceva mămichii și căpitanul îl dojenește cu degetul arătător ridicat în sus : «Puiule, sst !

https://biblioteca-digitala.ro

ți-am spus : cînd citește Lenuța, să stai cuminte. Un strop de fericire am dus eu în casa lor !..."

Nu știu cum s-a urmat înlănțuirea gîndurilor mele, dar știu că peste cîtăva vreme îmi venea să-mi scutur prietenul, să-l trezesc și să-i strig :

„Nu, *omul* nu e numai o ființă care se naște, mănîncă, doarme, se înmulțește și moare, ca toate celelalte viețuitoare ; *omul* nu e numai o ființă care, cu șiretenie ori cu brutalitate, călcînd și strivind pe alții, caută să-și cucerească un loc la ospățul vieții... *Omul* e o ființă care e uneori mai puțin înarmată pentru izbîndă, dar, spre deosebire de toate celelalte viețuitoare, năzuiește ca în această oglindă a conștiinței, cu care a fost hărăzit, să cuprindă o cît mai mare parte a lumii pe care trăiește — o ființă care, cu această scînteie de dumnezeire, caută să pătrunză bezna de îndoieli și de taine care-l împresoară... Nu, știința nu e o zădărnicie ca toate zădărniciile... Știința e scopul pe care-l urmărește firea întreagă de la începutul începutului, de vreme ce, în lungul lanț al viețuitoarelor pînă la om, deosebirea de căpetenie de la una la alta a fost un *spor de pricepere*... Și între oameni, cine face fala și mîndria și podoaba omenirii nu sunt cei ce s-au înfruptat cu belșug din bunurile lumești, ci acei care au putut cuprinde în mintea lor o mai mare parte a lumii în care au trăit — acei care uneori cu prețul

https://biblioteca-digitala.ro

vieții lor au căutat să dezvelească tainele lumii... Și nu, arta nu e o zădărnicie ca toate zădărniciile. Artistul ajută înfăptuirea sporului de pricepere. Admirația, ori înduioșarea pentru suferințele altora aduc omului lepădarea de sine, dezrobirea minții de cele prea pămîntești..."

Ridicîndu-mă în picioare, am dat cu ochii de harta țării, țintuită în peretele vagonului, și mi-am adus aminte de cuvintele prietenului, care și acum dormea liniștit : „țară ticăloasă"...

„Nu, am îngînat încet. Nu «țară ticăloasă». Țară mică, țară nouă, țară de prefaceri... Cererile de dreptate, care-i răsună de la un capăt la altul, dovedesc că se trezește... Și cel mai puternic, cel mai sfînt temei al acestor cereri nu e numai alinarea durerii pe care o aduce căpătarea unui codru mai mare de pîine, ci e nădejdea că la adăpostul dreptății vor putea cît mai mulți să se ridice spre lumină și spre adevăr, și că din rîndurile lor vor răsări cîndva minți luminoase, care să fie mîndria neamului nostru, împlinirea chemării lui pe lume..."

Harta asta era portretul țării mele, „draga mea".

Îmi venea să-l mîngîi...

Și atunci, spre a mulțumi lui Dumnezeu de însenînarea sufletească pe care mi-o adusese, sub înfățișarea unui căpitan cu tîmple albe, lăsîndu-mă

https://biblioteca-digitala.ro

pradă unei vechi metehne, m-am trezit punînd cuvinte pe ritmul roţilor trenului : ...raza de lumină... care înseninâ... suflet mohorît...

Lacrămile mele
Prefă-le-n mărgele,
Să fac dragei mele
Podoabă la gît.

Viaţa românească, VI, 1911, nr. 2 (febr.), pp. 161—165.

NICUŞOR

Copiilor mei

La marginea dinspre miazănoapte a oraşului, pe malul iazului, e o grădină frumoasă în care sunt patru clădiri mari : a tribunalului, a prefecturii, a judecătoriei şi a casieriei ; restul grădinii e numai tufişuri dese de lemn cîinesc, de baţachină şi de rugi, în care primăvara cîntă privighetorile de e o frumuseţe. Chiar pe marginea malului e o movilă pe care cînd te-i sui, ai înaintea ochilor o minune de tablou. Aici sub mal, iazul umbrit de sălcii şi de anini cu o moară vorbăreaţă ; mai departe, valea verde a Ialomiţei, închisă în fund de dealurile viilor, pe culmea cărora stă de strajă mănăstirea ; iar mai în fund, topită-n aburi albăstrii, toată coama

https://biblioteca-digitala.ro

munților, de la Piatra-craiului pînă-n Penteleu ; în tot o priveliște frumoasă, de parcă ți se primenește sufletul uitîndu-te la ea.

Prin grădina asta e drumul lui conu Mișu, care șade alături, cînd e să iasă în oraș.

Cum trecea într-o zi din primăvara trecută, s-a oprit să asculte o privighetoare, care cînta de răsuna grădina ; și fiindcă tufișul în care cînta era chiar alături, s-a aplecat să încerce : n-o putea-o zări ? Cînd, ce să vază ? Jos în tufiș un băiețaș. Cu degetul arătător de la mîna dreaptă peste buzele țuguiate, îi făcea semn să tacă, iar cu cel de la mîna stîngă îi arăta privighetoarea. Aplecîndu-se mai mult, o văzu...

Și a stat așa multă vreme, neputîndu-se sătura de a o privi și neștiind ce să privească mai cu drag : pasărea mică și neînsemnată, care scotea sunete atît de puternice și de măiestre din gușulița ei care se vedea săltînd, ori fericirea fără seamăn care zîmbea pe toată fața copilului ?

Îl mai văzuse el de cîteva ori p-aici prin grădină jucîndu-se cu alți copii de seama lui, dar niciodată nu-l privise cu luare-aminte. Acolo, un broscoi de băiețaș slăbuț, cu părul cînepiu, încurcat ca un caier, și cu pantalonii în vine, cîrpiți în zece locuri. Acum pentru întîia oară vedea ce ochi negri, catifelați și dulci avea.

https://biblioteca-digitala.ro

La o mișcare nedibace pasărea zbură și lui conu Mișu îi părea grozav de rău, crezînd că s-o mîhni copilul ; dar acesta ieși din tufiș și privindu-l drept, cu seriozitatea adorabil de hazlie a copiilor :

— Nu fațe nimic. Vine îndărăt. Asta e a mea. A fost și poimîine.

— Ce spui, mă ? A fost și poimîine ?

— Da, a văzut-o si Lenuța.

— Care Lenuța ?

— Lenuța, sora mea...

Și clătinînd din cap :

— Da' lu' Vasilică nu i-o arăt.

— Care Vasilică ?

— Vasilică a lu' nenea Dumitru de la zudecătorie.

— Și de ce nu i-o arăți și lui ?

— Că fincă dă cu pietre.

— Bravo ! să nu i-o arăți.

— Ți !

— Dar pe tine cum te cheamă ?

— Nicusor a lu' Ioniță, odăiasu' de la casierie, și sunt de sase ani.

— Ce vorbești, domnule ! ! ? Păi bine, tu poate că vrei și doi bani, să-ți cumperi covrigi.

Nicușor răspunse cu umărul drept, săltîndu-l în sus. Și conu Mișu, rîzînd cu mulțumire, scoate și-i întinde doi bani. Copilul, luîndu-i, zice : „Săru' mîna" și pleacă grăbit, ținîndu-se cu o mînă de brăcinarii pantalonilor prea largi ; dar după cîțiva pași se în-

https://biblioteca-digitala.ro

toarce să-l întrebe serios dacă la spițerie se vinde ouă de furnică.

— Ce să faci, mă, cu ouă de furnică ?

— Mi-a spus mamica mea asa : că le plaţe la privighetori, si vreau să pui pe zos la a mea...

Are şi conu Mişu trei îngeraşi de copii de la care aude în fiecare zi fel de fel de nostimade copilăreşti, dar asta i s-a părut atît de drăgălaşă, încît a luat pe băieţaşul odăiaşului în braţe şi l-a sărutat pe amîndoi obrajii ; pe urmă, ruşinat de înduioşarea lui, l-a lăsat şi l-a scuipat :

— Ptiu ! Marş d-aici, potaie mică !...

Din ziua aia datează prietenia lui conu Mişu cu Nicuşor ; e ! dar negreşit, prietenia care poate să mijlocească între un boier mare şi copilul unui odăiaş. Din vreme în vreme, cînd îl vede prin grădină, îl strigă : „Pst ! mă hoţule, vino-ncoa !" şi-i dă cîte un ban, cum dă şi Lenuţii, pe care acum o cunoaşte şi o întîlneşte mai în fiecare zi, venind din tîrg, încărcată cu o dublă de pîine şi cu un clondir, pe care de-abia le duce. Cunoaşte acum şi pe părinţii lui Nicuşor ; tatăl, unu gros, negru, păros, cu o mutră aspră, în care numai roşaţa vîrfului nasului pune o pată mai veselă ; mama, slabă, ofilită, prăfuric şi totuşi plăcută pentru blîndeţea ochilor...

Negreşit, Nicuşor nu e primit în curtea lui conu Mişu să se joace cu copiii lui şi cu musafirii lor, dar se uită şi el din grădina prefecturii pe crăpăturile

https://biblioteca-digitala.ro

ulucilor ; şi tot încercînd crăpăturile, a dat peste cîteva prin care poate vedea tot raiul din curţile boierului. Aşa, printr-una se văd rondurile de flori frumoase şi locul unde joacă copiii crochet ; printr-alta se vede terasa îmbrăcată în flori albastre, unde mănîncă boierii vara ; prin a treia, căprioara cu ţarcul ei ; iar prin a de la capul din fund al ulucilor, grădina de poame, curtea păsărilor şi doi cîini mari legaţi în lanţuri pe sîrmă...

*

Frumos Crăciun o să fie ! A nins două zile din Crivăţ, şi acum în ajun s-a schimbat vîntul ; suflă Austrul, subţiind norii, printre care încep să se ivească stelele, şi aducînd cu el un ger de te taie.

La curtea caselor lui conu Mişu e zarvă mare. Pe porţile deschise larg nu mai contenesc săniile încărcate cu musafiri. E pom de Crăciun, la care sunt poftiţi copiii tuturor prietenilor. În mijlocul salonului încăpător, care ţine de la intrare pînă la terasa din fund, e aşezat bradul împodobit de-ţi ia ochii. Cocoanele se învîrtesc de colo pînă colo rînduind lucrurile la locul lor. Copiii nerăbdători aşteaptă în odaia din dreapta semnalul cînd vor putea intra. Să aştepte, că nu e încă gata. Mai sunt de aşezat jucăriile pe meşcioara din jurul bradului şi de pus la fiecare teanc de jucării cîte o carte de

https://biblioteca-digitala.ro

vizită cu numele copilului căruia i se cuvine : și nici conu Mișu n-a sosit încă de la club cu bărbații, ca să se bucure de bucuria copiilor...

În vremea asta, alături, la casierie, e un sufleţel stingher, care se zbate și se frămîntă... Mama e dusă la cocoana casierului să ajute la gătit și la scuturat — și a luat și pe Lenuța cu ea ; tatăl e dus la cîrciumă... iar el stă singur în gangul casieriei, muncit de gînduri... A văzut azi dimineață pe un om din curtea boierească, ducînd la spinare un brad mare, mare... pe urmă băieți de la cofetărie cu tăvi și alt băiat de la librărie încărcat cu fel de fel de cutii... Și el știe ce însemnează asta. Anul trecut, cînd l-a durut în gît, l-a dus mă-sa la spițărie și atunci prin ușa întredeschisă a zărit o clipă în odaia de alături, cu ochii lui împăienjănați de friguri, un brad frumos îmbrăcat în... dar a închis spițerul ușa.. și era ziua, lumînările nu erau aprinse și mămica i-a spus așa : că seara e mai frumos cînd se aprind lumînările... Toți copiii ăștia care trec în sănii, acolo se duc, să vază pomul de Crăciun... pomul de Crăciun ! !... Și nici prin crăpăturile ulucilor nu poate să se uite, că e zăpada pînă la gît... E ! dar dacă ar vrea conu Misu... Țe, conu Misu nu e om bun ? Ba e bun. Nu-i dă lui întotdeauna cîte un ban ? Adineauri a trecut în tîrg și nu s-a întors încă acasă... Dacă i-ar ieși înainte și l-ar ruga să-i arăte și lui pomul de Crăciun — numai niţel, niţel de tot...

https://biblioteca-digitala.ro

Cît e de mică inimioara lui, s-a despărțit acum în două. Jumătate îl îmbrîncește înainte: „Încearcă, conu Misu e om bun; poate te duce să vezi pomul... pomul!!" iar cealaltă îl trage înapoi: „Fugi d-acolo, nu se poate... nu se poate"...

Se aud sănii venind dinspre tîrg... Uite-le, cotesc la colț, și în bătaia lămpii electrice de la răspîntie, Nicușor recunoaște pe conu Mișu și-l aude rîzînd cu poftă. Repede o ia la fugă să-i iasă înainte. Cine știe? poate chiar fără să-i spuie nimic, văzîndu-l, o să-l ia să i-l arăte, că e om bun. A ajuns! Aci e altă cotitură: „Hei! la o parte!" strigă birjarul degeaba; iar conu Mișu, ieșind pe jumătate din sanie și văzînd copilul în drum:

— În drum, hai? Drace împelițat! Să te calce sania. Marș acasă!

Și săniile trec... E noapte... nu se pot vedea lacrămile care au năpădit în ochișorii negri, catifelați, dulci ca o mîngîiere...

I-a zis așa: „Marș acasă!" dar ce să facă acasă? nu e nimeni acasă, nimeni... Și coșul de la sobă țiuie... Și-i e urît... Și cum stă în drum, parcă-i șoptește cineva la ureche: „Știi ce? poate că se vede de la poartă prin ferestre". O ia la fugă înspre curtea boierească. Se dă la o parte lîngă uluci ca să treacă săniile care ies; apoi, cînd au trecut, face doi pași în curte și se uită cu încordare... Ies valuri de lumină pe ferestre, dar pomul nu se vede... Și

https://biblioteca-digitala.ro

mai face doi paşi, strîngîndu-şi la piept paltonul lung şi larg, făcut dintr-o scurteică veche a mă-si, în care parcă e un pui de lăutar... Ferestrele sunt prea sus... degeaba... A ! ştie el un loc de unde ar putea vedea, d-acolo de pe prispa unde mănîncă boierii vara ! Acolo, a văzut el prin crăpăturile ulucilor, sunt ferestrele jos. Da, dar cîinii ! ! ! Gîndul ăsta îl face să se retragă repede din curte... Ce bine ar vedea el d-acolo pomul de Crăciun ! ! Stă... şi-şi face în gînd socoteli de om mare. Nu se poate să fie cîinii dezlegaţi acum cînd vine lume... Asta nu se poate ! ce, să muşte pe lume ? Face cîţiva paşi în curte, trăgînd cu urechea şi neputîndu-şi dezlipi ochii de la lumina ferestrelor... Ocoleşte în vîrful picioarelor casa... mai sunt cîţiva paşi... A ajuns !... na ! perdelele lăsate... ba nu, una e ridicată ! Păşeşte binişor... binişor... Aaaa ! ! ce frumos ! ce frumos !

Poate de-acum să sufle Austrul vînt tăios de rece, că în tot trupul copilului s-a revărsat căldura unei fericiri nemăsurate. Tot sufletul i s-a urcat în ochii care privesc cu nesaţiu... Cum sclipeşte beteala ! Uite şi lumînăricile aprinse ! Şi ce de jucării ! Trîmbiţe, tobe, păpuşi ! Uite şi nişte iepuraşi albi, mici şi drăguţi...

Înăuntru se deschide de perete uşa odăii din dreapta, prin care năvăleşte o droaie de copii, băieţaşi, fetiţe şi nodulele mici, pe care parcă-i dă jos

https://biblioteca-digitala.ro

funtele. Sunt cîteva clipe de extaz general vrednice de admirat : copiii de o parte rămaşi ţaglă cu ochii pironiţi la pom, părinţii de alta, cu ochii umezi de fericirea bucuriei lor. Acum madamele aşează copiii în semicerc. Trebuie să cînte : *„O ! Tannenbaum ! o ! Tannenbaum !“* Se face o tăcere desăvîrşită. Cocoana Zoe, gazda, deschide pianul şi se aşează să-i acompanieze... dar în clipa în care-şi ridică mîna ca să înceapă, dinspre terasă se aude lătratul gros al unui cîine şi ţipătul unui copil, ţipăt de groază, lung, sfîşietor, care spintecă tăcerea şi trece ca un junghi în inimile tuturor... Bărbaţii dau năvală într-acolo ; deschid uşa. „Marş, Leu ! marş, Leu !“ strigă conu Mişu dînd cu piciorul în cîine... Jos lîngă fereastră zace copilul fără cunoştinţă...

6

Nu te mai frămînta atîta, coane Mişule. Închide ochii şi dormi în pace, că Dumnezeu e bun şi iertător. El ştie c-ai priceput prea tîrziu de ce-ţi ieşise copilul înainte şi că te-ai căit de a-l fi gonit cu asprime. Te-a văzut cum l-ai adus în casă, cum l-ai îngrijit, cum i-ai încărcat braţele de jucării şi de bunătăţi şi pentru el şi pentru Lenuţa. El ştie că eşti hotărît mîine în ziua de Crăciun să te duci la casierie, să te încredinţezi cu ochii dumitale că co-

https://biblioteca-digitala.ro

pilul nu s-a îmbolnăvit de spaimă. Dumnezeu e bun și iertător și a auzit ce-ai pus de gînd cu cocoana Zoe să faceți la anul. Închide ochii și dormi în pace.

Viața românească, II, 1907, nr. 2 (febr.), pp. 223—228.

BLANA LUI ISAIA

Acum fiecare e la locul său. În odaia dinspre stradă șeful serviciului județean al prefecturii conceptează rezoluțiile venite de sus; aici în arhivă unul țăcăne la mașina Yost; alți doi scriu felurite adrese; altul muncește la un tablou cu rubrici încurcate; al cincilea coase dosarele; iar Isaia Vasilescu, registratorul, cu ochelarii pe nas, trece tacticos în registrul de intrare hîrtiile sosite.

Așa, cu părul și mustățile cărunte, cu obrajii supți și plini de încrețituri, cu umerii aduși, pare de șaptezeci de ani, — și n-are bietul om decît cincizeci; dar l-au biruit necazurile: cinci copii morți, cinci vii și boala nevesti-si și sănătatea lui șubredă, și cîte și mai cîte...

Azi însă e fericit. Se vede după zîmbetul care licărește în ochii lui mici, de cîte ori și-i ridică de pe registru și și-i îndreaptă spre cuierul de lîngă ușă.

https://biblioteca-digitala.ro

Căci în cuier sunt spînzurate cinci paltoane vechi şi o blană nouă ; iar blana nouă e blana lui, blana cumpărată chiar azi, blana la care visează şi pe care şi-o doreşte de douăzeci şi trei de ani de cînd e slujbaş, poate şi mai de mult.

Care om n-are slăbiciune de ceva ? Unul de una, altul de alta... Uite, aici în cancelaria asta : Piscupescu are patima vînătorii ; arhivarul are slăbiciune de porumbei — acum o lună a dat treizeci şi doi de lei pentru nu ştiu ce misirliu ; şeful are slăbiciune de mărci poştale pe care le adună cu mare grijă — zice că a adunat pînă acuma două lăzi pline.

Slăbiciunea lui Isaia a fost să-şi cumpere şi el o blană ; şi astă slăbiciune nu era numai o năzărire a minţii lui, ci o tînguire a întregului său trup, slab şi plăpînd la frig. Dar de aici încolo poate să sufle cît o pofti ciinele de crivăţ — lui Isaia nu-i mai pasă. Azi nici atîtica nu l-a simţit, în lungul drum pe marginea gîrlei, de acasă pînă la cancelarie.

Ştie el că e imitaţie nurca dinăuntru şi tot imitaţie şi lutrul de la guler, dar e blană ; şi şeful cancelariei n-a vrut să-l crează c-a dat pe ea numai 223 de lei.

E ! dar de cînd se tocmeşte el cu Herman Grünblat de la care a cumpărat-o ? Din august. Cîtă diplomaţie n-a întrebuinţat el la cumpărătoarea asta ? După patru luni de tocmeală se ajunseseră cu 230 lei ; şi acum în săptămîna din urmă, sub pretext că a gă-

https://biblioteca-digitala.ro

sit într-un loc o ciupitură, cît vîrful, nu cît gămălia, cît vîrful acului, tot i-a mai rupt ovreiului șapte lei, pe care îi are în buzunar, pentru adălmașul de băut cu colegii la „Piticu", diseară, cînd vor ieși de la cancelarie... Are prin urmare de ce să fie mulțumit și să zîmbească de cîte ori i se îndreaptă privirea spre cuier. Mîna lui scrie : *„10.643... Decembrie 10... Medicul veterinar a se aproba vînzarea animalelor de rasă notate"* ; iar mintea lui e la primirea care i s-a făcut de colegi azi-dimineață cînd a sosit. A fost o nebunie nu altceva. L-au luat în brațe și l-au ridicat de trei ori în sus, strigînd : ura ! de credeai c-o să se dărîme tavanul. Toți i-au pipăit-o, toți i-au cîntărit-o, toți au încercat-o, toți au admirat-o. Timp de aproape un ceas s-au perindat prin cancelarie funcționarii celorlalte servicii, care aflaseră vestea, veniți să-i vadă blana și să-i ureze s-o poarte sănătos. Căci Isaia — „nenea Isaia" pentru cei mai mulți — e drag tuturor, că e om de ispravă, care-și vede numai de treaba și de nevoile lui... De douăzeci și trei de ani de cînd e aici registrator, cu unul nu s-a certat, pe unul nu l-a pîrît, și știe de glumă... Mai cîte îi face Mitu Steriu... fel de fel de bazaconii... și el rîde. Cel mult dacă la mare disperare îi zice : „Fir-ai încuiat !" Asta e cea mai aspră ocară a lui Isaia...

Și așa, pe cînd ochii lui zîmbesc de mulțumire, mîna lui scrie automatic : *„10.652... idem... idem...*

https://biblioteca-digitala.ro

Revizorul şcolar a se mandata suma notată pentru transportul unor elevi la Braşov"...

Deodată unul dintre copişti se scoală zicînd : „Trece mortul !" În adevăr, din depărtare se aude muzica militară. Atunci toţi trec în odaia dinspre stradă. Peste ei vin ceilalţi funcţionari ai prefecturii, ale căror birouri n-au vedere la uliţă. Toţi se îngrămădesc la ferestre, suiţi pe scaune, pe mese, care pe ce găseşte, şi privesc cu încordare. Strada s-a umplut cu lume, alergată de la tribunalul şi de la casieria de alături, să vadă înmormîntarea maiorului.

Vine convoiul din sus. Iată, în costume de amirali, falaitarii [1], care duc călări steagurile ; şase trăsuri cu preoţi, în cap cu arhiereul venit înadins pentru această înmormîntare ; iată şi dricul cu cosciugul pe care stă chipiul şi sabia mortului. Patru maiori duc panglicele. După dric sunt toate notabilităţile oraşului şi cîteva figuri străine. Şeful cancelariei dă lămuriri ; că bătrînul prăpădit din mijloc e tatăl maiorului ; cel din dreapta, cu favorite, frate-său ; iar cel din stînga, de lîngă prefect, cumnatul mortului, doctorul Vlangari. Iată şi calul maiorului, îmbrăcat în negru... şi muzica militară, elevii şi ofiţerii şcoalei de cavalerie, şi în capul şirului de trăsuri un cupeu în întunericul căruia se zăreşte, ca o mască de ceară, chipul soţiei mortului... Acum, în locul muzicii care s-a de-

[1] *Falaitar* — călăreţ înaintaş la o ceremonie.

https://biblioteca-digitala.ro

părtat, răsună glasul sfîșietor al trîmbițelor cîntînd marșul soldatului mort...

Încet-încet convoiul s-a scurs, lumea se risipește, slujbașii veniți din alte odăi se duc, iar cei de aici trec fiecare la locul său.

Isaia pune mîna pe condei ; dar, aruncîndu-și ochii spre cuier, vede că blana lui lipsește. Un fulger de o clipă îi trece prin inimă ; apoi, bănuind că asta trebuie să fie iar o glumă a lui Mitu Steriu, colegul care scrie la mașina Yost, începe să rîdă cu haz, zicînd încet : „Mare pehlivan !"

Arhivarul de alături, auzindu-l rîzînd, îl întreabă :

— De ce rîzi, Isaio ?

El rîde înainte clătinînd din cap cu mare satisfacție, repetă : „Mare pehlivan !" apoi șoptește arhivarului :

— Secul de Mitu mi-a ascuns blana.

— Aha ! răspunde arhivarul după ce s-a uitat la cuier ; apoi făcînd cu ochiul rîde și el pe înfundate...

Isaia scrie : *„12.858... idem... idem... La dirigintele oficiului poștal, loco, a comunica unde se găsește aparatul telefonic care pînă la 1 iulie corent era instalat la foasta primărie Urseiu, devenită Vișinești"* : și se gîndește că trebuie să i-o fi ascuns colo, în cuiul din dosul dulapului cu dosare din anul trecut... „Secul naibii ! numai de fleacuri se ține"... Și trage cu coada ochiului spre Mitu Steriu, să vadă dacă nu

https://biblioteca-digitala.ro

zîmbește. Dar Steriu scrie serios, fără un zîmbet, fără o ochire către dînsul. Tot așa de serios sta cînd i-a îndopat șoșonii cu hîrtie, de nu putea să-i mai desfunde... Și Isaia face haz, căci, cu toate șotiile lui Mitu, îi e drag, că e băiat bun, priceput și harnic...

„12.859... idem... idem... La primăria Pietroșița cu ordonanța de plată No. 5.749 a se da titularului"...

Numai dacă nu i-ar fi ascuns-o undeva să se mototolească ori să se umple de praf. Și gîndindu-se astfel, Isaia cheamă cu degetul pe aprodul care moțăie lîngă sobă, și-l întreabă pe șoptite :

— Unde mi-a ascuns Mitu blana ?

— Nu știu, domnule Isaia, răspunde aprodul, ținîndu-se cu mîna de gură ca să nu pufnească în rîs.

— Ia vezi, șoptește Isaia, nu e colo în cuiul de după dulap ?

Aprodul se duce într-acolo, se uită și face semn din cap că nu e.

Să știi că i-a mototolit-o, vîrînd-o în vreun dulap.

La gîndul acesta nu mai poate răbda și zice tare :

— Mă Mitule, cînd o să-ți vie ție minte la cap nu știu !

— De ce, nene Isaio ? întreabă Mitu mirat.

— Nu mai face pe chinezu. Mi-ai ascuns blana. Cine știe pe unde ai băgat-o s-o mototolești.

— Pe onoarea mea ! protestează Mitu, pe cînd ceilalți rîd cu hohote. Rîdeți degeaba, zice Mitu

https://biblioteca-digitala.ro

serios, că pe cinstea mea dacă i-am ascuns-o. Te pomenești că i-a furat-o. Ghiță, cine a intrat aici?

Dar Ghiță rîde cu mîna peste gură.

Isaia scrie cîtăva vreme clătinînd din cap; apoi se scoală, deschide pe rînd toate dulapurile, se urcă pe un scaun și caută sus pe dulapuri, pe urmă trece în odaia șefului.

— Ce e, Isaio?

— Ia, fleacuri! Secul de Mitu mi-a ascuns blana.

— Aici nu e, zice șeful zîmbind.

Pe cînd Mitu protestează cu tărie: „Pe viața mea, pe ce am mai scump că nu i-am ascuns-o eu!" Isaia trece la locul lui, își ia condeiul, apoi — gîndindu-se că trebuie să i-o fi dus în vreo odaie vecină — iese indignat, zicînd: „Prostii!"

Rînd pe rînd intră la serviciul administrativ, la serviciul tehnic, la revizorat, cu aceeași vorbă: „Secul de Mitu mi-a ascuns blana". De pretutindeni, după ce s-a încredințat că nu e, pleacă în risetele funcționarilor. Atunci se urcă sus, dar blana nu e nici la contabilitate, nici în cabinetul secretarului, nici în al directorului, nici la prefect. Atunci se întoarce în cancelarie, trîntind ușa:

— Astea sunt glume prostești care nu se fac, domnule...

Și punînd mîna pe condei scrie bățos și apăsat: *„12.860... idem... idem... la comuna Bezdead cu 300 de librete de munci agricole"...*

https://biblioteca-digitala.ro

Dar Mitu s-a apropiat și vorbește serios :

— Nene Isaio, cînd e glumă — e glumă... Caută-ți blana, să nu ți-o fi furat cineva adineaori, cînd ne uitam la mort, că eu, pe viața mea, pe tinerețele mele dacă ți-am ascuns-o !

Isaia, cu brațele căzute de-a lungul trupului, se uită de jur împrejur, cu dorința de-a descoperi un zîmbet pe fața vreunuia din colegi ; dar sunt toți serioși : unul cercetează pe aprod unde a stat în timpul cînd trecea mortul, dacă n-a văzut pe nimeni intrînd, altul propune să se dea de veste prin telefon la poliție.

Isaia își duce mîna la inimă, care parcă vrea să-i spargă pieptul să iasă ; apoi, gîndindu-se la tonul serios cu care Mitu se lepăda de cîte ori îi făcea cîte o glumă (cînd cu ungerea condeiului cu miere, cînd cu praful de pușcă presărat în tutun acum doi ani), se domolește și zice cu glas blînd :

— Glume de astea nu se fac.

Vrea să scrie, dar își aduce aminte că în tot timpul trecerii mortului a stat cu mîna rezemată de umărul lui Mitu... Nu mai știe ce să crează... Se scoală, se plimbă de colo pînă colo, vorbind ca-n aiurarea unor friguri, cu un glas obidit.

Adică ce ? să-i fi furat blana, blana pe care și-o dorise atîta amar de vreme... El chef n-a știut... plimbări n-a știut... Cînd ieșea prin tîrg, la alte ferestre nu se uita decît la ferestrele blănarilor...

https://biblioteca-digitala.ro

Acolo se oprea vreme multă și nu se dezlipea din loc decît după un oftat lung, din băierile inimii... Iarna, cînd se ducea sus cu vraful de hîrtii la iscălit, se oprea în sală în dreptul cuierului de care era spînzurată blana prefectului... o pipăia... o netezea... își lipea obrazul de ea ca să guste din mîngîierea ei caldă și dulce... Și acum... Acum...

— Mă, Mitule... m-ai amărît destul, dă-mi blana.

— Dă-i, frate, blana, intervin ceilalți înduioșați.

— Pe tot ce am mai scump în lume! protestează Mitu...

În vremea asta s-a înserat. Directorul a plecat, șeful s-a îmbrăcat și el, și iese zicînd :

— Vă țineți de fleacuri.

Isaia, după ce a încercat în zădar să-și reia locul, începe iar să se plimbe, îngînînd ca pentru el singur, cu același glas în care tremură ceva.

De cînd se ține el să-și cumpere blană! Acum zece ani adunase vreo 200 de lei, dar i s-a îmbolnăvit nevasta, după nașterea lui Fănică, și a dat banii pe doctorii ; acum trei ani iar așa... și i-a murit Anicuța... fată mare de 14 ani... Și a dat banii ca s-o bage în pămînt... Și acum, cînd l-a învrednicit Dumnezeu... că s-a lipsit de toate îndulcirile, de toate... s-a lăsat de tutun, ca să adune ban cu ban... acum, chiar în ziua cînd a pus-o întîi... Nu se poate !...

https://biblioteca-digitala.ro

— Mă, Mitule, fii băiat de treabă ! Uite, am șapte lei, hai la „Piticu", să bem adălmașul.

I se rupe inima lui Mitu ; îi pare rău că nu i-a ascuns-o cu adevărat, că poate nu i-o fura ; și, pricepînd cîtă durere o să-i pricinuiască risipirea celei din urmă iluzii, îi ia mîna și-i zice cu blîndețe :

— Nene Isaio dragă, nu ți-am ascuns-o eu, că nici nu-mi arde de glumă... Știi că mi-e mama bolnavă. Să dea Dumnezeu s-o găsesc moartă acasă, dacă ți-am ascuns-o eu !

. . . . . .

. . . . . .

Acum e tîrziu, s-a înnoptat de mult. În tot localul prefecturii nu mai e nimeni decît Isaia, colo lîngă sobă, cu coatele pe genunchi, cu capul în mîini... Rînd pe rînd au plecat de mult toți colegii... De cîteva ori s-a deschis ușa :

— Ce, tot nu ți-ai găsit blana, nene Isaio ?

El a clătinat din cap, și cei ce l-au întrebat s-au dus...

Și acum e sigur... A trimes aprodul să-i aducă de acasă paltonul ăl vechi... Și pe cînd crivățul urlă în burlanele sobei, prin mintea lui ostenită trec vedenii din scurta lui fericire : azi-dimineață, la plecare, nevasta i-a luat capul cu amîndouă mîinile și l-a sărutat : „S-o porți sănătos, Isaio..." Și Florica, fata a mare care-i netezea cu sfințenie gulerul... și Irina,

https://biblioteca-digitala.ro

care-l peria cu îngrijire : „S-o porți sănătos, tăticule"... Și prîslea, Răducu, din brațele slujnicei : „S-o polți sănătos, tăticule"...

Viața românească, IV, 1909, nr. 3 (martie), pp. 305—310.

METAMORFOZA

— Lino, zice domnul, întinzînd slujnicei o piesă de cinci lei, eu te-am sunat. Na, du-te la tutungerie... Știi unde e tutungeria ?

Lina se gîndește. Nu prea știe. Domnul explică :

— În tîrg... peste drum de cofetăria aia marea...

Lina și-a adus aminte și face „Aha !..."

— Să te duci acolo și să-mi cumperi un pachet de țigări *Intim-club. In-tim-club.*

Și fiindcă Lina abia de trei zile e venită de la țară, domnul o întreabă :

— O să ții minte, ori să-ți scriu pe hîrtie ?

Dar Lina vrea să dovedească domnului că e fată deșteaptă. Nu primește să-i scrie.

— Las' că țin minte. Zic pînă acolo : *intinclup.*

Și se duce în odaia slugilor să-și puie basmaua în cap, că nu face să se ducă în tîrg cu capul gol. Pe cînd se gătește în oglindă, îi pare rău că n-a în-

https://biblioteca-digitala.ro

drăznit să ceară cocoanei să-i dea șapte lei din leafă, ca să-și ia o pereche de pantofi... dar mîine dimineață neapărat o să-i ceară... șade rău cu picioarele goale... jupînească la boieri... șapte lei nu e lucru mare...

Și Lina pleacă zicînd pînă la poartă :

„Intinplug... intinplug... intinplug...“

Cînd deschide poarta, dă cu ochii de un cal bălan, care de vreo două zile umblă singur de pripas p-aici pe uliță. Ieri, fiind poarta deschisă, a intrat în grădină și s-a supărat domnul foc, că i-a stricat niște flori.

„Al cui naibii o fi ?“ se gîndește Lina, uitîndu-se în dreapta și în stînga ; și nevăzînd pe nimeni, pune mîna pe o piatră și-l gonește :

— Dii ! gloabă, mînca-te-ar lupii !

Apoi, după ce calul s-a depărtat, se-ntoarce și o pornește spre tîrg, zicînd cu grijă, ca să nu uite :

„Itimpliu... itimpliu... itimpliu...“

În colțul uliței, la Mihăescu, lucrează niște zidari la soclul casei. Unul dintre ei, văzînd-o trecînd, îi zice cu bunătate, făcînd cu ochiul tovarășilor :

— Dragă, ți s-a descheiat pantoful.

E de crezut că Lina ar fi primit mai bucuros o palmă, decît această batjocură, care o arde la inimă. Așa se explică violența răspunsului ei, din care nu se poate transcrie decît sfîrșitul :

https://biblioteca-digitala.ro

— ...bată-te Dumnezeu de pîrlit, că nu-ți vezi de treabă !

Dar aducîndu-și aminte de țigările domnului, pe cînd zidarii rîd de se prăpădesc, Lina grăbește pasul, zicînd mereu în gînd :

„Iplintiu... Iplintiu... Iplintiu..."

Cînd să treacă prin dreptul hanului lui Tașcu, iese în goana mare din gang, fără veste, un poștalion mînat de un băietan. Ca prin minune scapă Lina necălcată, și tot băiatul întîi cu gura mare :

— Chioara naibii !

N-are dreptate Lina să se indigneze ? Cum era să vadă ea prin zid că iese el prin gang ? Așa se iese din gang ? în goana mare ?

— Ptiu ! trăsni-te-ar Dumnezeu și Maica Precista de nebun ! zice ea ca încheiere și pleacă explicînd unei femei cum era cît p-aci s-o omoare.

Femeia povestește că tocmai, dar tocmai așa i s-a întîmplat și ei săptămîna trecută, „tot cu ticălosul ăsta de băiat" ; ba încă ea de spaimă a scăpat din mînă un clondir care s-a făcut țăndări ; că și pe madama lui Iosif tinichigiul era s-o omoare într-o zi...

Iacă și tutungeria. Lina, care, în tot timpul cît i-a povestit femeia pățania ei și a lui madam Iosif, n-a încetat de a repeta în gînd cu mare sfințenie numele țigărilor, intră cu încredere și, întinzînd piesa de 5 lei, cere deslușit :

https://biblioteca-digitala.ro

— Să-mi dai un pachet de tutun *iflingiu.*

— De care ? întreabă tutungiul întinzînd urechea peste tejghea.

Lina, văzîndu-l bătrîn, crede că e și surd și-i strigă :

— Tutun *iflingiu.*

Tutungiul se uită la ea cu băgare de seamă. Nu cumva e nebună ?

Apoi îi împinge piesa îndărăt :

— Nu se găsește.

Dar Lina stăruie, și crezînd că tot n-a priceput, îi silabisește răcnind :

— Tu-tun *i-flin-giu.*

Tutungiul, scos din răbdări, strigă și el :

— N-auzi că nu e ? Ieși afară ! Ce țipi așa ?

Lina se întoarce repede acasă pe altă uliță, ca să nu mai dea ochi cu zidarii. Ajunsă în odaie, întinde banii și zice domnului cu un accent de mare părere de rău :

— Nu mai are.

— Cum nu mai are ? întreabă domnul mirat. Cum ai cerut ?

— Așa cum mi-ai spus dumneata : tutun *aflangiu.*

Vol. *Întuneric și lumină*, Iași, Ed. „Viața românească", 1912.

https://biblioteca-digitala.ro

Să știi c-o să mă întorc iar cu mîna goală, ca ieri, ca alaltăieri, fără un sitar... Și ce frumos îi stă, bietul Tric!... De la zece pași îi simte. Se tîrăște pe brînci, ținîndu-și răsuflarea, și abia calcă de grija ca nu cumva să foșnească iarba; iar cînd a ajuns la patru pași de sitar, stă nemișcat, parcă e turnat în bronz, așteptînd să mă apropii.

Dar frunza e prea deasă. N-a dat încă o brumă s-o rărească, și sitarii, șireți, zboară fără a se înălța deasupra lăstarului. Le aud fîlfîitul, dar nu-i văd. Douăzeci mi-au zburat așa alaltăieri, tot atîția ieri și n-am apucat să trag într-unul. Cîinele o să se enerveze și iar o să mă necăjească dînd buzna peste ei ca ieri — și iar o să mă aleg numai cu supărarea. Mai bine ar fi să aștept să dea o brumă.

Dar patima nu vrea să știe de povețele minții; mă împinge, mă biciuiește, mă îmbrîncește. Mi-am isprăvit treburile, îmi fac socotelile. Abia sunt două după-amiază... Cu brișca în cîteva minute sunt la pădure și am pînă diseară patru ceasuri înaintea mea. Și ca să-mi zădărnicească orice șovăire, Tric se gudură pe lîngă mine, mă bate cu coada și mă întreabă cu o privire mai elocventă decît vorba: „Mergem, nu e așa? mergem"...

https://biblioteca-digitala.ro

A ! dar azi am cu ce să-i domolesc enervarea. Biciul, pe care nu-l mai iau de un an încoace, azi îl iau, și, ca să știe domnul Tric ce o să însemne cînd i-oi striga : „Biciul !“, îi strig : „Biciul !“ și-i trag și o strașnică lovitură. El tace sub arsura care i-a încolăcit trupul și se culcă rușinat la picioarele mele în brișcă...

Am ajuns. A dat azi-noapte o bură de ploaie... Trebuie să fi picat sitari mulți... În adevăr, abia după cîțiva pași din șosea Tric își schimbă mersul, se tîrăște, stă... Mă apropii... El ridică nițel capul și se uită în ochii mei, parcă ar vrea să-mi spuie ceva. M-aținu gata și-mi încordez privirea, să pot zări sitarul printre frunze... Cîinele stă nemișcat. Peste o clipă aud lămurit pîlpîirea unui zbor, dar nu văd nimic. La al doilea sitar aceeași oprire a cîinelui, aceeași privire în ochii mei și același zgomot al zborului unei păsări care nu se vede și care își bate joc de noi. Tric s-a enervat. Acum caută în galop. „Încet ! strig eu — încet, n-auzi ? Uite biciul !“ Dar patima strigă pe dinăuntru-i mai tare decît mine. Iată-l la 30 de pași... Stă o clipă și se năpustește ca un nebun... Sitarul speriat zboară ridicîndu-se o clipă deasupra lăstarului. N-am putut trage... Tric stă în loc, uitîndu-se în ochii mei mirat. Privirea lui înseamnă lămurit : „Nu l-ai văzut ?“ Apoi o pornește iar în galop. Strigătele mele nu-l mai pot stăpîni... Trebuie să-l prind numaidecît și să-i trag o bătaie... Dar stă... M-apropii ; iar

https://biblioteca-digitala.ro

cînd sunt la cîțiva pași de dînsul, o pornește spre stînga, părăsind urma... „Vin aici ! n-auzi ?“ strig eu. Dar nu mă ascultă... „Biciul, Tric !“ răcnesc din toate puterile. În același moment, speriat de strigătul meu, sitarul — fără să-l pot vedea — zboară din locul unde-l stase cîinele... Va să zică și-a pierdut mirosul, îmi zic eu... Îl chem, prefăcîndu-mi glasul a mîngîiere, și, cînd vine, îl apuc de zgardă și, desprinzînd biciul de la geantă, încep să-l bat... El tace sub ploaia de lovituri. Abia la a cincea începe să chelălăie plîngător... „Ce-ai făcut, ticălosule ? ! !...“ După încă o lovitură îi dau drumul... El se scutură, parcă ar vrea să lepede de pe dînsul cingătoarea de jăratec care-l arde, și începe iar să caute cu ardoare... Aci e lăstarul mai rar... pot să-l urmăresc cu ochii... Se oprește... Grăbesc pasul. În vremea aceasta Tric încetișor face un înconjur și iar stă, de astă dată cu fața către mine ; iar cînd parcă socotește că m-am apropiat îndeajuns, face repede doi pași înainte... Sitarul, prins la mijloc, între Tric și între mine, se ridică acum drept în sus... Trag, îl ucid ; și Tric, triumfător, îl aduce pînă la picior...

Stau jos, îi cuprind capul cu mîinile amîndouă și, uitîndu-mă în ochii lui frumoși, îl mîngîi peste urechile dulci la pipăit ca mătasa... îl mîngîi numai pe cap... pe trup nu... o, nu ! că poate-l dor încă nedreptele mele lovituri. Că abia acum cu mintea mea de om pricep judecata lui de cîine... Abia acum în-

https://biblioteca-digitala.ro

ţeleg îndemnul privirii lui de adineauri pe cînd sta : „Treci dincolo, eu mă aţiu aici..." Abia acum înţeleg rostul năpustirii lui... Vrea să zăpăcească sitarul, să-l facă să se ridice mai sus decît îl povăţuia instinctul lui de conservare... Şi pentru dovada strălucită de înţelepciune pe care vroia să mi-o dea, părăsind locul unde încremenise o clipă şi încercînd să înconjure sitarul, l-am bătut... l-am bătut... mi-e ruşine şi mă simt umilit înaintea acestei priviri în care străluceşte numai bucuria izbîndei şi în care nu e nici umbra unei duşmănii pentru o chinuire nemeritată...

Iartă-mă, Tric, iartă-mă...

Vol. *Întuneric şi lumină*, Iaşi, Ed. „Viaţa românească", 1912.

NICULAIŢĂ MINCIUNA

Niculăiţă Gropescu, feciorul lui neica Andrei Gropescu, din cătunul Manga, comuna Măgureni, e un băiat cu judecată, blajin la vorbă, măsurat la mişcări şi, nu ştiu cum să zic : *dar* sfios, ori *prin urmare* sfios.

https://biblioteca-digitala.ro

În toate clasele primare, urmate la școala din Măgureni, a luat tot premiul întîi, spre bucuria și măgulirea părinților. Că, de! nu e lucru puțin, în ziua de *Sîmpietru*, în școala împodobită cu flori, s-auzi că strigă de colo: „Premiul întîi cu cunună — Gropescu Niculae", să vezi pe domnul învățător că-i pune peste perișorul lui negru cununa de merișor, pe domnul primar că-i dă un teanc de cărți mîngîindu-l; și apoi să pleci pe linia satului, tu, mama de o parte, tatăl de alta, și între voi feciorul vostru, în văzul consătenilor, care zic cu dragoste: „Să vă trăiască! și la mai mare!"

La sfîrșitul școlii, domnul învățător Irimescu a zis că e păcat ca așa băiat cu tragere de inimă la învățătură să nu meargă mai departe; iar neica Andrei Gropescu, de la *Sîmpietru* pînă la septembrie, s-a gîndit și s-a răzgîndit în toate felurile — a luat sfat și de la unul și de la altul.

Învățătorul i-a spus precum văzurăți; și tot așa își zicea și el în ceasurile de trudă și de obidă, cînd vedea că munca lui și a Stanei, nevesti-si, n-avea nici un spor pentru casa lui împovărată de patru copii: Niculăiță de unsprezece ani, două fete gemene de trei și alt băiat în brațele Stanei.

Arendașul, conu Epaminonda, i-a spus că învățătura multă mai rău *utraveste* sufletul omului, că *țere* cheltuială mare și dezgustă pe om de munca

https://biblioteca-digitala.ro

pămîntului ; i-a dat şi pildă pe Ghiţică al popii, care a urmat la liceu şase clase şi a ieşit un apelpisit[1] şi un derbedeu, de a speriat comuna ; şi tot aşa îşi zicea şi neica Andrei, cînd se gîndea la lipsa lui de mijloace şi la ajutorul ce puteau să-i dea de aci încolo braţele lui Niculăiţă. Că şi dacă nu era prea voinic, dar era tare dibaci la mînă şi moştenise de la bunică-su, moş Sandu Gropescu, aplecare la dulgherie.

După moartea bătrînului, sculele fuseseră urcate în podul casei, dar „iscoada de Niculăiţă", care la moartea bătrînului era un noduleţ abia de patru ani, dase într-o zi peste ele ; şi cu toate dojenile mamă-si : „Dă-te jos d-acolo, proclete, că, dă tat-tu peste tine şi-ţi moaie oasele", copilul — care acum îşi aducea aminte ca prin vis de unchiaşul care lucrase stîlpii porţii — cînd şi cînd da fuga în pod la sculele bunicului. Şi încet-încet, din glumă, din joacă, azi a făcut un scăunel, mîine o morişcă de speriat ciorile, care prăpădeau cireşul din coastă — pînă cînd într-o zi, cînd s-a întîmplat de-a pierdut tat-su codîrla de la căruţă : „Taică, îţi fac eu una la fel". Şi s-a pus Niculăiţă pe lucru şi, din lemne vechi de prin curte, a făcut întîi cotocii, pe urmă spetezele, şi, după ce le-a încheiat frumos, a ieşit o codîrlă, de s-au crucit şi tat-su şi mamă-sa şi vecinii...

[1] *Apelpisit* — nebun.

https://biblioteca-digitala.ro

Da, lipsa de mijloace, îndemînarea băiatului la dulgherie și teama părintelui de pierderea acestui ajutor de mare preț au dat greutate sfaturilor lui conu Epaminonda; și a rămas Niculăiță acasă, la munca pămîntului.

De părut rău, lui nu i-a părut, că-i plăcea și munca la cîmp și mai ales dulgheria... La cîmp, cînd păzea boii cu alți băieți de seama lui, se juca el și cu ei; dar mai drag îi era să se răzlețească deoparte și să se uite cu băgare de seamă la ierburi și la lighioni. El era cel care-i învăța să scoată din găuri păianjini și greieri cu un glonțișor de ceară legat de ață.

Băieții ceilalți stăteau ce stăteau lîngă dînsul, apoi porneau la alte jocuri; iar el rămînea singur să supravegheze cum se luptau furnicile să ducă poveri de patru-cinci ori mai mari decît ele, ori se tîra binișor pe brînci, să vază ce face lăcusta de tîrîie așa de tare.

Și au trecut așa an peste an, în totul șase, și a ajuns acum flăcău de șaptesprezece ani, frumos și așezat, dar sfios...

La dulgherie acum se pricepe bine. Stîlpii care stau grămadă sub șopron, pentru ulucile din față, pe care, dacă i-o învrednici Dumnezeu, le ridică la anul — el i-a făcut; cosoroaba[1] de la prispă, care

[1] *Cosoroabă* — bîrnă de susținere.

https://biblioteca-digitala.ro

putrezise la un cap, el a înlocuit-o ; furca maică-sî el a încrestat-o ; și să vă arăte Salomia, fata lui Pîrvu Miu, vecinul, donicioara nouă, cumpărată de el din oborul de la Sfîntul Ilie și tot de el înflorată cu fierul ars... Minune, nu altceva !...

Ar fi, după cum vedeți, o plidă de băiat fericit, dacă pînă în timpul de față ar fi găsit omul meșteșugul să stăpînească toată fericirea ce i se cuvine — și dacă n-ar avea și Niculăiță partea lui de amărăciune, izvorîtă din netrebnicia întocmirii de azi a lucrurilor....

Dar amărăciunea lui Niculăiță a izvorît și din firea lui iscoditoare, deosebită de firea celorlalți... Încă de pe cînd era copil i-a jucat renghiuri... De cîte ori nu l-a urecheat tat-su pentru că-și pierduse o jumătate de zi, uitîndu-se cum mîncau ori cum își făceau gogoșile viermii de mătasă pe care-i creștea maică-sa ? De mai multe ori a mîncat bătaie, pentru că — în vremea cînd el urmărea cîte o gînganie — boii pe care era trimes să-i păzească intrau din miriște ori din islaz în vreo holdă. De cîteva ori a fost trezit de arsura unei nuiele, însoțită de o înjurătură : „Mă, ești cu dușii de pe lume ? Nu vezi că ți-au intrat boii în porumbul meu ?“ Dar nici dojana aspră a părinților, nici bătaia pentru plăți de ispașă nu l-au putut vindeca...

https://biblioteca-digitala.ro

Astea însă le-a răbdat Niculăiță fără mare supărare. Ceea ce era mai greu de răbdat era batjocura. Că încet și treptat a ajuns de batjocură.

De două ori i se întîmplase să vază pe cîmp cum un bărzăune negru-galben se luptase cu un păianjen mai mare decît dînsul, cum îl biruise și cum îl luase între labe și zburase cu el. Vederea acestei lupte, care i se păruse cumplit de crîncenă, atît îl mișcase, încît a povestit-o și altora. „O fi..." răspunseseră unii. Tat-su răspunsese cu dojană : „După drăcii de astea caști gura de plătesc eu gloabă, tutuitule !" Iar cei mai tineri : „Muscă să prinză păiajeni ! Mă, da' grozav știi să le mai croiești !"

Altă dată a sărit ca mușcat de șarpe și a început să strige la alți băieți, care erau mai departe. Cînd au venit băieții și l-au întrebat de ce i-a strigat, le-a povestit înspăimîntat că a văzut o lăcustă, de-ale de le zice „călugăriță", cum odată s-a zbîrlit, a bîzîit, a prins între gheare o lăcustă mai mare ca ea și a început s-o mănînce.

— Unde, mă ?

— Uite colea.

— Unde, mă ?

— Colo, lîngă mărăcinele ăla... mai la stînga...

S-au plecat băieții cu toții, s-a plecat și el, s-au uitat, dar n-au găsit „călugărița". Iar unul dintre ei :

https://biblioteca-digitala.ro

— Hai, mă, încolo, să ne isprăvească Marin istoria cu Frusina. Nu-l ştiţi pe Niculăiţă ? Mă, să te duci la popa Alecu, să-ţi citească o moliftă.

— Să n-am parte de...

— Nu te mai jura, mă, degeaba.

Într-o zi, cum sta pe un scăunel, crestînd un băţ cu briceagul, văzuse în stratul de mărar de lîngă dînsul pisica lor, pe brînci, la pîndă după un stol de vrăbii, care, la patru-cinci paşi de ea, ciuguleau pe jos, ciripind, nişte mălai risipit. Uitîndu-se cu luare-aminte la pisică, o văzuse căscînd puţin gura şi o auzise lămurit făcînd din gîtlej ca vrăbiile. Parcă ar fi vrut să le ademenească, să vie înspre locul unde era ea pitită. Şi în adevăr vrăbiile se duseseră după mălai înspre dînsa. O văzuse cum îşi încorda picioarele, şi cînd a judecat că sunt destul de aproape, hîrşti ! odată s-a repezit şi a prins una în gheare.

Seara a povestit la poartă cele văzute şi auzite. Era de faţă şi Pîrvu Miu şi fii-sa Salomia şi lea Manda, mama Salomiei, şi moş Grigore, alt vecin.

— Cum le vezi şi le auzi numai tu pe toate, mă Niculăiţă ? a întrebat moş Grigore zîmbind. Iaca, eu sunt om de merg pe şaptezeci şi patru de ani, dar pisică să facă din gît ca vrabia n-am auzit.

— Moş Grigore, nu ştiu alte pisici ; dar a noastră face. Am auzit-o, uite, cum mă auzi dumneata.

https://biblioteca-digitala.ro

— Mă, o să-ți scornească lumea o poreclă. O să te pomenești odată cu unul : „Niculăiță Minciună", și așa o să rămîi.

Salomia a început să rîză cu hohote, zicînd de cîteva ori, parcă înadins, ca nu cumva să uite : „Niculăiță Minciună"...

...Și n-a mai trebuit să se găsească altul să-i scornească porecla proorocită de moș Grigore cu o povață părintească... „Niculăiță Minciună" o să fie de acum încolo pentru tot satul... Și, negreșit, îl doare cînd i-o spun băieții ; iar cînd Ghițică al popii l-o lua în zeflemea, întrebîndu-l : „Ce-ai mai văzut, mă Niculăiță ?" și i-o spune, în hohotele de rîs ale celorlalți, c-a văzut și el greiere prinzînd o cioară și mîncînd-o — Niculăiță o să se rușineze și o să înceapă să se îndoiască el însuși dacă a văzut și a auzit cu adevărat ce știe, de vreme ce acest om deștept, care făcuse șase clase de liceu, nu-l credea.

Și azi așa, mîine așa, dojana părinților pentru vremea pierdută degeaba „după prostii și după gărgăuni", neîncrederea unora, batjocura altora au închis inima băiatului și l-au făcut tăcut și sfios... Un singur om era de se-nțelegea cu el : bietul Isaia ciobanul — și a murit și ăla...

Dar durerea cea mai mare a lui Niculăiță venea tot din zîmbetul de neîncredere al frumoșilor ochi ai Salomiei... Că pe băieți putea să-i ocolească. La han, despre partea băieților, putea să se uite fără

https://biblioteca-digitala.ro

să intre în horă ; și în munca cu sapa ori cu tesla găsea, împotriva înveninării pe care i-o aduceau zeflemelele lor, doftorie — de parcă i-o lua cu mîna. Dar același leac era fără nici o putere față de durerea pe care i-o pricinuia zîmbetul batjocoritor al fetei — zîmbet după care nu trebuia să alerge o dată pe săptămînă la han, că-l avea acolo, peste gard, la fiecare ceas al zilei ; iar duminica, la han, peste acest zîmbet se adăogau glumele și limbuția lui Petrică a lui Stan Pașalan, care urmărea stăruitor pe Salomia...

La cîtăva vreme după întîmplarea cu moș Grigore, într-o după-prînză, Niculăiță și-a făcut drum spre casa învățătorului. L-a găsit în livadă, culegînd prunele. Întîi s-a sfiit să-i spuie la ce venise și a început să culeagă și el în rînd cu ceilalți. Dar pe urmă, fiindu-i teamă că prea întîrzie și folosindu-se de o clipă cînd se găsea numai cu învățătorul mai la o parte, a îndrăznit să-l întrebe :

— Domnule, nu te supăra, dumneata știi multe...

— Ei ?... a întrebat Irimescu, văzînd că nu mai urmează.

— Uite ce e... dumneata știi multe, c-ai învățat carte multă... Nu e așa că pisica face ca vrăbiile ?

— Cum ca vrăbiile ?

— Face din gît ca vrăbiile...

Învățătorul s-a uitat la el cu luare-aminte ; iar Niculăiță a urmat :

https://biblioteca-digitala.ro

— Și mă gîndeam că poate ai dumneata vreo carte în care scrie că pisica face din gît ca vrăbiile... și-ți lucram și eu la vreo ulucă... la ceva...

— N-am nici o carte în care să scrie bazaconii d-astea, mă Niculăiță...

I-a părut rău grozav la întoarcere, rău de tot... Tiii ! să fi avut domnul învățător o carte așa... să fi adus pe Salomia, să citească ea... cu ochii ei... Că poate că altă dată nu mai rîdea, cum rîsese atunci, la poartă, cînd cu vorba lui moș Grigore, rîs frumos, care în pieptul lui se prefăcuse în junghi.

A doua zi, după ce a lucrat la niște zăbrele, a presărat mălai prin locul unde văzuse el vrăbiile și, după ce și-a zgornit [1] surorile, a adus pisica, a luat pe frati-su Ilie lîngă dînsul, ca să nu se miște — și s-a așezat la pîndă crestînd un băț. La scurtă vreme au venit cîteva vrăbii, și a început și pisica să facă din gît ca ele... Atunci Niculăiță a început să strige șuierat Salomiei, care scutura niște toale pe prispa casei :

— Salomio, Salomio !

Fata a ridicat capul ; și el, stînd nemișcat, a șoptit :

— Apropie-te binișor de gard... binișor...

Dar Salomia s-a apropiat se vede prea zgomotos, că odată au zburat vrăbiile.

[1] *A zgorni* — aici : a goni.

https://biblioteca-digitala.ro

— Le speriași... dar, dacă nu ești prea zorită, treci pe poartă și vino-ncoace nițel. Uite pisica colea-n mărar... Vin' s-o auzi cum face.

Era curioasă și fata să auză, și a venit. El i-a dat un scăunel și s-a așezat cu un genunche în pămînt lîngă dînsa, ținînd pe frati-su Ilie alături de el. Și au stat așa alături... au stat... au venit două-trei vrăbii ; dar pisica moțăia nepăsătoare... Și cum ședeau așa alături nemișcați, deodată a simțit Niculăiță că din părul auriu al Salomiei și din sînul ei de fecioară de șaisprezece ani se răspîndea un miros de busuioc și de sulfină, mai ademenitor și mai dulce decît toate florile pe care le-ncresta el, decît toate gîngăniile a cărora cunoaștere îl ispitea ; și, îmbătat de fericire, a întins mîna dreaptă și a cuprins-o de mijloc... Dar Salomia, care, pe cînd se uita la pisică, se gîndea la deșteptăciunea și la puterea lui Petrică a lui Stan Pașalan, și-a întors capul mirată, a început să rîză și desprinzîndu-se :

— Zi, d-aia m-ai chemat, Niculăiță Minciună ! și a fugit zglobie acasă.

După ziua aceasta i-a lucrat ei donicioara, înflorind-o cu fierul roșu, care ardea ca zîmbetul ei necredincios și batjocoritor... Salomia i-a dat și ea niște bete — bete ca toate betele ; dar lui Niculăiță i s-au părut că altele asemenea nu mai sunt pe lume...

https://biblioteca-digitala.ro

A plecat Niculăiță la oraș, cu căruța cu lemne. Că s-a gîndit neica Andrei că tot îi stau boii degeaba acum la începutul lui octombrie... Ce bruma porumb a făcut l-a cărat, prunele asemenea ; de arat nu era chip, pînă nu s-o îndura Dumnezeu să dea o bură de ploaie, că era pămîntul cremene...

A cumpărat omul de la domnul Frim, din pădurea care o taie, trei stînjeni de lemne : cînd și cînd să-ncarce căruța cu cît or putea duce boii — și ori să se ducă el la tîrg, ori să mîie pe Niculăiță, să le vînză cu ceva cîștig. Au încărcat amîndoi de aseară mai bine de un sfert de stînjen, l-au legat regulat cu lanțul să nu pice și, cînd mai erau două ceasuri pînă la ziuă, și-a îmbrăcat Niculăiță cojocul ; maică-sa i-a strigat de la vatră : „Încheie-te la piept, că e frig" ; tat-su i-a adus aminte pentru a patra oară : „Să nu le dai din unsprezece lei nici o para mai jos — și fii cu ochii în patru să nu te-nșele frunul, că tu ești cam tutuit !"...

Era întuneric beznă ; dar Niculăiță nu știa ce e frica, nici urîtul. Pe tot drumul, treisprezece kilometri, mai mult în căruță, sus pe lemne a stat, fluierînd încet, cu ochii la stelele grozav de strălucitoare în această noapte limpede de răcoarea toamnei. Îi erau dragi lui stelele toate și-l învățase răposatul Isaia ciobanul cum le cheamă mai pe fiecare. Și cum venea înspre răsărit, a văzut cum s-a ivit și s-a ridicat din marginea zării luna nouă, apoi lucea-

https://biblioteca-digitala.ro

fărul de ziuă ; pe urmă s-a făcut o geană roşie, s-a deschis faţa cerului, s-a tot deschis, stelele s-au topit una cîte una, şi luceafărul, şi cornul lunii ; iar în dreapta locului unde se ivise geana roşie au început să iasă suliţi aurii... ca părul Salomiei...

Cînd a ajuns la oraş soarele era sus. Cîrciumarul de la bariera oraşului l-a întrebat cît cere pe lemne.

— Unsprezece lei, a răspuns Niculăiţă.

Iar negustorul, căruia nu-i trebuia, că el avea lemne, după ce s-a uitat bine la marfă, a zis :

— Face, că sunt lemne bune de tufă curată. Şi, după ce s-a uitat şi în ochii băiatului, i-a dat o povaţă : Mă, băieţaş, tu să ceri pe ele cinsprezece lei, să ai de unde lăsa.

Acum trei zile să fi venit Niculăiţă cu lemnele astea la tîrg, numaidecît le desfăcea — că nepriceperii lui la negustorie i-ar fi venit într-ajutor vîntul pizmaş, care a bătut pînă ieri dimineaţa ; dar azi, soarele cald care l-a făcut să-şi scoată cojocul îi strică vertul[1] mărfii... Unul îi dă opt lei, altul zece, altul zece şi şase bani ; dar nu le dă şi umblă prin oraş pînă pe la ziua-jumătate.

— Dar ce eşti tu, turc, să nu laşi nici un ban din cît ai cerut ? îi răcneşte un brutar. Trage înăuntru-n curte.

[1] *Vert* — valoare (de la germ. *Wert*).

https://biblioteca-digitala.ro

— Dar să știi, unsprezece lei, jupîne.

După ce le descarcă Niculăiță și le așează unul cîte unul, sfert regulat, brutarul îi numără în gologani zece lei și jumătate.

— Păi, ne-a fost vorba unsprezece lei, jupîne.

— Dar ce ești tu, turc? Dacă-ți place; dacă nu, încarcă-ți-le și pleacă.

Niculăiță îi dă banii înapoi și, fără supărare, începe să încarce lemnele la loc, frumos, tacticos, cum le încărcase aseară la pădure.

Liniștea băiatului pesemne că i-a plăcut brutarului, că începe să rîză și, scoțînd unsprezece lei deplini, îi dă zicînd: „Asta să știi că e Păcală".

Niculăiță și-a băgat banii în chimir, își înjugă boii și pleacă... Se gîndește că mai bine i-ar fi dat banii în fișice. Așa, te pomenești că la-ntors, de neodihna de peste noapte, îl prididește vreun somn în căruță și i se risipesc gologanii. De aceea, mergînd pe uliță, caută cu ochii pe jos, doar o găsi vreun petec de hîrtie, să facă banii fișice. Nu caută de prisos: prin dreptul tribunalului găsește o jumătate de coală de hîrtie. O ridică, o bagă în sîn și, după ce iese din oraș, se suie în căruță, taie hîrtia în două; o jumătate o taie iar în două și, scoțîndu-și banii din chimir, face două fișice: unul de cinci lei, altul de șase. Le bagă frumos în chimirul pe care-l închide cu îngrijire și zice: „Cea! Joian!"...

https://biblioteca-digitala.ro

...Mai tîrziu, cînd se înnorează și începe să bată vîntul, își pune cojocul pe dînsul și simte ceva rece în sîn. E cealaltă jumătate de hîrtie neîntrebuințată, pe care n-a aruncat-o. O scoate și se uită la ea. E scrisă de mînă și, cum știe să citească, citește : „...făcînd aplicația articolului 327, a căruia cuprindere este următoarea : Cel ce, găsind pe drumuri ori pe uliță lucruri ce nu sunt ale sale, și întrebîndu-se despre ele le va tăgădui, se socotește că a comis un abuz de încredere și se va pedepsi cu închisoarea de la 15 zile pînă la 3 luni"...

„Adică cum ? se gîndește Niculăiță, dacă oi găsi eu în drum, să zicem un galben, să nu fie al meu care l-am găsit ? Dar ce, l-am furat ? Nu l-am găsit ? Pă ce să-l dau altuia ?" Și citește încă o dată ; și cînd ajunge la „întrebîndu-se despre ele", deodată duce repede mîna la chimir. Fișicile sunt la locul lor ; dar acum începe să se facă lumină în mintea lui Niculăiță : „Dar dacă ăl de l-a pierdut a muncit pe el ? Dacă s-a dus la pădure, cum s-a dus el cu tat-su, și i-o fi căzut peste picior un buștean, cum i-a căzut lui tat-su ? Dar dacă o fi umblat cît a umblat el prin tîrg astăzi ? Și dacă a schimbat banii pe un galben, ca să-l ducă de pus în salbă unei fete ca Salomia ?"...

Și aducîndu-și aminte de o vorbă auzită de mai multe ori de la tat-su : „de banul nemuncit nici praful nu s-alege", înainte de a ațipi în căruță își zice că el chiar de nu l-ar întreba nimeni, dacă i s-ar în-

https://biblioteca-digitala.ro

tîmpla să găsească o pungă cu bani, ar duce-o la primărie ori la domnul șef de jandarmi...

Cine i-a auzit gîndul de i l-a împlinit așa de curînd ? Că la patru zile după asta întocmai așa i s-a întîmplat. Erau cu toții la porumbiște, tăiau cocenii. La un timp tat-su zice :

— Mă Niculăiță, era vorba să dregi ușa de la podul șopronului, și n-ai dres-o. Pînă diseară, în patru ceasuri eu zic că faci una nouă.

— Fac.

— Brațele noastre ne ajung aici să dăm gata și să încărcăm pînă diseară.

— Așa e.

Și Niculăiță pleacă ; și, ca să ajungă mai degrabă acasă, o taie prin prunii boierești, sare pîrleazul din dreptul crucii Căminarului, o cruce înaltă de piatră în marginea șoselei, o coboară la stînga pe șosea ; și cum umblă pe poteca din marginea drumului, vede jos, dinaintea lui, un portofel de piele neagră... Îl ridică, îl deschide și vede, și în buzunarul din dreapta și în buzunarul din stînga al portofelului, hîrtii de bani, hîrtii multe, cîte n-a văzut neam de neamul lui... Se uită de jur împrejur : nimeni... Mult la gînduri nu stă și o pornește ; dar, în loc să ție drumul spre casă, sare alt pîrleaz și se îndreaptă spre reședința jandarmeriei. Mergînd așa, zîmbește gîndindu-se : „De ! să nu-l am acum colea în mînă și să spui la lume c-am găsit un portofel cu bani, ar zice

https://biblioteca-digitala.ro

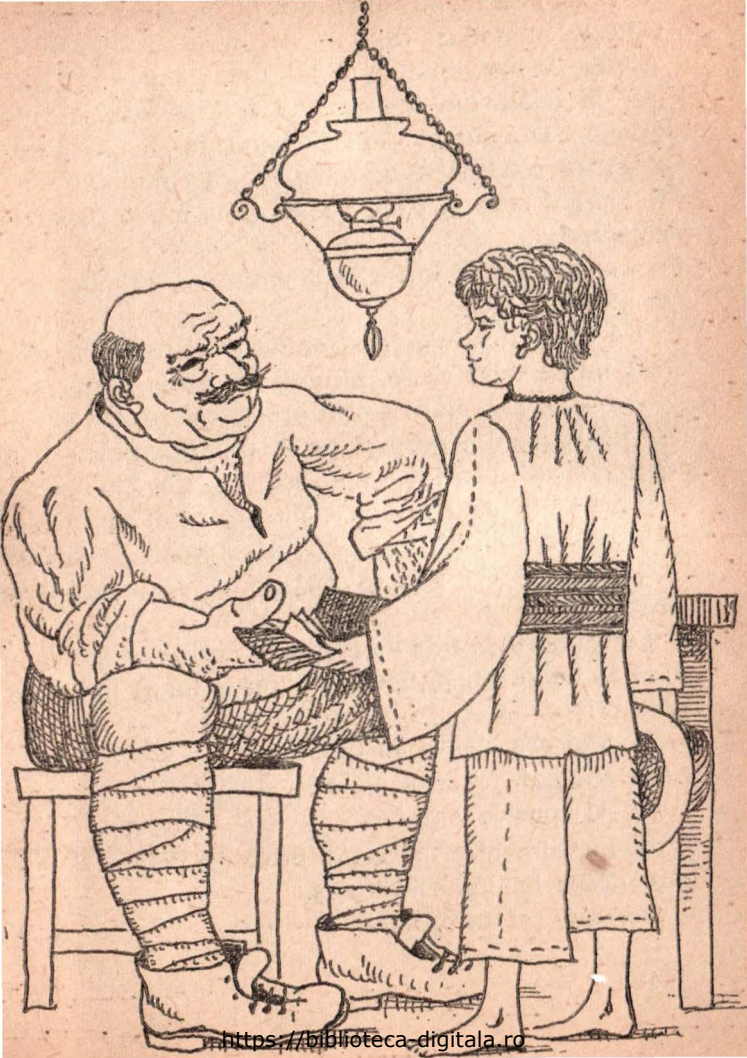
https://biblioteca-digitala.ro

că mint". Oamenii sunt duși după treburi ; se întîlnește numai cu copii mici, n-are cu cine vorbi... Ajunge la reședință, deschide ușa. Domnul șef e singur în odaia din dreapta. Tolănit pe pat, citește o gazetă... Din fund se aude cîntînd un glas de femeie. E glasul cocoanei Steluții, ibovnica domnului șef. O fi lucrînd ceva și cîntă : „...Suspine crude pieptu-mi zdrobește"...

— Ce e, mă ? întreabă domnul șef, ridicînd ochii de pe gazetă.

— Uite, domnule șef. Venind p-ici pe șosea — că m-a mînat taica acasă, să dreg ușa de la gura șopronului — și așa, am dat prin prunii boierești și am sărit pîrleazul din dreptul crucii Căminarului, și cum umblam așa, văz jos o tomoaşcă neagră. Zic : „Ce să fie aia ?" Și cînd m-aplec, uite ce găsii : portofelul ăsta cu bani de hîrtie mulți. Și am venit de vi l-am adus dumneavoastră, că trebuie să se arate păgubașul...

Domnul șef se uită de mai multe ori, cînd la flăcău, cînd la banii din portofel, și după o lungă tăcere întreabă :

— Mai era cineva cu tine ?

— Nimeni.

— Ai spus la alții ?

— La nimeni. Am venit p-ici pe poteca de din dos, drept la dumneavoastră.

Domnul șef tace, apoi :

https://biblioteca-digitala.ro

— Ia ascultă, mă Niculăiță, parcă așa te cheamă...

— Așa.

— Să nu mai spui la nimeni pînă nu s-o ivi păgubașul, că te aude spunînd cum e portofelul și se scoală vreunul și zice că el l-a pierdut, fără să-l fi pierdut el. Nici mă-ti, nici lu tat-tu să nu le spui pînă nu se arată păgubașul, auzi ?

— Auz !

— Bine ai făcut că l-ai adus, bravo ! Ești băiat cinstit. Și să știi c-o să spui eu păgubașului să te cinstească frumos.

Niculăiță o pornește spre ușă ; dar cînd e în prag, domnul șef, gîndindu-se la procesul-verbal ce va trebui să dreseze, îl mai întreabă :

— Cum te cheamă pe tine ?

— Gropescu Niculae.

— Carte știi ?

— Știu...

Rămas singur, domnul șef scoate hîrtiile din portofel, le numără de trei ori : sunt cinci mii patru sute de lei în hîrtii de cîte o sută, încolo nimic. Își scoate tabacherea, își face o țigară, o fumează dus pe gînduri, se închină a mirare și, înainte de a începe să scrie, se lasă cu scaunul pe spate și strigă :

— Steluțo !

Dar Steluța cîntă și n-aude.

Domnul șef se scoală și strigă din pragul odăii mai tare :

https://biblioteca-digitala.ro

— Steluțo !

— Ei ? face Steluța, ridicînd ochii de pe bluza la care lucra.

— Ia vin' niței...

După ce domnul șef i-a povestit istoria toată, după ce i-a arătat banii, au rămas amîndoi amuțiți... Gîndindu-se la bluzele de mătasă, la jachetele, la pălăriile pe care și le-ar fi putut cumpăra dumneaei pe atîția bani, cocoana Steluța a zis într-un rînd :

— Cum nu-i găsii eu, Doamne ! ?

Și iar a tăcut și i s-a dus gîndul la ifosele primăresei și ale Irimeascăi, care se uitau la ea de sus... Într-un tîrziu a întrebat :

— Ăla de-i zice „Niculăiță Minciună" ? Și iar după o tăcere : Și zici că nu l-a văzut nimeni ?

Dar domnul șef s-a uitat în ochii ei și n-a răspuns nimic...

*

În vremea asta Niculăiță se și apucase de lucru și, scoțînd cu cleștele cuiele ușii celei vechi, se gîndea că maică-si și lui tată-său tot trebuie să le spuie, n-are încotro.

— Ce lucrezi acolo, mă Niculăiță ?

Băiatul ridică ochii, în care a înflorit un zîmbet de fericire de la întîiul sunet al glasului care-l întreabă, și vede pe Salomia. E urcată pe un buștean,

https://biblioteca-digitala.ro

cu brațele pe gard. Vîntul îi flutură-n părul auriu și ochii ei verzi, ca apa adîncă și limpede la umbră, zîmbesc a batjocură...

— Dreg ușa de la podu șopronului, răspunde Niculăiță, și se gîndește : „Nu, ei nu-i spui, că nu mă crede și o să spuie la alții rîzînd de mine. Mai bine să afle singură de la alții, cînd s-o ivi păgubașul"...

S-a ivit păgubașul. E colo, pe linia satului, în mijlocul mulțimii de femei și de copii adunați în jurul lui. Călărețul care a trecut adineauri în buiestru, ăla e păgubașul.

Salomia, care, de pe bușteanul pe care era urcată, vede copii alergînd într-acolo, se coboară și dă fuga la poartă zicînd :

— Nu-ș' ce s-a întîmplat pe linie, că văd că dau copiii fuga-n sus.

Niculăiță își lasă lucru și iese și el la poartă. O femeie care vine dintr-acolo îl dumirește :

— E un negustor care cică a pierdut o pungă cu bani și întreabă dacă n-a găsit-o cineva.

Niculăiță se duce grăbit într-acolo, își face loc printre copii și, ajuns lîngă negustor, îl atinge de braț și-l întreabă :

— Cum era punga dumitale ?

— Un portofel de piele neagră, zgîriat într-un colț, portofel de-alea care se-ndoiește așa, cu două buzunare...

Niculăiță zice cu simplitate :

https://biblioteca-digitala.ro

— L-am găsit eu adineauri lîngă crucea Căminarului și l-am dus la domnul șef de jandarmi.

Negustorul pare nebun de bucurie, nu știe ce să mai zică. Și pe cînd femeile se crucesc de mirare, pleacă cu flăcăul spre reședința jandarmeriei, cu droaia de copii după dînșii.

*

Mișcare neobișnuită în Măgureni. Lume adunată la primărie... Se așteaptă sosirea domnului procuror, care vine să ancheteze cazul la fața locului ; și sosirea autorității se așteaptă cu nerăbdare, ca să se facă odată lumină în această afacere încurcată, care ține lumea în nedumerire... Ciudată împrejurare ! Alaltăieri, marți, pe la toacă, s-a ivit în comună domnul Niță Andreescu, de ține în tăiere pădurea Colfescului, întrebînd din om în om dacă nu cumva i-a găsit vreunul un portofel cu 5.400 de lei, pe care l-ar fi pierdut dimineața, cînd trecea spre vale. Și pe cînd întreba niște femei din cătunul Manga, s-a pomenit cu Niculăiță, feciorul Gropescului, ăla de-i zice „Niculăiță Minciună", că l-ar fi găsit el în dreptul crucii Căminarului, că l-ar fi dus la tactul [1] jandarmeriei și l-ar fi dat în mîna șefului ; iar șeful cică habar n-are. Păgubașul, neștiind ce s-aleagă din ară-

[1] *Tact* — reședința unei instituții administrative din trecut.

https://biblioteca-digitala.ro

tările băiatului și din tăgada șefului, s-a plîns procurorului, care trebuie să pice...

Și iată-l sosește, singur, numai cu grefierul. Căpitanul de jandarmi care trebuia să-l însoțească lipsea, dus la București. Trage la primărie unde-l așteaptă păgubașul ; se supără că nu sunt veniți nici șeful de jandarmi, nici băiatul care zice c-a găsit banii ; dă poruncă să trimeată numaidecît după ei ; iar pînă la sosirea lor, cere lămuriri de la primar, de la notar, de la perceptor.

— De ! domnule procuror, vorbește primarul, știu eu ce să zic ? Asta vorbim și noi între noi de alaltăieri... Să mintă șeful ?... de !... Sumă mare... cinci mii patru sute de lei... Banul e ochiul dracului... Te pomenești... Dar iar mă gîndesc : să bagi pe om în pușcărie așa, pe vorba unui zănatic...

— Cum zănatic ? întreabă procurorul.

Răspunde notarul :

— Păi să vedeți, domnule procuror, băiatul ăsta e cam așa... cum să zic ?

— Cum îl cheamă ?

— Niculăiță Gropescu, dar lumea îi zice „Niculăiță Minciună".

— De ce ?

— I-a scornit așa o poreclă.

Procurorul, din ce în ce mai intrigat și nerăbdător, întreabă :

— Pe cine ați trimes după ei ?

https://biblioteca-digitala.ro

— Am trimes un vătăjel ; dar iată, vine șeful. Dacă binevoiți să-l ascultați.

Domnul procuror binevoiește.

Ușa se deschide și domnul șef intră, scoate capela, o ține cu mîna stîngă, lipită de sabie ; și, alăturînd călcîile zornăitoare, zice uitîndu-se drept în ochii procurorului :

— Trăiți !

Autoritatea superioară îl examinează de sus pînă jos. Constată că e același bărbat voinic, oacheș, de toată frumusețea în uniforma cu întreite galoane. Îl cunoaște de mult, și-l întreabă :

— Ce e, Albescule, cu chestia banilor ?

Domnul șef zîmbește, dar cu măsură (a ! cocoană Steluță, meșteră profesoară ești !) și răspunde :

— De ! domnule procuror, dacă credeți dumneavoastră că sunt eu în stare de așa ceva — și că trebuie...

Dar domnul procuror a venit să ancheteze ; și dumnealui, cînd vine să ancheteze, nu-i place vorbă multă. Dumnealui, cînd cel cărui îi pune vreo întrebare nu-i răspunde scurt și se lungește la vorbă, i-o taie. Din experiența dumnealui de doi ani a constatat că asta e cea mai bună sistemă. „Altfel nu mai isprăvești niciodată." De aceea taie vorba șefului și chiar îl înștiințează :

— Mie, te rog să-mi răspunzi scurt. Unde erai cînd a sosit păgubașul la reședința jandarmeriei ?

https://biblioteca-digitala.ro

— Eram acolo.

— Să vie Andreescu.

Păgubașul Andreescu vine de afară. Procurorul îl întreabă :

— Unde ai găsit pe domnul șef cînd te-ai dus la jandarmerie ?

— Să vedeți, domnule procuror... după ce m-a întrebat băiatul cum era portofelul meu și i-am spus că era negru, cu o zgîrietură la un colț...

— A ! pardon, pardon ! Mie ieri la parchet mi-ai spus că băiatul ți-a spus dumitale întîi cum era portofelul. Acum zici că dumneata i-ai spus lui... Uite ici în procesul-verbal...

— Să vedeți, domnule procuror...

— Ce să văz ? Mie, te rog să-mi răspunzi scurt : el ți-a spus dumitale întîi cum era portofelul, ori dumneata lui ?

— Eu lui.

Notarul înștiințează pe domnul procuror c-a sosit băiatul ; și domnul procuror, care e foarte curios să-l vadă, spune păgubașului și jandarmului să aștepte afară, și dă poruncă să i se aducă băiatul... Băiatul intră. E tras la față, cu o frunte largă, sub care sclipesc doi ochi negri, în care tremură parcă o licărire de friguri... Altfel foarte curățel...

Vătăjelul își explică întîrzierea :

— Nu vrea să vie, să trăiți, domnule procuror. Abia l-am adus.

https://biblioteca-digitala.ro

— De ce nu vreai să vii, mă băiete ?

Niculăiță ridică din umeri... A ! de marți după prînz s-au petrecut multe, pe care nu le-ar putea povesti cu șir Niculăiță. Mai ales cele petrecute pe dinăuntrul lui. Toate tremură, sclipesc și se sting nestatornice ca fulgerile.

... a ajuns la jandarmerie cu păgubașul și cu alți oameni după ei, între care parcă și primarul... Și a zis zîmbind : „S-a găsit păgubașul, domnule șef"... Și șeful a zis mirat : „Care păgubaș !"... Și el s-a uitat bine să vază dacă vorbește cu șeful, și a zis : „Păgubașul cu portofelul de l-am găsit lîngă crucea Căminarului... de vi l-am adus adineauri"... Și șeful a zis : „Ce, mă, visezi ?"... Și el s-a uitat la lume și s-a pipăit și a zis iar : „Adineauri cînd cînta cocoana Steluța pe pălimar"... Și domnul șef a răcnit : „Ce, mă, ești nebun ?..." Și el atunci a simțit că parcă i se rupe ceva în cap, înăuntru, și a zis, dar n-a zis cu gîndul să-l supere... a zis duios, ca din pragul unei mari primejdii : „Domnule șef, ori te poartă cum ți-e vorba, ori vorbește cum ți-e"... Și domnul șef l-a plesnit cu pumnul peste gură de l-a podidit sîngele... Și pe urmă nu mai știe, pînă unde a venit mă-sa și cu mama Paraschiva care-i descîntă și-i da să bea apă dintr-o oală nouă... Era pe prispa casei... Alături era parcă nea Pîrvu Miu și cu moș Grigore, vorbeau cu tat-su... Moș Grigore-l întreba : „Dar ție și mă-si cum de nu v-a spus nimic ? cum n-a dat fuga să vă

https://biblioteca-digitala.ro

spuie întîi vouă ?"... Nea Pîrvu a zis : „Cu ei nu s-a întîlnit, n-auzi ? dar fii-mi cum de nu i-a spus nimic ? c-a vorbit cu ea după aia"... Şi s-a întors nea Pîrvu cu faţa spre gard şi a întrebat : „Aşa e, Salomio?" Şi Salomia era urcată pe buştean lîngă gard, se uita speriată şi a răspuns : „Aşa e"... Şi el s-a sculat şi a răcnit odată : „Uite aici, cu mîinile amîndouă l-am ţinut — ca lemnul să i se usuce mîinile !" şi pe urmă iar nu mai ştie... Parcă a venit ieri primarul şi notarul şi s-a dus cu ei de le-a arătat unde a găsit portofelul, pe unde a sărit pîrleazul, pe unde a dat, pe unde s-a întors...

Astea tot le mai zăreşte Niculăiţă, că sunt lucruri trăite, văzute şi auzite... Dar ce nu mai poate zări e treptata pierdere a simţului realităţii pe care i-a adus-o îndoiala, neîncrederea tuturora... şi indignarea şefului, care nici n-a mai putut să se stăpînească... Sunt cîteva ceasuri de cînd nu mai e aşa de sigur c-a găsit în adevăr banii... Venind pe drum cu vătăjelul se silise să-şi orînduiască gîndurile şi să spuie cum s-a întîmplat, de la început...

— N-auzi, mă băiete, întreabă a doua oară domnul procuror, de ce nu vreai să vii ?

— De !...

— Cum de ! ? Faci o pîră contra unui om ; viu eu, procurorul, să cercetez faptul ; trimet după tine şi nu vrei să vii ? Ce fel de socoteală e asta ?...

https://biblioteca-digitala.ro

— De !...

— Cum te cheamă ?

— Gropescu Nicolae.

— Nu-ţi zice ţie lumea „Niculăiţă Minciună" ?

La asta nu se mai gîndise Niculăiţă. Aşa e ! !... Lui îi zice „Niculăiţă Minciună" ! ! Vezi dumneata ! ?...

— N-auzi ce te-ntreb ? Îţi zice lumea „Niculăiţă Minciună" ?

— Mi-o fi zicînd.

— Cum „mi-o fi zicînd" ? Îţi zice ; spune toată lumea. De ce ?

— De !...

— Iar „de" !... În sfîrşit... Spune cum e cu chestia banilor ?

Băiatul se codeşte : se sileşte să-şi adune minţile risipte... Vrea s-o ia de la început, cum şi-a făcut planul venind cu vătăjelul... Se freacă cu mîna pe frunte, înghite în sec... Procurorul aşteaptă...

— Uite, domnule... Cînd mi-a dat mie brutarul...

— Care brutar ?

— Brutarul de i-am vîndut lemnele în unsprezece lei, azi se-mplineşte o săptămînă...

— Ce-mi tot îndrugi mie de brutar ?... Ce are a face brutarul ?

— Să vă spui...

Şi Niculăiţă tace şi iar se sileşte să-şi adune minţile care se amestecă... Domnul procuror se uită cu

https://biblioteca-digitala.ro

luare-aminte la tremurarea mîinilor băiatului, la privirea lui rătăcită ; şi cum e om bun la inimă şi milos, şi cum a început să înţeleagă, după ce se uită în ochii primarului şi ai notarului, zice blînd :

— Spune.

— Cînd mi-a dat mie banii brutarul... de m-a mînat taica la tîrg cu lemnele... şi am văzut stelele...

Niculăiţă tace.

— Spune.

— Că întîi a vrut să-mi dea numai zece lei şi jumătate, dar pe urmă... Ghiţică al popii mi-a scornit mie porecla, că el nu crede că ia bărzăunul păiajene....

În capul domnului procuror s-a făcut lumină deplină. Nu mai încape îndoială... Se vede cît de colo. Deci ca să nu piarză vreme multă îl opreşte din povestire şi-i zice să mai aştepte afară. După ce băiatul a ieşit, zice celor de faţă :

— Bietul băiat.

— Eu ce vă spuneam, domnule procuror ? zice notarul.

Procurorul stă pe gînduri. Se gîndeşte matur !... Aseară la club unde se vorbea de acest caz, Mitică Ionescu, avocatul, zisese : „Te pomeneşti că reclamantul n-a pierdut nici un ban şi-şi pregăteşte vreun faliment“... Şi cazuri de astea cunoştea destule domnul procuror... Nu mai departe, cazul de deunăzi cu Daradan... Dar atunci băiatul ? Dar aşa

https://biblioteca-digitala.ro

e... băiatului îi spusese o femeie că un om a pierdut un portofel pe care-l caută. Asta a mărturisit-o păgubașul de ieri ; iar cum era portofelul a mărturisit adineauri păgubașul că i-a spus-o chiar el... După matură gîndire domnul procuror face : „hm" și întreabă pe primar :

— Cît e d-aici pînă la spitalul din Dălgeni ?

— Patru kilometri.

— Spune birjarului să înhame caii și să se ducă un vătăjel cu scrisoarea pe care o s-o scriu eu acum, s-o dea doctorului... Să-i spuie și din gură că-l aștept aici, să vie neapărat...

Și domnul procuror scrie repede : „Doctore dragă... Urcă-te în trăsură și vino imediat pînă aici... Un caz curios de autosugestie, de telepatie, de *pseodomanie*. Cum însă nu vreau să-mi asum singur responsabilitatea, am neapărată nevoie de avizul unui om competent ca dumneata. La revedere. Vino neapărat că am să-ți povestesc ceva nostim despre Nineta."

*

Tatăl lucrează la gluga de coceni. Mama, uitîndu-se din cînd în cînd spre prispă, mătură prin bătătură : să fie curat, că vine popa Alecu. I-a poveștuit lumea să cheme popa să citească o moliftă... Descîntecele mamei Uții nu mai ajută la nimic, și

https://biblioteca-digitala.ro

mai rău îl îndîrjește vorba ei blîndă : „Niculăiță mamă, nu te mai gîndi la banii ăia, maică... o fi fost vreo vrajă... ți s-o fi părut — farmece, fir-ar pe pustii locuri“...

Niculăiță stă pe prispa casei ținîndu-și între palme tîmplele care-i zvîcnesc și se gîndește și nu poate să-nțeleagă de ce i-au băgat degetul în gură și doftorul și domnul procuror...

Cum o să priceapă Niculăiță, cînd nici ceilalți care erau de față n-au priceput ?...

Doctorul, după primirea scrisorii procurorului, luase cu dînsul volumul de medicină legală a lui Vibert și pe tot drumul citise partea referitoare la cazurile de *pseodomanie*, atît de frecventă la copii, și văzuse că e o manie care se vindecă, dacă nu cumva e o primă manifestare a unei nebunii care are să progreseze... În *speță*, după ce ascultase pe băiat, pe ceilalți oameni, între care și pe moș Grigore, venit și el la primărie, își făcuse convingerea deplină. Nu mai încăpea nici o îndoială că era vorba de *prodromele* unei alienațiuni în toată regula : vorbă fără șir, oareșcare temperatură, halucinații, lighioni, pisică pe care o aude ciripind, caz tipic... De aceea, după ce sfătuise pe părinții băiatului să se poarte blînd cu dînsul, aducîndu-și aminte de o dovadă peremptorie, chemase din nou pe băiat, îl pusese să caște gura și, pipăindu-i cerul gurii cu degetul arătător, zisese procurorului : „Uite,

https://biblioteca-digitala.ro

bagă degetul și pipăie... mai la stînga... Simți o protuberanță a palatului ?“ „Da“, răspunsese procurorul complect edificat. Această ultimă dovadă, venită după explicările doctorului, ilustrate cu citațiuni din autorul la-ndemînă, risipiseră toate îndoielile domnului procuror. Urcîndu-se în trăsură se felicitase de admirabila idee ce avusese de a trimete după doctor și, înduioșat de vădita și zgomotoasa deznădejde a păgubașului, dase poruncă primarului, notarului, șefului, încet, ca să nu fie auzit de grupul de oameni, care stau mai deoparte : „În orice caz, voi supravegheați. Vedeți dacă vreunul face cheltuieli mai mari decît de obicei...“

Niculăiță stă pe prispă dus pe gînduri, cu tîmplele-ntre mîini... Deodată sare în sus... Și-a adus aminte că jumătatea de coală din care făcuse fișicele i-a rămas în buzunarul cojocului... Și i se pare că aceasta ar fi cea mai puternică dovadă de găsirea banilor. Dă fuga în odaie și caută prin buzunare, caută... Și negăsind hîrtia iese în curte și începe să strige la surori, prinde pe frati-su Ilie și-l bate peste mîini :

— La ce mi-ai umblat în buzunarele cojocului ? la ce, hai ? la ce umbli în alea ale mele ?...

Copilul țipă. Mama cheamă în ajutor pe bărbatu-său și amîndoi îl cuprind, unul de-o mînă, altul de alta. Dar el înjură cu ochii turburi și se zbate... De

https://biblioteca-digitala.ro

pe prispa casei de alături, Salomia se uită cu groază, închinîndu-se.

În așa stare îl găsește popa Alecu. El a mai văzut de astea și, știind puterea de vindecare a rugăciunii, își petrece patrafirul și începe să citească : „Domnului să ne rugăm, Dumnezeul Dumnezeilor și Domnul Domnilor, făcătorul cetelor celor de foc și lucrătorul puterilor celor fără de trup, meșterul celor cerești și al celor pămîntești, pe carele nimenea din oameni nu l-a văzut, nici poate să-l vază"...

Niculăiță suspină adînc și zice cu amărăciune :

— Lăsați-mă.

Părinții îl lasă și el se duce de se așează cuminte pe prispă... De acolo se aud numai parte din cuvintele pe care le citește preotul, restul se pierde într-un murmur ușor : „...blestemu-te pe tine duh necurat cu Savaot... și cu toată... Adonai... Eloi... blestemu-te pe tine... adîncurile cele de pre sub cer... blestemu-te... Gomorenilor... și cu piatră pucioasă l-a ars... blestemu-te... teme-te, fugi, fugi"...

•

Niculăiță nu mai poate dormi ; iese în curte. E seară, tîrziu... Măcar că bate un vînt rece, cerul e limpede sticlă. Luna scapătă, colo, peste crestele

https://biblioteca-digitala.ro

prunilor boierești. Vîntul face să tremure așa sclipirea stelelor ?...

Și cum stă Niculăiță așa în curte, lîngă gardul lui Pîrvu Miu, se deschide binișor ușa vecinului... coboară treptele o umbră care se îndreaptă încoace... E Salomia. O cunoaște și orb de-ar fi, de pe pas. Trece între casă și gard spre grădină. Acum e la doi pași de el.

— Salomio ! cheamă el duios ca un cîntec.

Fata dă un țipăt și se lipește de peretele casei, privindu-l cu spaimă.

— Salomio, nu-ți fie frică... N... n... nu sunt nebun, Salomio... Și nu vreau să-ți fac nici un rău, Salomio...

Ea se uită cu ochii mari, în care nu mai e nici o umbră de batjocură, ci numai groază, și zice tremurînd :

— Fugi, Niculăiță, mi-e frică de tine... mi-e frică de tine !... Și fuge înspre grădină.

*

Cele două umbre care peste un ceas, în fundul grădinii lui Pîrvu Miu, stau alături șoptind, sunt Salomia și Petrică a lui Stan Pașalan.

— Mă, stai binișor... Să știi că mă supăr. Ce ciorile ! Prea mă strîngi tare... Ce, eu sunt de fier ?

https://biblioteca-digitala.ro

— Ba nu ești de fier, neică, ești de carne, trupșorul tău de carne e... și numai să-l mîngîi aș vrea ! dar cînd te cuprind în brațe, parcă tot mi-e frică să nu mi te fure altul, și atunci îmi vine să te strîng, să te fac mică, să...

— Ia !

— Ce e ?

— N-ai auzit ?

— Ce ?

— Parc-a oftat cineva.

Ascultă amîndoi cu luare-aminte ; dar nu se aude decît vîntul.

— Ți s-a părut.

Nu i s-a părut, dar femeia aude mai de departe... Cel care a oftat, acum se duce repede. Încotro se duce îl mînă niște cuvinte auzite de mai multe ori, dar auzite unde ?... la școală ? la biserică ?... cuvinte care dormeau în partea întunecată a minții lui și care acum, de cîteva ceasuri, au ieșit la lumină și-i sună mereu la ureche : „Veniți cu mine cei osteniți și împovărați și eu vă voi odihni pre voi...“

Îl cheamă cuvintele acestea de colo, din culmea pe care stă ridicată crucea Căminarului... Ajuns sub cruce, își descinge betele de la brîu, le sărută și plînge, plînge... Apoi se uită în sus și de jur împrejur. Tremură stelele. Suflă vînt rece... Nu mai sunt nici lăcuste, nici greieri... au murit toate de frig...

Du-te cu bine, Niculăiță, și Dumnezeu să te ierte...

https://biblioteca-digitala.ro

Peste o săptămînă, cînd gîndaci de care n-a văzut niciodată Niculăiță îi vor mînca ochii lui negri, frumoși și iscoditori, se vor gîndi și vor vorbi despre dînsul fiecare după cum se va pricepe.

Cuconu Epaminonda, ca vrednic urmaș al lui Platon și al lui Aristot, va explica proprietarului, care va fi citit în gazetă că la moșia dumnealui s-a spînzurat un băiat :

— Da, da, a lui Andrei Gropescu... Era nebun, săracu... Dacă ve aduțeț aminte, un baețel frumusel... udata la Simpetru, la imparțirea de premiile... Tocmai me vurbeam cu nevasta... Eu crede invațatura l-a zmintitu... De la fasolica lu' tat-so udata la invațatura multa, astă aduțe utrava in sindzele...

Proprietarul, după matură gîndire, o să răspunză :

— Asta așa e.

Salomiei o să-i fie urît uitîndu-se în curtea de alături, de unde va lipsi cu cine să-și treacă vremea pînă la întîlnirea cu Petrică...

Neica Andrei, uitîndu-se la grămada de bulumaci de sub șopron, o să se gîndească cu durere că zăbrelele nu sunt isprăvite toate și c-o să trebuiască să ducă iar în pod sculele lui moș Sandu...

Iar biata mama lui Niculăiță o să se bată cu pumnii în cap pe prispa casei, jelindu-se :

https://biblioteca-digitala.ro

— Că era bun și blînd și nimănui nu-i făcea nici un rău... că dacă-i ziceam să taie o pasere, zicea: „Dă-o, maică, lui moș Grigore, că eu nu pot...“ Lume, lume ticăloasă...

Dar ori că și-ar zice ei *ticăloasă*, ori c-ar zice lumii, dreptate n-ar avea. Că ea ce vină are? Iar lumea de două mii de ani tot s-a îndreptat. Că azi oamenii, dacă nu ești la fel cu dînșii, nu te mai răstignesc ei cu cruzime, ci (mai ales dacă nu le ești o prea mare primejdie), te aduc fără multă răutate, ba poate chiar cu compătimire, să te răstignești singur... Și tot e o îndreptare...

Viața românească, VI, 1911, nr. 4 (aprilie), pp. 5—24.

PRIVIGHETOAREA

— Ce ai, nene Iorgule? Parcă ai fi supărat.

— E!...

— Ba nu, zău, ți s-a întîmplat ceva?

— Mi s-a întîmplat o ticăloșie... Nici nu știu cum să-ți spui... Știi că prin fundul curții mele trece iazul, iazul morilor. Cînd n-am ce face, dau cu undița la pește. Am acolo, în stînga scării (c-am făcut o scară

https://biblioteca-digitala.ro

pentru scăldat), o adîncătură, în care arunc în toate serile cîte o bucată de mămăligă, ori cîte un pumn de grîu fiert : nadă la peşte... Şi uneori, cînd e apa merie [1], mai ales acuma primăvara, se dă bine şi prinz... nu cine ştie ce peşti mari, dar în sfîrşit : cleni, mrene... Am prins de multe ori şi mai măricei — aşa, cît un cuţit de masă obişnuit... Tu nu eşti pescar ; n-ai dat cu undiţa niciodată... E plăcut... La mine acolo, e frumos de tot : o umbră deasă şi răcoroasă, şi apa aia care curge lin printre sălcii pletoase... Să vii odată să vezi... Acum, eu am undiţe sistematice, de se strîng, se fac baston ; dar aici în iaz nu le întrebuinţez, că prea sunt lungi... Iau cîte o nuia de alun, îi pun aţă, plumb şi cîrlig, şi gata ; iar cînd plec de acolo, înfăşor aţa pe nuia şi o bag într-un tufiş de richită. În tufişurile astea şi în sălciile de pe marginea iazului vin privighetori şi cîntă toată noaptea... Foarte de multe ori, cînd stau liniştit la pescuit, vin săracele pînă lîngă mine, aproape de tot, să le prinzi cu mîna, parcă ar fi oarbe : umblă după ouă de furnici şi după rîme... Ce e azi ? Joi. Alaltăseară, marţi, a venit pe la noi căpitanul Delescu cu nevastă-sa şi am stat cu toţii în pridvor să le ascultăm. Nu cînta una, cîntau zece, cincisprezece ; răsuna tot zăvoiul... Şi cum era o lună ca ziua şi mirosea liliacul... am petrecut o seară... să-l întrebi pe el... Mai ales una, chiar în grădină la mine, într-o salcie pletoasă, cînta... Doamne, Dumnezeule !...

[1] *Meriu, mieriu* — albăstriu.

https://biblioteca-digitala.ro

De cîte ori începea, făcea într-un fel nou. Încă Victoriţa, nevasta căpitanului, luase un condei, să însemne cu vorbe toate felurile de sunete pe care le scotea. Uneori făcea : fi, fi, fi, tiha ! tiha ! tiha ! chiau ! chiau ! chiau ! clings !... iar cînd isprăvea într-o cascadă de triluri, zău dacă nu-ţi venea s-o aplauzi ca pe-o primadonă... Şi din crivină îi răspundeau altele şi altele... Frumoasă seară am petrecut, n-am s-o uit niciodată ! Şi ne întrebam cu toţii : dacă o fi adevărat că toate vieţuitoarele de pe pămînt se trag dintr-o tulpină şi că s-au deosebit unele de altele numai silite de împrejurările deosebite prin care au trecut — ce fel de împrejurări au fost alea care au putut sili privighetoarea să ajungă să cînte aşa, iar cîrsteiul, bunioară, să hîriie, ca un ceasornic de buzunar cînd îl întorci ? Mare taină ! E !... Pe la douăsprezece ne-au plecat mosafirii, iar nevasta căpitanului, după ce ne a zis nouă „bună seara", a făcut bezele înspre salcia pletoasă, strigînd : „La revedere, puică, pe mîine seară !"

Şi au venit şi aseară ; dar în salcie nu mai cînta privighetoarea... Se auzeau în zăvoi, dincolo, peste iaz, o mulţime ; aici însă nu... Ne gîndeam că poate şi-a găsit soţia şi s-o fi dus după ea în zăvoi ; şi ne sileam s-o recunoaştem de pe cîntec ; dar, ori că era prea departe şi nu puteam deosebi toate sunetele, ori că nu cîntă toate la fel ; dar lucru hotărît, lipsea un sunet ; n-auzeam pe nici una făcînd : clings ! clings ! Asta

https://biblioteca-digitala.ro

nu-l auzeam, și să vezi de ce... Azi-dimineață, neavînd treabă, mă scobor la gîrlă. Lăsasem în ajun undița acolo într-un tufiș... O caut : nimic. Zic : să știi că mi-a furat-o cineva. Cînd mă uit mai bine, o văz mai departe pe jos. Dau s-o ridic : ața deșirată de pe băț și încurcată în richită. Mă iau după fir și ce să văz ? Parcă și acuma mi se sfîșie inima... Lăsasem rîma în cîrligul undiței ; și biata privighetoare, umblînd după demîncare, a înghițit cîrligul !... Sărăcuța ! cît trebuie să se fi zbătut, cît trebuie să se fi chinuit !... Acuma sta moartă, cu aripioarele întinse, iar pe ochișorii ei, ca două mărgele negre, năpădiseră furnicile... Pre legea mea ! Sunt așa întîmplări absurde, care-ți turbură mintea, îți zdruncină credința... Auzi dumneata moarte : cu cîrligul înfipt în gușulița aia care scotea sunetele alea dumnezeiești ! Auzi dumneata, cum am răsplătit eu păsărica aia nevinovată, pentru că ne desfătase cu viersul ei ! Cînd mă gîndesc, îmi vine nebunie ; dar știi, nebunie !... Ah ! ochișorii ăia negri pe care năpădiseră furnicile !...

Viața românească, V, 1910, nr. 10 (oct.), pp. 17—18.

https://biblioteca-digitala.ro

GHEORGHIȚĂ AL ANGHELINII

Pictorului Ștefan Popescu

Nu făgăduiți niciodată ceva, decît după matură chibzuire. Cine făgăduiește cu ușurință, adesea fără voia lui săvîrșește un păcat. Cel ce vine să-ți ceară ceva e mînat fie de-o mare nevoie, fie de-o vie dorință. Dumneata îi făgăduiești, într-o doară, ca să scapi ; iar el își clădește pe vorba dumitale planuri, iluzii, a căror risipire, în ceasul în care vede că nu te ții de cuvînt, îi poate pricinui adîncă durere.

Eu, care de multe ori am avut din pricina asta chinuitoare remușcări, mă vindecasem de acest cusur. Am făcut într-o zi jurămînt să nu mai făgăduiesc pripit ; dar, cu tot jurămîntul, în vara trecută am căzut iar în păcat.

Să vedeți.

Împreună cu doi buni prieteni, nedespărțiți tovarăși de pescuit, am fost spre sfîrșitul lui iunie la lacul *Ucigașului* [1] de la Cheile Bicazului. Ați fost vreodată

[1] Lacul-Roșu.

https://biblioteca-digitala.ro

pe acolo ? Nu ? Păcat. E unul din cele mai încîntătoare din multele colțuri de rai ale țării noastre. Închipuiți-vă, în munți, la o înălțime de 1 300 de metri, un lac de trei-patru ori mai mare decît parcul Carol, făcut prin prăbușirea unor stînci, care au închis valea unui izvor. De jur împrejurul lacului cu apa ca lacrima, munți îmbrăcați în brazi seculari și stînci uriașe de toate culorile curcubeului. Admirabil loc pentru o stațiune climaterică, și de iarnă și de vară.

La un ceas de la sosire, după ce ne-am descărcat lucrurile din automobil și am orînduit unde o să mînem noaptea, am plecat la pescuit, fiecare în altă direcție, ca să nu ne stînjenim unii pe alții...

Cum mergeam așa, purtînd geanta, undița și minciocul, la o cotitură mă întîlnesc cu un cioban, însoțit de un băiat ca de doisprezece ani.

— Sunt păstrăvi p-aici, mă vere ?

— Sunt, dar nu p-aici, mai încolo, spre coada rece.

— Și unde e coada rece ?

— Vă duc eu, răspunde grăbit băiețașul, și întinzînd mîna : dați-mi mie minciocul, să-l port eu.

— Dar tu treabă n-ai ?

— N-am ; am dus niște brînțe [1] la stînă și acum mă înapoiez spre casă. Și întorcîndu-se spre cioban : Bădie, te rog, spune matale măicuții să n-aibă grijă de mine, c-am rămas aici cu un boier, să-i ajut la pescuit.

[1] *Berbință* — bărbînță, vas de lemn pentru lapte și brînză.

https://biblioteca-digitala.ro

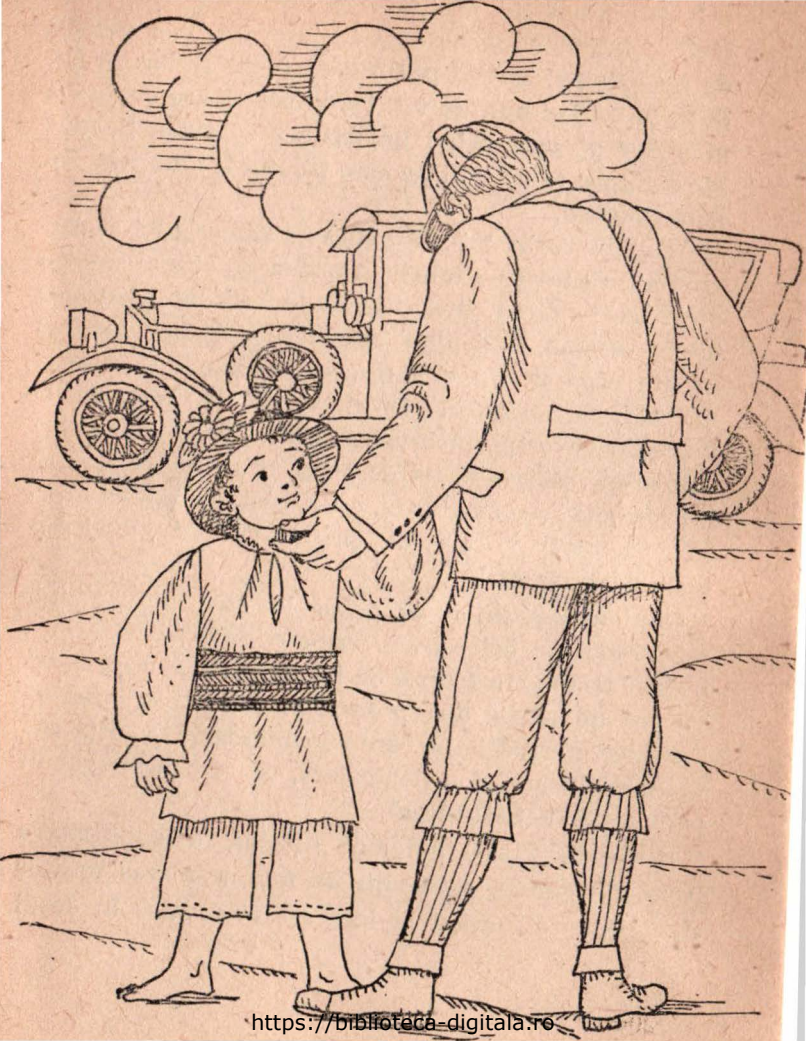

https://biblioteca-digitala.ro

Îi dau minciocul, mulțumit de această tovărășie dorită : e întotdeauna bine să fii întovărășit la pescuit de un băietan, care-ți poate fi de mare ajutor. Și mă duce la un loc bun de tot. De la prima aruncătură a mușteloi pe apă, prind un păstrăv zdravăn. Îl aduc binișor spre minciocul pe care băiatul îl mînuiește cu mare dibăcie.

Aflu din vorba lui : că-l cheamă Gheorghiță al Anghelinii, că tat-su a murit în război, că el e al șaselea fecior și c-a făcut cinci clase de țară. Și pe măsură ce trece vremea, îmi dau seama ce minunat tovarăș mi-am căpătat. Cu cîtă tragere de inimă și dibăcie mă slujește, sărăcuțul ! De cîteva ori s-a urcat, sprinten ca o veveriță, în brazi, ca să-mi descațe muștele prinse în crăci — și tot de atîtea ori a intrat pînă în brîu în apa rece ca gheața, ca să poată prinde în mincioc păstrăvii pe care, din pricina stîncilor, nu-i puteam aduce la mal.

Cînd ne-am întors la prînz la casa pădurarului, mi-a cerut un briceag cu care a curățat păstrăvii, i-a învelit frumos în frunze de brusture ; a alergat la izvor să ne aducă apă proaspătă, și-n loc să stea să mănînce merindele pe care i le întindeam, a cerut nevestii pădurarului o donicioară, cu care a alergat în pădure, să ne caute fragi.

Seara, fără să-l îndemne nimeni, a adus cîteva brațe de lemne, a îngrijit de foc, ne-a tras tuturor cizmele, le-a curățat și le-a așezat frumos în dosul

https://biblioteca-digitala.ro

cuptorului ; a întins o sfoară de la balamaua ușii pînă la fereastră, a spînzurat pe ea hainele ; și n-a plecat să se culce în fînul din podul grajdului decît după ce s-a încredințat că nu mai aveam nevoie de absolut nimic.

A doua zi, cînd se îngîna ziua cu noaptea, tot el a venit să ne trezească, ciocănind cu sfială în geam.

*

...Și cum stă alături de mine, îl aud oftînd.

— De ce oftezi, mă Gheorghiță ?

El se trezește rușinat :

— Ce, oftai ?

Rîcîie cu bățul minciocului pămîntul dinaintea lui și fără să ridice ochii :

— Îmi pare rău că automobilul nu e al matale...

— De ce ?

— Mi-a spus șoferul că domnul doctor și-l duce singur, n-are nevoie de ajutor... Să fi fost al matale, poate mă luai ajutor...

— Dar ce, tu ai vrea să te faci șofer ?

— Tii ! tare mi-ar fi drag... Matale n-ai automobil ?

— N-am.

— Păcat !

— Zi, d-aia oftași ?

— Păi...

https://biblioteca-digitala.ro

Mă uit la el. Abia acum bag de seamă ce copil frumos e, cu ochii lui inteligenți, negri ca două picături de păcură. Sărăcuțul, cum aș vrea să-l ajut...

Nu știu cum sunteți dumneavoastră. Dar eu mă înnebunesc după băiețașii de seama asta, cînd nu mai sunt copii și nici nu sunt încă oameni ; mai ales flăcăiașii ăștia de la țară.

Băiețașii de la oraș, de seama lui Gheorghiță, sunt de obicei prea deștepți, prea isteți, prea știu multe... Știu eu ? Discuțiile auzite în casa părinților, articolele citite prin ziare, unele filme de cinematograf, lipsa contactului cu frumusețile naturii, otrava care plutește în atmosfera orașelor, toate astea la un loc le prăpădesc frăgezimea sufletului. Flăcăiașii de la țară sunt negreșit mai puțin iscusiți, mai neînvățați, dar le rămîne parcă sufletul mai curat.

Eu, unul, vă mărturisesc că-mi place grozav să stau de vorbă cu ei. După o jumătate de ceas îmi simt sufletul primenit...

— Matale, eu zic, că trebuie să ai mulți prieteni care au automobil... Poate cunoști vreunul care să aibă nevoie de șofer...

— Știu eu ? să vedem... poate...

La acest răspuns, care totuși nu cuprinde nici o fărgăduială, copilul ridică ochii, înfloriți de bucurie și de fericire.

— Mie nu mi-ar trebui leafă... Aș munci numai pe mîncare și pe îmbrăcăminte.

https://biblioteca-digitala.ro

— Dar bine, tu eşti prea mic, prea crud.

El răspunde ofensat :

— Sunt de doisprezece ani, merg pe treisprezece.

— Dar maică-ta ce zice ? Te-ar lăsa ?

— Maica ?... Ei ! de cîte ori zice ea : „Cum n-ai şi tu noroc, măi Gheorghiţă, ca Vasilică al lui Boian ?" E un băiat de la noi... n-a făcut decît trei clase... Şi l-a luat un boier de la Braşov, întîi ca ajutor... Şi acum e şofer... Eu am învăţat cinci clase, şi acum... stau aşa... mă prostesc cu vitele la păşune...

E în vorba lui, în privirea lui, în toată înfăţişarea lui, un fermecător amestec de gravitate şi de drăgălăşie...

Sărăcuţul, cum aş vrea să-l ajut...

Mă gîndesc că deşi n-am automobil personal, aşezămîntul de care atîrn are... L-aş lua cu mine la Bucureşti şi aş stărui să fie primit ca ajutor de şofer... De locuit ar locui la mine... Lucrul îmi pare foarte uşor de realizat... Dorinţa mea de a-l ajuta îmi ascunde toate piedicile, toate obiecţiile ; iar oftatul lui : „ce mare pomană ţi-ai face matale cu mine !" îmi înlătură orice rest de codire.

— Bine, măi Gheorghiţă, dacă e aşa, te iau cu mine la Bucureşti.

El îmi ia mîna, mi-o sărută şi întreabă :

— Dumneavoastră cînd plecaţi ?

— Mîine dimineaţă.

https://biblioteca-digitala.ro

— Cîte ceasuri sunt ?

Mă uit la ceas :

— Opt și jumătate.

— Eu mă duc să spui maichii ; să mă-mbrac și să-mi iau ceva primeneli. Matale mă aștepți aici, că eu peste două ceasuri sunt îndărăt...

Uite așa m-am legat să aduc în București pe Gheorghiță al Anghelinii din Bicaz.

*

Nu se împliniseră două ceasuri, cînd s-a întors, gătit frumos, curat, cu pălărie nouă, cu cămășuța ca fuiorul, cu cojocel înflorat și cu ghete noi, însoțit de mamă-sa, o femeie pe a căreia față ofilită se vedeau rămășițele unei frumuseți prăpădite. S-a oprit la cîțiva pași de mine, a îngînat mîrîit : „'nă ziua" și, după ce cîtăva vreme m-a privit cercetător, căutînd să deslușească din înfățișarea și din chipul meu cu ce fel de om avea de-a face, a adăogat :

— Săru' mîna.

Zic :

— Va să zică, îl lași să ți-l iau la București ?

Ea a stat nițel în cumpănă ; dar Gheorghiță a răspuns repede :

— Mă lasă ; de ce să nu mă lase ?

Zic :

https://biblioteca-digitala.ro

— Nu te-ntreb pe tine, o întreb pe mă-ta.

Femeia s-a șters cu colțul maramei la gură, pe urmă, înaintînd pînă lîngă mine, mi-a luat mîna și, dregîndu-și glasul :

— Îl las, domnule, dar să ai milă de el, că e crud.

Gheorghiță nu-mi dă pas să răspund și zice :

— D-asta să n-ai mata grijă, măicuță, că eu știu ce fel de om e domnu.

— Dar de unde știi tu, mă ? l-am întrebat eu.

El a clătinat din cap a om sigur de ce spune :

— Știu eu.

Am asigurat pe femeie c-o să mă port cu el părinteşte, i-am spus că în fiecare lună o să-i trimet prin poștă, deocamdată cîte trei sute de lei. Ea s-a dat să-mi sărute mîna, pe urmă și-a cuprins copilul în brațe și, sărutîndu-l, îl povățuia să nu iasă din vorba mea și să mă slujească cu credință.

El îi ștergea ceva de pe obraz :

— Lasă, măicuță, să vezi matale, cînd m-oi întoarce eu ca Vasilică al lui Boian.

După ce a plecat, mi-am adunat sculele de pescuit și am pornit cu Gheorghiță spre gazdă, unde mă așteptau tovarășii cu dejunul.

— Dar ce te-ai gătit așa, mă Gheorghiță ? l-a întrebat doctorul.

Am răspuns eu în locul lui :

— Îl iau cu mine la București.

https://biblioteca-digitala.ro

Doctorul a ridicat sprîncenile a mirare ; iar Gheorghiță și-a așezat bocceluța pe prispă, a cerut nevestii pădurarului donicioara și a plecat fuga în pădure, să ne culeagă fragi.

Pe cînd mîncam, doctorul zice :

— Adevărat ? Iei băiatul la București ?

I-am explicat că mai demult aveam intenția să caut pentru automobilul așezămîntului un ajutor de șofer, și, fiindcă copilul îmi spusese că visul lui era să ajungă șofer, m-am hotărît să-l iau pe el.

Șoferul doctorului, care ne servea la masă, zice :

— D-aia mă întreba el azi-noapte dacă aveți și dumneavoastră automobil și ce fel de om sunteți. Mă întreba : „Ce fel de om e boieru ăsta ? O fi bătînd rău cînd îi greșește cineva ceva ?“ Și cînd i-am spus că sunteți om bun, nu mai putea de bucurie.

— Nu știu dacă faci bine... a zis doctorul la o vreme.

— De ce ?

— Știu eu ?... poate că greșesc ; dar eu în locul dumitale nu l-aș lua.

— De ce ?

Ca să nu priceapă șoferul, doctorul îmi răspunse în franțuzește :

— Eu nu m-aș putea hotărî atît de ușor să smulg un băiețaș de la țară și să-l duc în București, mai ales ca să-l bag în corporația celor mai ticăloși oa-

https://biblioteca-digitala.ro

meni... Dar... în sfîrșit... dacă ai hotărît așa... loc în automobil e... și pentru el și pentru boccelușa lui.

După cîtăva vreme de tăcere, doctorul adăogă :

— Îl iei cu dumneata în vilegiatura de două luni, de care ne vorbeai ?

Această întrebare a doctorului a fost ca o ridicare de cortină, îndărătul căreia îmi apăru toată realitatea, pe care dorința mea de a ajuta pe Gheorghiță mi-o ascunsese.

Și realitatea era așa : ne găseam la sfîrșitul lui iunie. Peste trei zile șeful așezămîntului pleca în străinătate, de unde nu se întorcea decît pe la mijlocul lui septembrie ; eu de asemenea plecam din București, pentru două luni, într-o stație climaterică. Șeful luase dispoziția ca, în ajunul plecării sale, automobilul, care avea nevoie de reparații radicale, să fie băgat într-un atelier, de unde nu trebuia scos decît în ajunul întoarcerii sale din străinătate...

Fără să vreau mă întorsei brusc spre direcția în care pierise Gheorghiță, ca pentru a-l striga.

Dar de ce să-l strig ? De ce ?

Ca, după ce îi făgăduisem că-l iau, după ce alergase să se îmbrace, după ce își luase rămas bun de la maică-sa, acum să-i spui că nu-l mai iau ? Căci era lămurit că nu-l puteam lua. Cum și cui l-aș fi putut lăsa singur timp de două luni în București ?

https://biblioteca-digitala.ro

Din clipa aceea nimic din frumusețile raiului în care ne găseam n-a mai putut pătrunde în mintea și în inima mea, frământate numai de căutarea chipului în care aș fi putut să-i spui că pregătirea și bucuria lui fuseseră zadarnice.

Doctorul m-a sfătuit într-un fel, celalt prieten într-altul. Dar amîndouă sfaturile mi-au părut absurde, ridicole. Nici unul nu putea, nici să explice, nici să scuzeze această bruscă revenire asupra hotărîrii mele. Ce era de făcut ? Vă jur că nu exagerez spunîndu-vă că mă găseam în starea unui bolnav, care-și mută perna de la un capăt al patului la altul, ca să se răcorească.

În vremea asta Gheorghiță s-a întors cu donicioara de fragi — a mîncat în grabă și acum ajută pădurarului la afumatul păstrăvilor. Îl auzeam :

— Bade Niculae, nu e așa ? Pe urmă, după ce s-o afuma bine, să punem pe foc un braț de urzici, că fumul de urzici vine de le dă un glanț [1] : se fac ca de aur... Așa îi face badea Sandu.

Acum e lîngă șofer. Se învîrtesc împrejurul mașinii. Are în mîna stîngă un notes mic, în dreapta un plaivaz. Întreabă pe șofer cum se cheamă diferitele părți ale mașinii, moaie plaivazul în gură și înseamnă în notes.

[1] *Glanț* — luciu.

https://biblioteca-digitala.ro

Îmi face rău. Ca să nu-l mai văd, pe cînd tovarășii mei dorm, îmi iau undița și plec, spunîndu-i răstit să rămîie la afumătoare, că n-am nevoie de el...

*

Nimic n-am putut prinde ; iar spre seară, cînd mă-ntorc, îl găsesc lucrînd cu zor la împletitul hîrzoabelor de cetină, în care vor fi puși păstrăvii afumați.

— Mă, dar dibaci ești, mă Gheorghiță, la toate te pricepi, zise pădurarul, parcă într-adins, ca să-mi rîcîie mie inima...

*

Abia tîrziu, spre ziuă, după lungi frămîntări și zvîrcoliri, mi s-a arătat chipul în care să-l vestesc că nu mai pleacă cu noi.

Cînd m-am trezit, era pe prispă — ajuta șoferului la adunatul lucrurilor.

Geamul era deschis — mă putea auzi.

Prefăcîndu-mă că nu-l văd, am zis doctorului :

— Doctore, ce vis ciudat am visat azi-noapte. Se făcea că mă întorceam de la pescuit, și ici, lîngă capul podiștii, îmi iese înainte Maica Domnului, așa cum e zugrăvită în biserică : frumoasă, cu un cerc de lumină împrejurul capului. Numaidecît am cunoscut-o și mi-am scos șapca din cap... Nu vedeam pe

https://biblioteca-digitala.ro

Gheorghiță, dar îl simțeam cum asculta. Maica Domnului a făcut un pas spre mine și m-a întrebat : „Vrei să iei pe Gheorghiță cu dumneata ?“ Zic : „Da.“ Ea mi-a răspuns, clătinînd din cap : „Să nu-l iei, că moare pe drum“. Am rămas încremenit. Zic : „Va să zică să nu-l iau niciodată ?“ „Ba da, mi-a răspuns Maica Domnului. Altă dată poți să-l iei, dar acuma nu, că moare pe drum“... Și a pierit, iar eu m-am deșteptat...

Băiatul a ciocănit în ușă.

— Intră ! am strigat, și dînd cu ochii de el zic : Mă Gheorghiță, știi ce vis ciudat am visat azinoapte ?

El răspunde cu un glas obosit :

— Am auzit...

Pe urmă, după ce își mușcă degetul arătător de la mîna stîngă :

— Și zici matale c-avea cerc de lumină împrejurul capului ?

— Da, întocmai cum e zugrăvită în biserică.

— Dar nu e așa ? a spus că altă dată poți să mă iei.

— Da, i-am răspuns, altă dată te iau neapărat.

Am scos cîteva parale, i le-am pus în mînă și l-am sărutat pe frunte.

Băiatul s-a uitat la bani, s-a uitat de jur împrejur, și-a mușcat buza de sus, și-a mușcat buza de

https://biblioteca-digitala.ro

jos și pesemne făcîndu-și socoteala că n-ar fi putut asista cu destulă liniște la plecarea automobilului :

— Eu mă duc, că plînge maica degeaba după mine...

...Și m-ai fi așteptînd și acuma, Gheorghiță al Anghelinii.

Viața românească, XX, 1928, nr. 4 (aprilie), pp. 5—12.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Pentru graiul cuminte și adeseori glumeț al țăranului moldovean, Creangă este recunoscut ca model. Alături de el, Caragiale a ridicat la valoare literară vorbirea tipică a inculților și semiculților din orașe cu ridicolul lor, precum și expresiile de spaimă și de cruzime a celor de la sat *(Năpasta, Făclia de Paști)*. D-l Brătescu-Voinești se apropie de ei prin înfățișarea firească a tot ce a rămas mai sănătos, după amețeala atîtor inovații pripite, în pătura de mijloc a societății noastre.

Icoanele acestei vieți, îndeosebi provinciale, sînt descrise cu o căldură de stil care cîștigă de la început inimile cetitorilor și le lasă impresia unei binefaceri sufletești...

TITU MAIORESCU : *Critice — Nuvelele d-lui I. A. Brătescu-Voinești*, raport cetit în Academia română pentru acordarea unui premiu (1907), E.P.L., 1966, p. 597.

Duioșia este una din puterile sufletești creatoare ale d-lui Brătescu-Voinești, căci opera sa, din cauza acestui adaos,

https://biblioteca-digitala.ro

este mai impresionantă : ea ne produce mai multe stări sufleteşti, este mai evocatoare de viaţă, pentru că noi nu trăim numai viaţa personajelor, ci şi viaţa ce palpită în autor în faţa personajelor sale. E un curent de viaţă de la autor spre opera sa, care măreşte intensitatea vieţii din operă.

GABARET IBRĂILEANU : *Scriitori şi curente* — Ioan Al. Brătescu-Voineşti, Iaşi, Ed. „Viaţa românească", 1909, pp. 240—241.

Schiţele şi nuvelele se bizuie pe simpla observare a unor medii ce sînt chiar acelea în care trăieşte scriitorul. Viaţa provincială, printre magistraţi, avocaţi şi grefieri, atmosfera reuniunilor şi cluburilor unde se joacă cărţi, mergerea la vînătoare şi la pescuit, sfera familială, astea sînt punctele de plecare ale acestei literaturi.

. . . . . .

Brătescu-Voineşti... prin intensitatea atinsă în cîteva puncte, prin originalitatea indiscutabilă a „duioşiei" lui, ce înfăţişează o treaptă superioară curatei simţiri etice, ocupă în literatura română un loc remarcabil...

G. CĂLINESCU : *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, pp. 509, 514.

...Atitudinea D. Brătescu-Voineşti faţă de sufletele pe care le înfăţişează îşi găseste echivalent în stilul în care se exprimă : un stil cu note lirice, comunicativ, potolit, departe

https://biblioteca-digitala.ro

de impresionări tari, departe de izbucniri și, în plus, o armonie care pleacă, desigur, de la interesul pe care se vede că l-a arătat pentru muzică. Nu mai insist asupra faptului că d-sa a publicat la început versuri și ceva din ritmul versului s-a transmis mai departe în exprimarea în proză.

OVID DENSUSIANU : Evoluția estetică a limbei române — epoca contemporană, curs litografiat, ținut la Facultatea de filozofie și litere din București, anul școlar 1937—1938, pp. 132—133.

Opera literară a lui Brătescu-Voinești este într-o mare parte a ei o amplă confesiune, o evocare a vieții trăite, însoțită de comentarii și meditații, o pledoarie bogată, întemeiată pe experiența proprie. Fondul ei principal s-a constituit din episoadele memorabile ale copilăriei, adolescenței și tinereții.

MIHAI GAFIȚA : *Prefață* la vol. Brătescu-Voinești, *Întuneric și lumină*, B.P.T., E.P.L., 1963, p. 3.

Arta portretului sufletesc caracteristică lui Brătescu-Voinești, — multe din povestirile sale sînt schițe caracterologice, — se vădește în plenitudinea ei în conturarea lui Niculăiță Minciună din nuvela cu același nume. Portretul fizic este redus la două, trei sugestii vagi, acolo unde este absolută nevoie pentru întregirea unei imagini. În schimb,

https://biblioteca-digitala.ro

fiecare fapt nou, fiecare confruntare între personaje cu mentalități diferite, îmbogățește portretul moral cu o trăsătură nouă. Drama lui Niculăiță constă în faptul că depășește prin inteligență și cinste pe cei din jur care văd în aceste însușiri infirmități.

CONSTANTIN MĂCIUCĂ : Prefață la vol. I: Al. Brătescu-Voinești *Nuvele și schițe*, Editura tineretului, 1958, p. 15.

https://biblioteca-digitala.ro

TABLOU BIOBIBLIOGRAFIC

1868 — 1 ianuarie, se naște, la Târgoviște, Ioan Alexandru Brătescu-Voinești. Copilăria, petrecută în casa părintească din Târgoviște și la moșia apropiată Brătești, într-o atmosferă cu puternice preocupări artistice, în special pentru muzică și literatură, va constitui, pentru scriitorul de mai târziu, o bogată sursă de inspirație.
În familie învață limba germană.

1875 — Începe școala primară la Târgoviște.

1879 — După absolvirea școlii primare, I. Al. Brătescu-Voinești continuă gimnaziul, la București. În această perioadă învață limba franceză. Pe lîngă literatură română, citește sute de romane în franțuzește. Tot acum își încearcă puterile în domeniul creației literare. Prima poezie e scrisă prin 1880 sau 1881, despre un copil sărac, căruia nu-i aducea nimeni daruri.
În vacanțe, elevul Brătescu-Voinești îl ajută pe tatăl său la grădinărie (tatăl era un pasionat iubitor și cultivator al florilor).

1883 — Intră la liceul „Sf. Sava". În ultimele clase de liceu scoate, împreună cu doi colegi, o revistă umoristică,

https://biblioteca-digitala.ro

mai întîi poligrafiată, apoi tipărită. Scriitorul o desena în întregime și scria o parte din texte.

1888 — După luarea bacalaureatului, se înscrie la Medicină, iar un an după aceea, în dorința de a obține mai repede o diplomă, trece la Drept. Audiază și cursurile de logică și istoria filozofiei ținute de Titu Maiorescu. Cunoscîndu-l pe Titu Maiorescu, Brătescu-Voinești se apropie de cercul *Junimii* și începe să colaboreze la revista *Convorbiri literare*.

1891 — Își ia licența în Drept și intră în magistratură la București.

1892—

1896 — Perioada cea mai activă a colaborării la *Convorbiri literare*. Publică poezii și mai multe schițe și nuvele, printre care : *Simbăta* (1892), *Pană Trăsnea Sfîntul* (1893), *Două surori* (1894) etc. Pentru activitatea susținută, este cooptat, în ianuarie 1893, în Comitetul de conducere al *Convorbirilor literare*, iar din 1895 numele său este chiar înscris pe frontispiciul revistei. (În 1901 demisionează.) Funcționează ca judecător la București, Pitești, Ploiești, Craiova și, în sfîrșit, la Tîrgoviște (1896), unde se stabilește și, după încă un an de magistratură, devine avocat.

1903 — Apare primul volum al scriitorului : *Nuvele și schițe* în editura „Minerva", cuprinzînd lucrări publicate anterior în *Convorbiri literare*.

1906 — Începe colaborarea activă la *Viața românească*, cu nuvela sa cea mai amplă *În lumea dreptății*. Aceasta va da titlul noii ediții a volumului de nuvele și schițe, îmbogățit cu încă șapte lucrări. Criticul Garabet Ibrăi-

https://biblioteca-digitala.ro

leanu va analiza amplu creaţia scriitorului în această perioadă, în *Viaţa românească*, studiu apărut apoi în volumul *Scriitori şi curente* (1909).

1907 — Scriitorul este distins cu premiul Academiei pentru volumul *În lumea dreptăţii*.

1906—
1912 — În *Viaţa românească* apar mai multe nuvele şi schiţe, dintre cele mai caracteristice ale autorului : *Nicuşor* (1907), *„Călătorului îi şade bine cu drumul"* (1908), *Blana lui Isaia* (1909), *Scrisorile lui Mişu Gerescu* (1909), *„Un reghiment de antilerie"* (1911), *Niculăiţă Minciună* (1911) etc.

1912 — Apare cel de-al doilea volum de nuvele şi schiţe de Brătescu-Voineşti : *Întuneric şi lumină*, alcătuit mai ales din lucrările publicate în *Viaţa românească*.
În noiembrie e ales vicepreşedinte al Societăţii Scriitorilor Români, nou constituită.

1914 — Este numit director al Teatrului Naţional din Bucureşti, şi, în acelaşi an, primeşte funcţia de secretar general al Camerei Deputaţilor.
1915 — Părăseşte oraşul Târgovişte, stabilindu-se la Bucureşti.

1918 — E ales membru al Academiei Române, în timp ce se afla în refugiu în Moldova. Întors în Bucureşti, scoate, împreună cu Alexandru Vlahuţă, ziarul *Dacia*.
1920 — Apare volumul *În slujba păcii*.

1923 — Brătescu-Voineşti scoate un nou volum : *Rătăcire*.

1928 — În ianuarie se organizează sărbătorirea scriitorului cu prilejul împlinirii a 60 de ani. Vorbesc, cu acest prilej,

https://biblioteca-digitala.ro

printre alții, Liviu Rebreanu și Octavian Goga și se citește o scrisoare a lui Ibrăileanu.

1929 — Apare volumul : *Firimituri*, cuprinzînd schițe, în mare parte publicate în revista *Adevărul literar și artistic* în anii 1926—1928.

1932 — Face, în fața studenților, o expunere cu caracter autobiografic, publicată sub titlul *Conferință*, în volumul : *Din pragul apusului*.

1935 — Apare volumul de eseuri : *Din pragul apusului*.

1937—

1940 — E o perioadă de derută în viața scriitorului. Abandonînd ideile nobile, democratice pentru care militase decenii de-a rîndul, prin tot ceea ce a creat mai valoros, Brătescu-Voinești alunecă pe panta adeziunii la guvernarea fascistă a țării, cădere din care nu s-a mai putut înălța pînă la sfîrșit. În ultima parte a vieții, activitatea sa literară, practic, încetează.

1946 — Moare, la 14 decembrie, la locuința sa din București.

https://biblioteca-digitala.ro

CUPRINS

Prefață 5

ÎN LUMEA DREPTĂȚII

În lumea dreptății 21
Puiul 105
Microbul 112
Moartea lui Castor 123

ÎNTUNERIC ȘI LUMINĂ

Întuneric și lumină — Predoslovie 131
Nicușor 139
Blana lui Isaia 148
Metamorfoză 158
Bietul Tric 162
Niculăiță Minciună 165
Privighetoarea 201

https://biblioteca-digitala.ro

Gheorghiță al Anghelinii 205
Aprecieri critice 221
Tablou biobibliografic 225

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Redactor responsabil : ARMAND SUFRIN
Tehnoredactor : MARIANA PUȘCAȘU

Dat la cules 12.04.1967. Bun de tipar 28.05.1967. Apărut 1967. Comanda nr. 8039. Tiraj 120 120. Hîrtie Tipar înalt B de 63 g/m². 700×1000/32. Coli editoriale 7,94. Coli de tipar 7,25. A.T. 16161. C.Z. pentru bibliotecile mici 8 R—32

Tiparul executat sub comanda nr. 70258 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piața Scînteii nr. 1, București, Republica Socialistă România

https://biblioteca-digitala.ro

Icoanele acestei vieți, îndeosebi provinciale, sînt descrise cu o căldură de stil care cîștigă de la început inimile cetitorilor și le lasă impresia unei binefaceri sufletești — cu atîta iubire și cu o așa respectuoasă decență a căutat autorul să priceapă generația care dispare din mijlocul nostru și să ne-o înfățișeze în forma nepieritoare a artei.

Acest merit al d-lui Brătescu-Voinești este așa de excepțional în starea literaturei române de astăzi, încît va contribui să unească sufragiile noastre întru premierea operei sale literare.

TITU MAIORESCU
(Martie, 1907)

Lei 3,50 **Editura tineretului**

https://biblioteca-digitala.ro